

Peter Tvrđý

jazykovedec, knihovník, prekladateľ,
lexikograf, pedagóg

krajská
knížnica
v žiline

Mesto Žilina
Finančná podpora

Peter Tvrdý

jazykovedec, knihovník, prekladateľ,
lexikograf, pedagóg

Mgr. Peter Štanský

Žilina, 2020

PROJEKT JE SPOLUFINANCOVANÝ MESTOM ŽILINA A ŽILINSKÝM
SAMOSPRÁVNÝM KRAJOM.

© Krajská knižnica v Žiline 2020
Zostavovateľ: Mgr. Peter Štanský

Obsah

Úvod <i>Katarína Šušoliaková</i>	4
Peter Tvrdý a Žilina <i>Peter Štanský</i>	6
Jazykovedec, pedagóg a národovec Peter Tvrdý – môj praprastrýko <i>Anna Schirlbauer</i>	20
Ruská anabáza žilinského rodáka Petra Tvrdého (1850 – 1935) a jej dôsledky <i>Pavol Parenička</i>	56
Knižná tvorba Petra Tvrdého <i>Jančulová Ivana</i>	67
Peter Tvrdý a obec Koš <i>Ján Gajdošík</i>	75
Fotografická príloha	92

Úvod

Základným poslaním Krajskej knižnice v Žiline je zabezpečiť všetkým demografickým skupinám obyvateľstva neobmedzený prístup ku kultúrnemu dedičstvu, k informáciám. Svojou činnosťou podporuje formovanie osobnej, národnej a kultúrnej identity občanov. Okrem poskytovania knižnično-informačných služieb, podpory celoživotného vzdelávania, komunitných aktivít je dôležitou úlohou knižnice aj dokumentovanie regiónu, jeho hospodárskeho, spoločenského, verejného, kultúrneho života a monitorovanie významných osobností, ktoré sa na území regiónu narodili, pôsobili, či ukončili svoju životnú púť. Žilina je mestom obzvlášť bohatým na takéto osobnosti.

Jednou z nich bol na prelome 19. a 20. storočia Peter Tvrdý, jazykovedec, lexikograf, prekladateľ, literárny pracovník, pedagóg, knihovník. V roku 2020 si pripomíname jeho 170. výročie narodenia a 85. výročie úmrtia.

S podporou zriaďovateľa, Žilinského samosprávneho kraja a mesta Žilina pripravila Krajská knižnica v Žiline pre širokú verejnosť seminár o dramatickom živote a rozsiahlom a výnimočnom diele tohto žilinského rodáka, polyglota ovládajúceho niekoľko jazykov, ktorý sa okrem iného významnou mierou pričínil o rozvoj modernej slovenčiny. Svojimi príspevkami prispeli: historik a dlhoročný riaditeľ Štátneho archívu v Žiline Mgr. Peter Štanský, príbuzná Petra Tvrdého Anne Schirlbauer, pracovník Slovenského literárneho ústavu Matice slovenskej, vedecký pracovník, literárny historik, vysokoškolský pedagóg Doc. PhDr. Pavol Parenička, PhD, pracovníčka úseku regionálneho, výskumu, dokumentov a informácií Krajskej knižnice v Žiline Mgr. Ivana Jančulová a miestny historik a nadšenec Petra Tvrdého Ján Gajdošík z Koša pri Prievidzi, za čo im patrí naše poďakovanie. Ich príspevky vám prináša tento zborník.

Podakovanie patrí i Ing. JUDr. Milanovi Sekerovi, LL.M., ktorý dal na vlastné náklady zhotoviť a osadiť na dome Lombardini pamätnú tabuľu Petrovi Tvrdému.

Mgr. Katarína Šušoliaková
riaditeľka Krajskej knižnice v Žiline

Peter Tvrđý a Žilina

Cieľom tejto štúdie je úsilie objasniť predovšetkým vplyv prostredia na Petra Tvrďého v Žiline a príbuzenské vzťahy v jeho rodine v Žiline. V štúdiu sa ďalej zaoberáme domami, v ktorých sa narodil a býval počas jeho pobytu v meste. V závere štúdie prinášame faktografiu o dvoch pamätných tabuliach tomuto významnému spisovateľovi a dejateľovi a ich histórii v Žiline. Výskumom matričných kníh r. k. farského úradu Žiliny a archívnych dokumentov Štátneho archívu v Žiline sme získali nové poznatky k týmto otázkam, ktoré zatiaľ neboli publikované, respektíve boli publikované len čiastočne.

Prostredie a jeho vplyv

Pri výskume prostredia na Petra Tvrďého je potrebné poznanie situácie v Žiline najmä v 19. storočí. Tu je najdôležitejším faktorom národnostné zloženie občanov mesta. Vplyvy národnostného zloženia a z toho vyplývajúce dôsledky sa prejavili u Petra Tvrďého v jeho ďalšom živote mimo prostredia mesta, počas štúdií a v konečnom dôsledku v jeho emigrácii do Ruska. Tradície národnostného zápasu Slovákov v meste siahajú nepochybne do 14. storočia, keď známym privilegiom Ľudovíta Veľkého v roku 1381 dosiahli rovnaké postavenie ako v Žiline usadení Nemci. V roku 1981 na vedeckej konferencii pri príležitosti 600. výročia Privilégia pre žilinských Slovákov (žiaľ stále nesprávne uvádzaného ako Privilégium pro Slavis, dokonca aj na pamätnej tabuli na radnici mesta!), sa viacerí autori zaoberali národnostným vývinom v Žiline od raného stredoveku až do 20. storočia¹. Narodenie a mladosť Petra Tvrďého spadá do obdobia, kedy sa začala prejavovať maďarizácia i v Žiline. Používanie maďarského jazyka pri písaní rímsko-katolíckych matrik od roku 1843, ako aj mestských zápisníc od roku 1845, bolo počiatočným prejavom tohto procesu, ktorý postupne narastal. Peter Tvrđý sa narodil v roku 1850, keď ešte boli živé ohlasy

¹ Marsina, Richard: Národnostný vývin miest na Slovensku do roku 1918. Martin: Vydavateľstvo Osveta 1984.

na vystúpenie slovenských dobrovoľníkov, ich bojov, ako aj ich pobytu v meste v rokoch 1848 a 1849. Bolo to predovšetkým vystúpenie vodcov povstania Štúra a Hurbana na žilinskom rítku (dnes Mariánske námestie) 4. januára 1849. V dôsledku pobytu cisárskych vojsk a slovenských dobrovoľníkov sa opätovne začala používať slovenčina a latinčina v mestských písomnostiach i matrikách, čo zdôvodnili v mestskej zápisnici slovami: „Prikázané je Žiline, že pokiaľ v slovenskom kraji, medzi samými Slovákami, nie Maďarmi pozostáva, preto všetky protokoly jedine slovenským jazykom písať musí.“ Zároveň zdôvodňujú, že písanie maďarským jazykom bolo nariadené kráľovským komisárom Gašparom Pongrácom². Aj v neskorších rokoch pred Rakúsko – uhorským vyrovnaním v roku 1867 sa mnohí Žilinčania prihlásili k úsiliu založiť slovenskú kultúrnu organizáciu, ktorá by rozvíjala národné povedomie Slovákov. V dňoch 6. a 7. júna 1861 na zhromaždení v Martine bola v prijatom Memorande národa slovenského aj požiadavka na založenie slovenského kultúrneho spolku. Zároveň sa ustanovil výbor, ktorý vypracoval stanovy Matice slovenskej. Zhromaždenia sa zúčastnil zo Žiliny aj Jozef Božetech Klemens, ktorý vtedy učil na žilinskom reálnom gymnáziu. V roku 1856 prešiel do mesta učiť na reálku, kde pôsobil až do roku 1863 do zrušenia reálneho gymnázia. Na škole bol veľmi aktívny v práci s mládežou, povzbudzoval mládež ku vzdelávaniu, ktoré pre nich znamenalo lepšiu budúcnosť. Bol aktívnym účastníkom slovenského národného hnutia, zakladajúcim členom Matice slovenskej, pre ktorú 1863 vytvoril návrhy ozdobného obalu stanov i triumfálnej brány pre prvé valné zhromaždenie. Od roku 1869 bol členom prírodopisno-geologického a matematického odboru Matice slovenskej, ako aj členom spolku Tatrín³. V Žiline, kde sa prejavoval ako uvedomelý Slovák, nemáme písomné správy o jeho stykoch s Petrom Tvrđým. Ten v čase pobytu Klemensa v meste (1856 - 1863) bol pomerne mladý, avšak vzhľadom na rodinné zázemie i pomerne malý počet obyvateľov mesta, ich kontakt je

² Štanský, Peter: Národnostné zloženie Žiliny do roku 1918. In: Marsina, Richard: c. d., s. 92 – 93.

³ https://sk.wikipedia.org/wiki/Jozef_Božetech_Klemens.

veľmi pravdepodobný⁴. Klemens od roku 1863 pôsobil na katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici až do roku 1875. Tu učil i Petra Tvrdého, ktorý tu študoval od roku 1861. Na gymnáziu pôsobil v tom čase i Žilinčan František Mráz, ktorý učil Tvrdého slovenčinu, latinčinu, maďarčinu. Tvrdý pomáhal profesorovi Mrázovi so zostavovaním Slovenskej gramatiky. Na škole pôsobili i ďalší slovenskí národovci, nakoľko gymnázium podporoval biskup Moyzes, prvý predseda Matice slovenskej. Tvrdý prišiel na gymnázium už s výbornými znalosťami slovenskej gramatiky a jazyka, ktoré dostal na r. k. ľudovej škole v Žiline od učiteľa Záhumenského⁵. Zhodou okolností Jozef Božetech Klemens pri odchode zo Žiliny v roku 1863 predal svoj dom – dnes na ulici Vurumovej 5 – učiteľovi r. k. ľudovej školy v Žiline Jozefovi Záhumenskému⁶.

V šesťdesiatych rokoch 19. storočia, keď sa mnohí Žilinčania prihlásili ku slovenskému národnému hnutiu, vznikla i tu miestna matičná organizácia so sedemnástimi členmi. Medzi nimi boli i príslušníci rodiny Tvrdých Andrej a Štefan. Členmi výboru Matice slovenskej v Martine v roku 1863 sa stali aj Žilinčania bratia Geromettovci a riaditeľ r. k. ľudovej školy Andrej Lemeš. Táto skupina mala v meste silné pozície, v roku 1870 mesto prispelo na stavbu budovy Matice slovenskej v Martine⁷. Mnohí z nich sa stali i zakladajúcimi členmi slovenskej banky v meste, ktorá vznikla v roku 1873 ako druhá banka v meste pod názvom Žilinská vzájomná pomocnica - Zsolnai Segélyegylet Takarékpentár. Jej zakladateľom a predsedom sa stal Ján Milec, ktorý pôsobil ako advokát v Žiline⁸. V meste sa na školách aj v období mladosti Petra Tvrdého vyučovalo aj slovensky. Ovládanie slovenčiny bolo podmienkou na prijatie učiteľa ľudovej školy. Aj na žilinskom kráľovskom reálnom gymnáziu sa vyučovala slovenčina ako nepovinný jazyk až do školského roku 1882, kde sa učil tento jazyk 1-2 hodiny týždenne vo všetkých štyroch

4 Prikrýl, Ľubomír – Štánský, Peter: Mesto Žilina. Žilina: Regionálna rozvojová agentúra 1997, s. 21.

5 Beňadik, Ján Kamil: Stručný životopis Petra Tvrdého. Prievidza: Miestny odbor Matice slovenskej 1970, s. 6.

6 ŠA v Žiline, fond Mesto Žilina, zbierka majetkových podstat. Štánský, Peter: QR kód Vurumova ulica č. 5.

7 Štánský, Peter: Národnostné zloženie Žiliny do roku 1918. In: Marsina, Richard: c. d. s. 92.

8 Groma, Patrik a kol.: Stratená Žilina 2. Žilina: ALL MEDIA, s. r. o. 2019, s. 19.

ročníkoch. Ešte v školskom roku 1876 tu bolo podľa národnostného zloženia 31 Maďarov, 21 Nemcov a 60 Slovákov. V školskom roku 1879 zo 48 žiakov po slovensky nevedeli len dvaja žiaci⁹.

Nepoznáme všetky okolnosti i osoby, ktoré mohli vplývať na národné povedomie Petra Tvrdeho. Pravdepodobne osobnosťou, ktorá mohla pôsobiť na Petra Tvrdeho, bol i Alexander Lombardini, ale toto pôsobenie mohlo byť vzájomné. Od roku 1852 vyrastali títo rovesníci na jednej ulici v skoro susedných domoch, chodili spolu do ľudovej školy pri vtedajšom farskom kostole v rokoch 1857 - 1861 a stretli sa i na štúdiách v Budapešti. Kým Peter Tvrдый tu študoval na právnickej fakulte v rokoch 1869 - 1870 a na filozofickej fakulte v rokoch 1871 - 1872, Lombardini tiež študoval na právnickej fakulte v rokoch 1869 - 1872. Dva roky spoločného štúdia na právnickej fakulte ich nepochybne ešte viac zblížilo vzhľadom na ich spoločné slovenské národné povedomie. Žiaľ ich cesty sa od roku 1874 trvalo rozišli, nepoznáme ich možné vzájomné kontakty v ďalších rokoch, keď sa Lombardini vrátil trvalo do Žiliny a Tvrдый prišiel na Slovensko až po smrti tohto svojho spolužiaka¹⁰.

Domy rodín Lombardini a Ignáca Tvrdeho v roku 1945. ŠA v Žiline.

Rodina Tvrdých

Tento rod bol v Žiline široko rozvetvený a bol v Žiline usídlený najmenej od roku 1529. Patril medzi významné žilinské rody, podobne ako Frátrikovci, Bielekovci, Junekovci, Kohútovci, Kempní, Milcovci, Rekovci, Karasovci, Kurhajcovci a mnohí ďalší. Okrem toho, že spomínané rody vo významnej miere zasahovali do politického, hospodárskeho, kultúrneho a sociálneho života

⁹ Štánský, Peter: Národnostné zloženie Žiliny do roku 1918. In: Marsina, Richard: c. d. s. 92.

¹⁰ Štánský, Peter: Alexander Lombardini a Žilina. In: Mrva, Marián – Štánský, Peter: Alexander Lombardini 1851 – 1897. Žilina: Facta non verba 2011, s. 5 – 17.

mesta, boli spravidla medzi sebou i v užšom príbuzenstve. Podobne ako iné významné žilinské starousadlické rodiny patrila i rodina Tvrdých medzi národne uvedomelé. I v časoch národnostného útlaku si zachovala svoje slovenské povedomie a vzišlo z nej viacero slovenských národovcov, zakladateľov slovenských národných inštitúcií, vysokých cirkevných hodnostárov a mecénov slovenskej kultúry. Pochádzajú z nej napríklad nitriansky kanonik Juraj Tvrdý – národný buditeľ a zakladateľ Matice slovenskej a jeho brat Štefan Tvrdý, ktorí neboli v priamom príbuzenskom pomere s Petrom Tvrdým¹¹.

Rodina Tvrdých sa do konca 19. storočia značne rozvetvila, a preto v našej štúdií sa budeme zaoberať len priamou vetvou Petra Tvrdého. Rodina Petra Tvrdého v Žiline nebola doposiaľ podrobne preskúmaná. V ofsetovom vydaní knihy Peter Tvrdý od Jána Kamila Beňadika sa okrem iného píše aj o jeho rodine. Autor mal prístup do matrík r. k. cirkvi v Žiline, ktoré v čase jeho štúdia pred rokom 1970 boli v Štátnom archíve v Žiline so sídlom v Bytči, kde sú i dnes. Z nej pomerne vyčerpávajúco uviedol niektoré podrobnosti o tejto rodine, najmä otcovi, matke, počte súrodencov a vzťahu ku matke po predčasnej smrti otca.

Táto práca sa zaoberá životom a dielom Petra Tvrdého a je významným a v podstate prvým uceleným dielom o tejto významnej osobnosti¹². Život a dielo Petra Tvrdého je témou viacerých publikovaných prác Pavla Pareničku, predovšetkým v Slovenskom biografickom slovníku, kde pod heslom Peter Tvrdý najpodrobnejšie rozpisal pramene i literatúru k tejto osobnosti¹³.

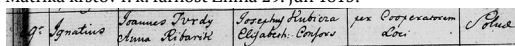
Otec Ignác Tvrdý sa narodil 29. júna 1815 Jánovi Tvrdému a Anne Ribárikovej (písané podľa matriky), žiaľ chýbajú údaje o bydlisku a povolání¹⁴. Matka Antónia Radová sa narodila 30. apríla 1826 žilinskému organistovi Ignácovi Radovi a jeho manželke Anne

11 Stráská, Jana: KŇAZ ALEBO PRÁVNIK? Banská Bystrica: Katedra histórie FHV UMB, Motus in verbo 1/2012, s. 18.

12 Beňadik, Ján Kamil: c. d.

13 Parenička, Pavel : Peter Tvrdý. Martin: Slovenský biografický slovník VI, 1994, s. 158 – 160.

14 Matrika krstov r. k. farnosť Žilina 29. jún 1815.

Straitlerovej¹⁵. Rodina Radovcov bola usadená v Žiline od 18. storočia, viacerí členovia rodiny mali významné postavenie v meste i orgánoch štátnej správy, najmä od druhej polovice 19. storočia. Najvýznamnejším predstaviteľom bol Ignác Rada, ktorý bol nielen predstaviteľom okresu Žilina - služnovského úradu, ale i starostom mesta Žilina v rokoch 1911 - 1918¹⁶. Predstavitelia tejto rodiny najmä v druhej polovici 19. storočia a začiatkom 20. storočia nepatrili medzi slovenských žilinských národovcov a možno ich hodnotiť ako osobnosti, ktoré napomáhali maďarizácii v našom meste. Aký bol vzťah Petra Tvrdého a rodiny Tvrdých ku rodine Radovcov nie je možné z dostupných prameňov bližšie určiť, avšak isté závery sa dajú určiť z tých prameňov, ktoré sú k dispozícii. Pri skúmaní krstných matrík r. k. žilinskej farnosti sme zistili, že ani v jednom prípade neboli krstnými rodičmi detí narodených manželom Ignácovi Tvrdému a Antónie rod. Radovej príslušníci rodiny Radovej. Krstnými rodičmi všetkých detí narodených v tomto manželstve boli bratia Ignáca Tvrdého Ondrej (Andrej) a Štefan Tvrdý, ktorí boli kňazmi, respektíve kaplánmi v čase krstov. Krstnými matkami pri všetkých krstoch boli obyvateľky mesta Juliana Hoffmanová resp. Anna Falierová. Ondrej - Andrej Tvrdý sa narodil sa 12. 11. 1813 v Žiline. Vysvätený bol v r. 1837. Pôsobil ako kaplán v Predmieri. Do Kolárovcí prišiel 19. apríla 1850 „ako posol novej doby, aby tu ako uvedomelý Slovák vyoral hlbokú brázdú na poli cirkevnom i národnom. Tým dňom, čo prišiel, zrušil písanie matrík po maďarsky. Prvé dvojčatá, ktoré sa tu narodili v júni 1850, pokrstil na mená Cyril a Metod“¹⁷. Štefan Tvrdý sa narodil 25. decembra 1824¹⁸. Pôsobil ako kaplán v Bošáci a farárom bol v Strečne v rokoch 1855 - 1856 a 1864 - 1878¹⁹. Obidvaja pôsobili aj v Žiline ako zakladatelia miestnej organizácie Matice slovenskej a

15 Beňadik, Ján Kamil: c. d., s. 3.

16 Štátny archív v Žiline, fond Mesto Žilina, osobný spis Ignác Rada.

17 <http://www.kolarovice.eu/farnost-1/historia/dejatelia/>

18 Matrika krstov r. k. farnosť Žilina, 25. december 1824.

25 ^o	Ern	Jozef Stancak Anna Jancikova	Jozef Stancak Katarina Jancikova	Štefan Tvrdý Juliana Hoffmanová	25. 12. 1824
26 ^o	Čajkova	Jozef Stancak Anna Jancikova	Jozef Stancak Katarina Jancikova	Štefan Tvrdý Juliana Hoffmanová	25. 12. 1824

19 <https://www.dcza.sk/sk/schematizmus/farnosti/strecno>

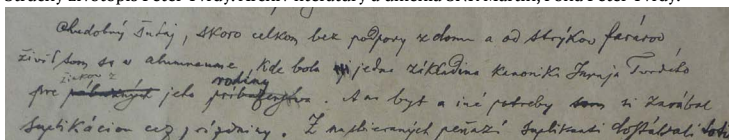
predstavitelia slovenského národného hnutia. Je veľký predpoklad, že pôsobili na Petra Tvrdeho a ovplyvnili jeho názory, ktoré sa prejavili v jeho ďalšom živote. Vo svojom stručnom životopise ich aj Peter Tvrдый spomína ako strýkov farárov, ktorí sa však nepodieľali na jeho podpore počas štúdií na gymnáziách v Banskej Bystrici a Nitre. Podporu dostával z nadácie príbuzného kanonika Juraja Tvrdeho, ktorá bola určená pre členov rodiny Tvrдых²⁰.

Sobáš Ignáca Tvrdeho s Antóniou bol v Žiline 24. januára 1843. V tomto manželstve sa narodilo podľa doterajších údajov spolu deväť detí²¹. Aby sme zistili presnejšie členov rodiny, urobili sme výskum žilinských krstných matrík ako i matriky zomrelých žilinskej r. k. farnosti. Podľa nášho výskumu podľa matrík sa narodili v manželstve nasledujúce deti.

Prvým potomkom z tohto manželstva bol syn Jozef, narodený 13. mája 1846. Krstným otcom bol Ondrej Tvrдый, kaplán v Predmieri a Juliana Hoffmanová²². Jozef zomrel predčasne už 6. júna 1847²³.

Ako druhá v tomto manželstve sa narodila dcéra Anna 26. júla 1848. Krstným otcom bol Štefan Tvrдый a Anna Falierová²⁴. Anna

20 Stručný životopis Peter Tvrдый. Archív literatúry a umenia SNK Martin, Fond Peter Tvrдый.

21 Beňadik, Ján Kamil: c. d. s. 3. Parenička Pavel: c. d. s. 158.

22 Matrika krstov r. k. farnosti Žilina, 13. apríl 1846, prvý syn manželov Ignáca a Antónie Tvrдых Jozef Gregor Edmund. Krstný otec Andrej Tvrдый, v tom čase kaplán v Predmieri.

13	Jozef Gregor Tvrдый	Ondrej Ignác Rada Antónia	Chrástov Rada	Juliana Hoffmanová	Antónia Predmieri
----	---------------------	---------------------------	---------------	--------------------	-------------------

23 Matrika mŕtvych r. k. farnost Žilina, 6. máj 1847, Jozef Tvrдый, syn Ignáca.

5	Klára Jozef Jozef	Antónia Rada	~	~	~
6	Jozef Tvrдый Ignác	Rada Antónia	~	~	~
7	Michal Jozef Jozef	Rada Antónia	~	~	~
8	Jozef Jozef Jozef	Rada Antónia	~	~	~
9	Gerónima Jozef Jozef	Rada Antónia	~	~	~

24 Matrika krstov Anna Mária, r. k. farnost Žilina, 26. júl 1848.

26	Anna Mária	Štefan Ignác Rada Antónia	Štefan Tvrдый	Anna Falierová	~
----	------------	---------------------------	---------------	----------------	---

zomrela ako osemročná 11.novembra 1856²⁵.

Ako tretí potomok v rodine Ignáca Tvrdeho sa narodil Peter Tvrдый, ktorý dostal pri krste i mená Pavol Šimon. Pri krste 29. júna 1850 boli krstnými rodičmi i jeho strýko - duchovný Štefan Tvrдый a vdova Anna Fallierová. (V matrikách sa písala väčšinou ako Falierová, len v tomto prípade Fallierová, poznámka autora)²⁶. Hoci už v tom čase od roku 1849 mali domy v meste čísla s menami majiteľov, nebol tento údaj ešte v matrike zaznamenaný.

Štvrtým potomkom bola dcéra Justína, narodená 7. októbra 1852, krstným otcom bol Štefan Tvrдый, v tom čase kaplán v Bošáci a Anna Falierová. Tu po prvý raz je uvedené číslo domu 159, kde rodina Ignáca Tvrdeho bývala²⁷. Zomrela už 17. januára 1853. Vtedy už rodina bývala v dome č. 144²⁸.

14. marca 1854 sa narodil piaty potomok rodiny Jozefína, ktorej krstnými rodičmi bol opäť Štefan Tvrдый, vtedy kaplán v Bošáci a Anna Falierová²⁹. Jozefína sa vydala v roku 1879 za rušňovodiča Daniela Heugera a neskôr odsťahovala do Bratislavy³⁰.

Šiestym potomkom manželov Ignáca a Antónie bol syn Ján, narodený 28. decembra 1855, ktorého krstnými rodičmi bol kaplán

25 Matrika mŕtvych Anna Tvrdá, dcéra Ignáca Tvrdeho, 11. november 1856.

11. Nov.	Anna Tvrdá	11. Nov.	1856	11. Nov.	1856	11. Nov.	1856
	Anna Tvrdá						

26 Matrika krstov r. k. farnosť Žilina, Peter Pavol Šimon Tvrдый, 29. jún 1850. (len v tomto zápise je prídomok tejto vetvy Tvrдых Petráček, poznámka autora).

29. Jun.	Peter Pavol Šimon Tvrдый	29. Jun.	1850	Štefan Tvrдый	Anna Falierová
	Peter Pavol Šimon Tvrдый				

27 Matrika krstov r. k. farnosť Žilina, Justína Tvrdá, dom č. 159 Žilina, 7. október 1852.

7. Okt.	Justína Tvrdá	7. Okt.	1852	Štefan Tvrдый	Anna Falierová
	Justína Tvrdá				

28 Matrika mŕtvych r. k. farnosť Žilina, Justína Tvrdá, dom 144 Žilina, 17. január 1853.

17. Jan.	Justína Tvrdá	17. Jan.	1853	17. Jan.	1853
	Justína Tvrdá				

29 Matrika krstov r. k. farnosť Žilina, Jozefína Tvrdá, 14. marec 1854.

14. Mar.	Jozefína Tvrdá	14. Mar.	1854	Štefan Tvrдый	Anna Falierová
	Jozefína Tvrdá				

30 Beňadik, Ján Kamil: c. d. s. 3 - 4.

Štefan Tvrďý a Anna Falierová. Ako bydlisko sa uvádza v matrike krstov dom č. 144³¹. Ján, ktorý sa vyučil za obuvníka, sa presťahoval do Bytče a z manželstva s Annou Fridrichovskou sa narodilo deväť detí. Medzi nimi boli i dvaja neskorší farári, u ktorých býval Peter Tvrďý po návrate z Ruska a ktorí ho doopatrovali v starobe v Koši a na Myjave³².

Posledným siedmym potomkom rodiny bola dcéra Antónia, narodená 24. decembra 1857³³. Zomrela veľmi mladá už 25. júna 1862³⁴.

Krátko po narodení tejto dcéry zomrel i otec Ignác Tvrďý. Zomrel ako štyridsaťtiročný 4. marca 1858 na poruchu funkcie čriev - mizerere. Bol pochovaný, tak ako jeho v Žiline zomrelé deti, na dnešnom tzv. Starom cintoríne – v minulosti nazvanom Šefranica 5. marca³⁵.

Po smrti manžela sa vdova Antónia Tvrďá vydala za Jozefa Šulgana, žilinského obuvníka 24. júna 1859³⁶. Bývali v dome č. 144, teda v spoločnom dome Ignáca Tvrďého a Antónie. Počas ich pobytu

31 Matrika krstov, r. k. farnosť Žilina, Ján Evangelista Tvrďý, 28. december 1854.

28. 12. 54	Evangelista Tvrďý	1.	1.	1.	Anna Paulovská	Solna 117	Barbara, Evdymilla, Anna, Maria (všetky 3m)
28. 12. 54	Johannes Evang	1.	1.	1.	Ignacius Tvrďý, Catharina Kollár	Solna 144	D. Steph. Tvrďý, Cooperator, Barbara, Anna Falier

32 Beňadik, Ján Kamil: c. d. s. 3

33 Matrika krstov, r. k. farnosť Žilina, Antónia Emília Tvrďá, 24. december 1857.

24. 12. 57	Wladimir Mathias	1.	1.	1.	D. Ignacius Tvrďý, Catharina Kollár	Solna 144	Stephanus, Barbara, D. Ignacius Cooperator, Catharina, Anna Falier
24. 12. 57	Catharina Emília	1.	1.	1.	Ignacius Tvrďý, Catharina Kollár	Solna 144	D. Ignacius Cooperator, Catharina, Anna Falier

34 Matrika úmrtí r. k. farnosť Žilina, Antónia Tvrďá, 25. júna 1862

25. 6. 62	Antonia Tvrďá	1.	1.	1.	Solna 144	4 1/2 mes	Ignacius Tvrďý, Catharina Kollár
25. 6. 62	Stephanus Tvrďý	1.	1.	1.	Solna 144	4 1/2 mes	Ignacius Tvrďý, Catharina Kollár

35 Matrika úmrtí r. k. farnosť Žilina, Ignác Tvrďý, 4. marca 1858.

4. 3. 58	Ignacius Tvrďý	1.	1.	1.	Solna 144	40. aar	M. Marti, Ignacius Tvrďý, Catharina Kollár
----------	----------------	----	----	----	-----------	---------	--

36 Beňadik, Ján Kamil: c. d. s. 5.

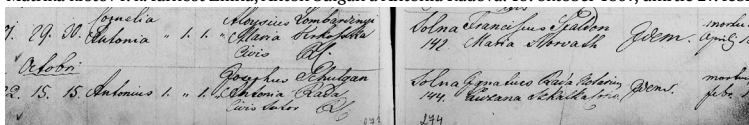
v Žiline sa im narodili dve deti. 24. októbra 1864 syn Ignác, ktorý zomrel 10. decembra 1864. V roku 1867 sa im narodil syn Anton - 15. októbra, avšak i ten zomrel 27. februára 1868. Vtedy stále bývali v dome č. 144 a krstnými rodičmi bol jej starý otec Ignác Rada, vtedy žilinský notár s manželkou r. Skalkovou³⁷. Pravdepodobne započítaním týchto dvoch súrodencov Petra Tvrdeho došlo ku istež dezinformácii, že Peter Tvrдый mal osem súrodencov. Po presťahovaní matky s manželom do Nitry, kde sa im narodili ďalšie deti, mal Peter Tvrдый styk s touto rodinou len počas svojich štúdií v Nitre, čo bolo len na krátky čas³⁸.

V tejto štúdií - v časti Rodina - sme sa usilovali z dostupných prameňov objasniť vzťahy v priamej línii Petra Tvrdeho. Nevyčerpali sme všetky možnosti týkajúce sa rodiny jeho otca i matky, ako aj rodiny jeho sestry Jozefíny a brata Jána, ktorí sa jediní dožili vyššieho veku a bývali mimo Žiliny.

Rodný dom

Autor životopisu Petra Tvrdeho Beňadik a ďalší uvádzajú len miesto jeho narodenia – Žilinu bez konkrétnych údajov, prípadne i miesta jeho pobytu v období raného detstva v Žiline až do jeho odchodu na štúdiá do Banskej Bystrice v roku 1861. Obdobie rokov, kedy mal Peter Tvrдый trvalý pobyt v meste, bolo pomerne krátke (1850 - 1861). V krstných matrikách, respektíve v časti matrik, ktoré mal autor k dispozícii a aj použil, už boli čísla domov. Treba však poznamenať, že v tomto období, keď Beňadik písal knihu o Petrovi Tvrdom - teda pred rokom 1970 - sa nedali domy pomocou ich čísel identifikovať, na ktorej ulici sa nachádzali. Až neskorší výskum autora tejto štúdie archívnych prameňov Štátneho archívu v Žiline priniesli nové poznatky v tomto smere. Celkove možno konštatovať,

37 Matrika krstov r. k. farnosť Žilina, Anton Šulgan a Antónia Radová. 15. október 1867, úmrtie 27. február 1868.

38 Beňadik, Ján Kamil: c. d. s. 5.

že problém s identifikáciou bydliska pred rokom 1850 je v Žiline ťažko riešiteľný, pretože okrem domov na dnešnom Mariánskom námestí - bývalom rínku sa ešte neriešil a nie sú štúdie k domom a ich majiteľom³⁹.

Podrobný výskum archívnych dokumentov z fondu mesta Žilina od druhej polovice 19. storočia a následná identifikácia ulíc podľa dnešných názvov pomohla tento problém rozriešiť. Tento výskum autor štúdie robil v rokoch 1990 - 2000. Základným prameňom pre poznanie ulíc mesta je Zoznam obyvateľov Žiliny z roku 1849. V ňom sa uvádzajú nielen majitelia jednotlivých domov podľa čísiel, ale i podľa vtedajších názvov ulíc. V tomto roku bývala a vlastnila rodina Ignáca Tvrdeho dom na ulici nazvanej iba Ulica (v latinsky písanom súpise Platea), ktorá už dnes neexistuje a stala sa súčasťou ulice Horný val. Dom Ignáca Tvrdeho, v ktorom bývalo 6 osôb, mal podľa tohto prvého číslovania domov v meste číslo 159⁴⁰. V roku 1849 tento prízemný dom podľa daňového súpisu mal dve izby a jednu komoru (kuchyňu)⁴¹. Celkove tento dom (aj s neobytnými časťami – humno a podobne) mal 60 štvorcových siah, čo je skoro 210 metrov²⁴². V roku 1949 pri prečíslovaní domov na čísla, ktoré sa používajú i dnes, dostal dom č. 138, posledným majiteľom bola rodina Orvanová⁴³. Dom sa nachádzal na rozhraní ulíc Horný val a Kováčska ulička⁴⁴. Dom bol asanovaný v roku 1965 a na jeho mieste

39 Štátny archív, Peter: História. In: Moravčík, Jozef – Štátny, Peter – Šlopek, Viliam: Žilinský rínok. Žilina: História Žiliny 2001, s. 33 – 52.

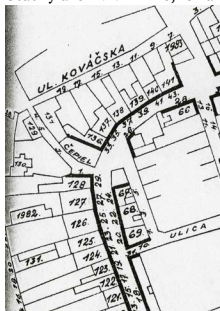
40 Štátny archív v Žiline, fond Mesto Žilina, Zoznam domov a majiteľov 1849.

41 Štátny archív v Žiline, fond Mesto Žilina, Súpis domov pre daňové účely 1849.

42 https://www.geoportal.sk/files/kn/prevod_siahovej_miery.pdf

43 Štátny archív v Žiline, fond Mesto Žilina, Zoznam domov a majiteľov 1949.

44 Štátny archív v Žiline, fond Mesto Žilina, Mapa ulíc mesta 1960, ulica Horný val.

ako aj ďalších okolitých domov je postavená dnešná budova VÚB banka. Tento dom - napriek tomu, že v krstnej matrike r. k. cirkvi chýba pri krste Petra Tvrdeho číslo domu - možno považovať za jeho rodný dom, pretože rodičia tento dom vlastnili a aj tam bývali.

Dom pre rodinu Ignáca Tvrdeho aj vzhľadom na pribúdajúci počet detí bol už malý. V rokoch 1847 - 1852 tu býval Ignác Tvrdý s manželkou a so štyrmi deťmi - dve však predčasne tu zomreli. V roku 1849 tu bývali i iní ľudia okrem tejto rodiny, pretože zoznam uvádza počet bývajúcich osôb šesť⁴⁵. Preto medzi októbrom 1852 a 17. januárom 1853 predal Ignác Tvrdý s manželkou tento dom Floriánovi Taráčkovi a kúpili od neho jeho dom s číslom 144 na ulici Horný val. Nevieme cenu za predaj, prípadne doplatok, ktorý Tvrdý musel zaplatiť pri výmene týchto domov, ale dom č. 144 bol väčší a preto iste aj cennejší. Tento stredoveký dom dostal roku 1949 číslo 123 a má dnes orientačné číslo 23⁴⁶. Dom mal skoro dvojnásobnú plochu ako pôvodný dom Tvrdeho, mal v roku 1849 podľa daňového súpisu 110 štvorcových siah, čo je v prepočte skoro 396 m²⁴⁷. V súčasnosti je tento dom dvojpodlažný – jednoposchodový, v roku 1849 mal dve izby a jednu komoru (kuchyňu)⁴⁸. Peter Tvrdý teda býval spolu rodičmi a súrodencami v tomto druhom rodičovskom dome do svojho odchodu na štúdiá do Banskej Bystrice, Nitry a Budapešti od roku 1861, ale aj v čase prázdnin. Nevieme nič bližšie o majetkových pomeroch Ignáca Tvrdeho, prípadne finančnej pomoci zo strany jeho rodiny, alebo rodiny jeho manželky. Z hodnoty tohto domu však možno usudzovať, že finančné pomery rodiny boli dobré, dom patrilo do lokality, kde domy mali veľmi dobrú hodnotu a tento dom, ako aj viaceré susedné domy na Hornom vale sú dnes kultúrnymi pamiatkami. Aj tento dom bol v roku 1987 zaradený do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu pod číslom 10053/1. Dom má v súčasnosti súpisné číslo 11 a orientačné číslo 23, je z polovice

45 Štátny archív v Žiline, fond Mesto Žilina, Zoznam domov a majiteľov 1849.

46 Štátny archív v Žiline, fond Mesto Žilina, Zoznam domov a majiteľov 1949.

47 Štátny archív v Žiline, fond Mesto Žilina, Súpis domov pre daňové účely 1849.

https://www.geoportal.sk/files/kn/prevod_siahovej_miery.pdf.

48 Štátny archív v Žiline, fond Mesto Žilina, Súpis domov pre daňové účely 1849.

18. storočia postavený ako barokový meštiansky dom dvojpodlažný so suterénom⁴⁹.

Pamätné tabule

Napriek tomu, že Peter Tvrdý bol rodený Žilinčan, nebol v meste ako osobnosť veľmi známy. Väčšiu pozornosť a príspevok mu venoval len spisovateľ Štefan Atilla Brezány vo svojej stati Literárny odkaz Žiliny, kde opisuje najmä dielo Petra Tvrdého a jeho život⁵⁰. Jeho príspevok do monografie Žiliny vyšiel v roku 1975 potom, ako sa v roku 1970 uskutočnila spomienková slávnosť o Petrovi Tvrdom a bola inštalovaná prvá pamätná tabuľa venovaná tejto osobnosti v Žiline. Podľa správ v dobovej tlači a zachovaných fotografií akciu pri príležitosti 120. výročia narodenia Petra Tvrdého organizoval Miestny odbor Matice slovenskej v Prievidzi a Mestský národný výbor v Žiline, odbor kultúry a školstva, zastúpený vedúcim odborom Alojzom Eichlerom. Celá spomienková slávnosť sa uskutočnila 23. júna 1970 v priestoroch Radnice mesta, slávnostný prejav mal autor knihy o Petrovi Tvrdom Ján Kamil Beňadik. Akcia v čase poznačenom normalizačným procesom sa konala aj ako oslava 100. výročia narodenia V. I. Lenina pod heslom Leninizmus večne živý. Žiaľ, nezúčastnila sa jej nielen širšia žilinská verejnosť, ale ani zástupcovia kultúrnych organizácií mesta, ktorí nedostali ani pozvánku na akciu. Účastníkmi slávnosti boli najmä príbuzní Petra Tvrdého nielen zo Žiliny a Bytče, ale i z vtedajšieho Sovietskeho zväzu. Akcia bola pripravovaná ešte v prechádzajúcom roku, aby autor pamätnej tabule Stanislav Bíroš mohol vytvoriť pamätnú tabuľu. Tú pri príležitosti slávnosti odhalili 23. júna 1970 na budove vtedajšej Strednej všeobecno-vzdelávacej školy v Žiline na rohu Horného valu a Burianovej medzierky, dnes budova Farský úrad r. k. cirkvi Staré mesto v Žiline. Kultúrny program pripravil Žilinský miešaný spevokol. Napriek istej poplatnosti vtedajšej politickej situácii je význam tejto akcie veľký, pretože po prvý raz si v Žiline

⁴⁹ <http://www.pamiatky.sk/sk/page/pamiatkovy-fond>

⁵⁰ Brezány, Štefan A.: Literárny odkaz Žiliny. In: Halaj, Dušan – Marsina, Richard: Žilina dejiny a prítomnosť. Martin: Osveta, 1975, s. 230 – 233.

pripomenuli význam Petra Tvrdého, jeho dielo a život. V roku 1970 okrem pamätnej tabule Petrovi Tvrdému bola odhalená i tabuľa Dušanovi Makovickému dňa 30. apríla 1970 na budove dnešného Krajského osvetového strediska v Žiline na ulici Horný val. Tabule vznikli ako dôsledok istého uvoľnenia politických pomerov na Slovensku aj v Žiline, ale boli aj prejavom zvýšeného národného povedomia koncom šesťdesiatych rokov 20. storočia. Z akého dôvodu bola pamätná tabuľa Petrovi Tvrdému inštalovaná na budove školy - vtedy štátnej budove, prípadne prečo nie na inej, možno len predpokladať. Iste to muselo byť schválené mestom a straníckymi orgánmi, žiaľ nepodarilo sa nám takýto archívny dokument nájsť⁵¹.

Po roku 1992 došlo ku privatizácii tejto budovy. Nový majiteľ v roku 1994 budovu rekonštruoval, pričom sa tabuľa odstránila a stratila. Majiteľ budovy bol ochotný zaplatiť novú tabuľu, žiaľ nedošlo k naplneniu tohto sľubu autorovi tejto štúdie a po jeho predčasnej smrti a predaji budovy súčasnému majiteľovi sa tabuľa už tam neinštalovala.

Naším skúmaním archívnych dokumentov sme zistili miesto narodenia, ako aj miesto jeho druhého pobytu na Hornom vale. Vďaka ochote majiteľov domu na Hornom vale č. 19 bratov Sekerovcov a ich firmy Weston Praha sa nová tabuľa Petrovi Tvrdému inštalovala na ich dome. Zároveň sponzorsky zaplatili náklady na tabuľu jej tvorcovi Ondrejovi Liptákovi. Text tabule a jej inštalácia prešli schvalovacím pokračovaním Krajského pamiatkového úradu v Žiline, odboru kultúry Mestského úradu v Žiline a Názvoslovnej komisii Mesta Žilina. Na organizácii podujatia, texte tabule a jej inštalácií spolupracoval Jozef Feiler a Peter Štanský. Tabuľa bola inštalovaná 25. júna 2020 a slávnostne odhalená 26. júna 2020 za účasti primátora mesta, predstaviteľov kultúrnych a spoločenských organizácií, rodiny Petra Tvrdého z Bytče, predstaviteľov Matice slovenskej z Prievidze a Koša a mnohých občanov mesta⁵².

Peter Štanský

51 Štátny archív v Žiline, fond Zbierka Peter Tvrdý.

52 Jozef Feiler

Jazykovedec, pedagóg a národovec Peter Tvrдый – môj praprastrýko

Poznámky k životopisu

Tvrdeho biografiu možno zhrnúť púhymi tromi slovami: tvrdá škola života. Trochu obšírnejšie, no predsa stručne a heslovite: pôvodom z mnohodetnej žilinskej rodiny (nažive však zostali iba traja súrodenci), ľudová škola tamže, seminár a maturita v Banskej Bystrici, seminár a univerzita v Budapešti, odtiaľ predčasný odchod, štúdium s absolútoriom na univerzite v Petrohrade, následne pedagogická činnosť v Cárskom Rusku - Ukrajina, Arménsko, Azerbajdžan a opäť Ukrajina -, ženatý, štyri deti. 1920 návrat do vlasti a odvtedy bohatá lexikografická činnosť až do smrti (1935).

Peter Tvrдый okolo roku 1925.

Súkromný archív rodiny Grossmann

Pri čítaní obšírnejších životopisov – a z nich najmä zatiaľ najobšírnejšieho z pera Jána Kamila Beňadika *Peter Tvrдый – život a dielo* (1969), ktorý zostal v rukopise⁵³ - sa zo zozbieraných informácii

53 Ján Kamil Beňadik: Peter Tvrдый – život a dielo (strojopis), súkromný archív rodiny Tvrđých, 1969 (ďalej iba „Beňadik, Tvrдый 1969“). Krátka verzia vyšla ako brožúra s názvom Peter Tvrдый, Prievídza : Miestny odbor Matice slovenskej 1970 (ďalej iba Beňadik, Tvrдый 1970). Predtým bol uverejnený dlhší životopis od Eugena Jónu: Slovenský slovníkár Peter Tvrдый, in: Slovenská reč, 26(1961)/ 1, str. 18-31.

vynára niekoľko bielych miest. A ďalšie otázniky pribúdajú, keď sa pozerám na svojho prapraprástrýka v širších súvislostiach a na pozadí dejín. Mojim cieľom nie je napísať novú verziu jeho životopisu, chcem sa pristať iba pri niekoľkých vybraných momentoch jeho života a rozviesť ich či doplniť. On sám „prezradil“ oficiálne iba minimálnu dávku informácii o sebe v tzv. *Krátkej autobiografii*, aj to až na sklonku života⁵⁴.

Rodinné tradície

Tvrđovci boli v prevažnej miere tradične uvedomelí Slováci a mnohí z nich sa aj národnostne angažovali. Keď Peter V. Rovnianek (1867 - 1933), slovenský národovec v Amerike, začal navštevovať žilinské gymnázium, „býval u sváka Tvrđého, ktorého rozvetvená rodina patrila medzi najslovenskejšie toho času... u Tvrđých sa hovorilo len po slovensky a po latinsky.“⁵⁵ Aj keď sa tieto vety nevzťahujú priamo na Petrovho otca, svedčia o národnostnej orientácii rozvetvenej rodiny. U Tvrđovcov vládla aj iná tradícia. Mávali pomerne veľa detí, „Boh ich požehnal deťmi“, hovorilo sa kedysi „a oni sa mu odplatili tým, že dali syna cirkvi“. Z každej generácie sa prinajmenej jeden či dvaja stávali kňazmi. Od konca 18. storočia to boli (bez nároku na úplnosť)⁵⁶:

- **Daniel Tvrđý** (spomínaný ako biskupský ceremoniár) v roku 1801.
- **Juraj Tvrđý** (1780 - 1865), nitriansky kanoník, zastával aj iné vyššie kňazské funkcie v Nitrianskom biskupstve, podporoval finančne rôzne aktivity národnostné, humánne, cirkevné, na dobročinné účely venoval vyše 40.000 zlatých. Spoluzakladateľ Matice slovenskej a Spolku svätého Adalberta (neskôr: Spolok sv. Vojtecha). Pôsobil v Jágri, Nitre, Drietome, Visolajoch a Púchove.

⁵⁴ Peter Tvrđý: *Krátka Autobiografia* (rukopis), Slovenská národná knižnica, Literárny archív, Fond Petra Tvrđého C-251 (ďalej iba *Krátka autobiografia*).

⁵⁵ Jozef Paučo: *Slovenskí priekopníci v Amerike. Slovak pioneers in America, Cleveland (Ohio) : Prvá Katolícka Slovenská Jednota 1972*, str. 315.

⁵⁶ Podrobnejšie aj s pôvodom informácií pozri dlhšiu verziu tohto článku na webovej stránke <https://anna-schirlbauer.com>

- **Štefan Tvrđý** (1788 - 1862), brat predchádzajúceho, nitriansky kanoník, pôsobil v Trenčíne, Dolnom Hričove a Bytči, podporoval finančne katolícku misiu v Strednej Afrike. Stúpenec štúrovskej spisovnej slovenčiny, blízky spolupracovník A. L. Radlinského a F. V. Sasinka.
- **Ján Tvrđý** (1803 - ?), farár v Lednici a Nesluši.
- **Ondrej/Andrej Tvrđý** (1813 - ?), farár v Kolároviaciach, jednatel' Matice slovenskej (Žilina).
- **Ignác Tvrđý** (1828 - 1904) v Divine, Dlhom Poli, Belej pri Varíne, Dolnom Hričove, Vysokej pri Kysuckom Novom Meste, napokon v Čadci. Titulárny prepošt, jednatel' Matice slovenskej.
- **Eduard Tvrđý** (1854 - 1933), pôsobil v Dolnom Hričove, Predmieri, Terchovej Kys. Novom Meste, Veľkom Rovnom, Rajeckej Lesnej, v Kolároviaciach pri Bytči. Honorárny dekan. Prejavoval sa ako národovec.
- **Jozef (František) Tvrđý** (1868 - 1956), Kolárovice, Dolný Hričov, Turzovka, Lietava. Titulárny dekan, dištriktuálny inšpektor ľudových škôl a biskupský komisár stredných škôl v žilinskom obvode. Uvedomelý Slovák.
- **Ján Tvrđý** (? - ?), spomínaný v Turzovke v rokoch 1888 - 1893. Dištriktuálny dekan.
- **Arpád Tvrđý**, najstarší synovec Petra Tvrđého.⁵⁷
- **Ján Tvrđý**, mladší brat predchádzajúceho.⁵⁸
- **Milan Krajan** (1922 - 1991), prasynovec Petra Tvrđého, jeho matka bola Emília Krajanová, rod. Tvrdá, najmladšia sestra predchádzajúcich dvoch kňazov. Pôsobiská: Klačno, Vrútky, Budča, Čierny Balog, najdlhšie v Brezne.

Gymnázium

Hneď na úvod otázka v súvislosti s gymnaziálnym štúdiom

⁵⁷ Pozri bližšie v kapitolke Synovci a netere Petra Tvrđého ako aj v texte, ktorý za ňou nasleduje.

⁵⁸ Pozri bližšie v kapitolke Synovci a netere Petra Tvrđého.

v Banskej Bystrici⁵⁹: Ako sa dá chápať výrok Petra Tvrdeho, že bol „skoro celkom bez podpory z domu a od strýkov farárov“? ⁶⁰ Že z domu nič nedostal, si možno vysvetliť tým, že ovdovelá matka sa znovu vydala a založila novú rodinu⁶¹. Z deviatich detí z prvého manželstva prežili dovedna iba dvaja bratia a sestra Jozefína (nar. 1854). Zatiaľ čo Peter sa s jemu vlastnou húževnatosťou prebil ku univerzitnému vzdelaniu, jeho brat Ján sa stal obuvníkom a obchodníkom s kožou v Bytči. Z akého dôvodu týchto dvoch bratov osobne či v záveti nepodporili strýkovia farári, strýkovia Juraj ako aj Štefan Tvrdý, ktorý bol krstným otcom oboch chlapcov?⁶² Štefan, nitriansky kanoník sledoval dobročinné ciele a podporoval chudobných študentov, no zomrel už v roku 1862⁶³. Mladučký študent Peter zažil pravdepodobne iba pomoc zo základiny druhého strýka, Juraja Tvrdeho, tiež nitrianskeho kanoníka, ktorý sa prejavoval ako štedrý mecén⁶⁴ - za života venoval úctyhodný obnos na dobročinné ciele⁶⁵. Zomrel v roku 1865, kedy Peter práve dosiahol 15. rok života.

Ján Tvrdý, brat Petra Tvrdeho a otec mojej starej mamy Emílie, vyd. Krajanovej. Narodil sa 28. decembra 1855 a v ten istý deň bol pokrstený. Matrika krstných, Žilina, dom č. 144, (teraz Horný Val 23), strana 388f. Krstným otcom mu bol vlastný strýko Štefan Tvrdý, vtedy už kooperátor v Bošáci.

Súkromný archív rodiny Grossmann

59 Gymnaziálne štúdium: 1.- 5. trieda (1861/62 – 1865/66) v Banskej Bystrici. 6. triedu začal 1866 v Nitre, no v letnom semestri ho prijali do banskobystrického seminára, kde bol až do 1868/69 a kde aj ako klerik maturoval. Viď *Krátka autobiografia*.

60 Tamže.

61 Bližšie pozri Beňadik, Tvrdý 1969, str. 21-22.

62 Pozri príslušné zápisy Petra Tvrdeho a Jána Tvrdeho v matrike krstov žilinskej fary.

63 https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=tvrdystefan (10.7.2020)

64 *Národný kalendár, na obyčajný, 365 dní majúci rok po narodení Krista Pána 1867*, Banská Bystrica : Matica Slovenská 1866, str. 254-261.

65 Tvrdý daroval na dobročinné účely vyše 40.000 zlatých, nerátajúc sumy, ktoré rozdal chudobným študentom na ďalšie vzdelávanie. Constant von Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, zv. 48, Viedeň :

Ako vidieť, Peter Tvrдый skutočne nemohol patriť k požívateľom nejakej osobnej strýčkovej podpory.

Budapešť

Z Banskej Bystrice klerik Peter prešiel do centrálného seminára v Pešti, kde ale strávil iba dva mesiace⁶⁶. Pokračovať v Tvrđovskej kňazskej tradícii nezodpovedalo jeho založeniu. Aj keď túžil po štúdiu medicíny⁶⁷, z rozumových dôvodov sa rozhodol pre právo, no po jednom roku u neho napokon zvíťazilo štúdium na filozofickej fakulte Kráľovskej uhorskej univerzity. Pred očami mal dráhu profesora na niektorom zo slovenských gymnázií, čo sa už zakrátko, pod vplyvom maďarskej nacionalistickej politiky ukázalo ako veľká ilúzia.

Na adresu života v uhorskom hlavnom meste Tvrдый poznamenal: „*Pol roka som bedáril ako nikdy. Niekedy ani suchého chleba na obed nebolo.*” Situácia sa zlepšila, keď sa študentovi podarilo zamestnať ako pomocný úradník v knižnici s denným platom (diurnista)⁶⁸. Bibliotéka bola súčasťou Maďarského národného múzea a v roku 1867, keď došlo k rakúsko-uhorskému vyrovnaniu, vlastnila 180.000 jednotiek, z toho cca 130 000 kníh, no tieto boli prevažne nespracované. Bol to vrcholne nepriaznivý stav. Od 1860 sídlila vo vtedy modernej budove múzea, ale iba s jedným knihovníkom a jedným pomocníkom, a knihy sa kopili na podlahe⁶⁹. V rokoch 1869-1876, čiže práve vtedy, keď sa tam uchytil Peter Tvrдый, pod vedením lingvistu a knihovníka Ferdinanda Barnu (1825 - 1895) spracovali a vytvorili repertórium ako aj lístkový abecedný katalóg podľa modelu Mníchovskej knižnice. Natíska sa otázka, prečo si Barna vybral práve Tvrđého? Odpoveď je obsiahnutá v potvrdení, ktoré mu pri odchode Barna vystavil: boli to jazykové aj osobnostné schopnosti mladého muža. Tvrдый sa tam osvedčil ako špecialista na

Hof- und Staatsdruckerei, str. 172. Tento lexikon vyšiel iba pár rokov po smrti kanonika Juraja Tvrđého. Precizovaný obnos, 41 188 zlatých, je uvedený na: <https://zilina-gallery.sk/picture.php?/44918/category/3256> (15.7.2020)

66 *Krátka autobiografia*.

67 Beňadik, Tvrдый 1969, str. 31.

68 *Krátka autobiografia*.

69 *Gabriella Somkuti: Az Országos Széchényi Könyvtár újjászervezése 1867-1875* [Nová organizácia Széchényiho národnej knižnice 1867-1875], str. 221 - 276, tu 275-276.

slovaciká a pracoval od januára 1870 do konca augusta 1873⁷⁰.

Zabehaný život študenta zvrátila príhoda, ktorá viedla k zásadnej existenčnej zmene. Tvrdeho (často citované) líčenie: „... *práve pred skúškami mal som takýto výstup na prednáške profess. Kerékgyártóa v auditorii, kde bolo asi 800 poslucháčov. Kerékgyártó v prednáške svojej útočil na Kollára, hanobil ho a jeho dielo. Mňa sa to ukrutne dotklo a podráždilo k protestu. Vstal som a hromovým hlasom zakričal som: Nech žije Kollárova pamiatka, preč, dolu s Kerékgyártom!... Môžete si predstaviť, čo nasledovalo potom. Páste sa dvíhaly proti mne zo všetkých strán s výkrikmi: ‚Rus!, do Ruska nech ide!‘ Ale po prednáške študenti Srbi, Chorváti, Rumuni podchodili ku mne a podávali mi ruku.*”⁷¹ (Neodpustím si poznámku: prejavili svoje sympatie až po prednáške a teda už bez rizika.)

Kto bol tento profesor? Arpád Kerékgyártó (1818 - 1902) bol medzinárodne uznávaný profesor uhorských dejín na filozofickej fakulte Kráľovskej uhorskej univerzity v Budapešti a dopisujúci člen Uhorskej akadémie vied⁷². V slávnom nemeckom *Meyers Konversationslexikon* z tých čias⁷³ sa vyzdvihuje najmä jeho publikácia „Kultúrne dejiny Uhorska“⁷⁴. (Keď zoberieme do úvahy celé jeho dielo, bol to vtedy azda najpoprednejší maďarský historik, o ktorého názory sa opierali štátne kruhy a politická moc v Uhorsku - alebo naopak, historik s váhou významného odborníka podopieral tézy, doktríny Uhorskej ríše?) Maďarizácia silnela a jedným z dôsledkov bolo zatvorenie martinského slovenského gymnázia aj Matice slovenskej v 1875.

Ako vysvetliť na tomto pozadí Tvrdeho afektívny čin v roku 1873? Predpokladám, že praprastrýko mal už vtedy vyhranený názor na význam slovenskej reči a svojbytnosť národa a v okamihu,

70 Potvrdenie vydané 27. augusta 1873, v ktorom kustód vysoko hodnotí Tvrdeho prácu, ako aj dovetok k nemu. *Krátka autobiografia*.

71 Text je citovaný podľa: *Krátka autobiografia*.

72 *Hof- und Staats-Handbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie von 1882*, Wien 1882, str. 393.

73 *Meyers Konversations-Lexikon*, 9. zv., (4. vydanie), Lipsko – Viedeň : Verlag des Bibliographischen Instituts 1890, str. 689; *Hof- und Staats-Handbuch der österreichisch-ungarischen Monarchie für 1878*, Wien 1878, str. 768.

74 *Magyarország Mivelődésének története* [Kultúrne dejiny Uhorska], Budapešť 1859-65, 2 diely (prepr. 1880). Ďalšie diela: *Magyarország történetének kézikönyve* [Rukoväť uhorských dejín], 7 zväzkov, Budapešť 1866-1874; *Hazánk évtapjai. Magyarország történetének 884-1849* [Prehľad dejín Uhorska od 884 do 1849], Budapešť 1875; *Magyarország emléknappjai* [Pamätné dni Uhorska], Budapešť 1882 a ďalšie tituly.

keď niekto konal či hovoril proti tomuto názoru, nerozmýšľal nad prípadným nebezpečenstvom. Bol to boj za ideu, ktorá tvorila podstatu jeho osobnosti, jeho života; z jeho pohľadu išlo o bezočivú provokáciu profesora, ktorou akoby upieral právo života jemu aj všetkým jemu podobným, Slovákom, Srbom, Chorvátom, a tak celkom inštinktívne prešiel do protiútok. Že túto príhodu vyzdvihol vo svojej *Krátkej autobiografii*, malo zrejme dokumentovať jeho národnostné presvedčenie, jeho patriotizmus už za študentských čias. Prečo tu však spomenul iba túto dramatickú scénu, no vynechal mravenčiu a tým aj menej nápadnú prácu na príprave založenia budapeštianskeho akademického spolku?

V roku 1871 hodľali slovenskí vysokoškolskí študenti v Pešti založiť podľa vzoru iných akademických spolkov vlastný spolok a Peter Tvrdý mal pritom úlohu v samotnom výbore. Nazrime do *Slovenských novín* z toho roku. V rubrike DOPISY sa nachádza tento text⁷⁵:

„Pešť, 14 febr. Presvedčení súc o tom každý, že národy vôbec, náš slovenský ale zvláštne, môže nádej svoju skladať len v mládeži do verejného života vystúpiť sa chystajúcej, na svoju lepšiu budúcnosť, ďalej povážac to, že doposiaľ slovenská mládež vyštudujúc vysoké školy v Pešť-Budíne z väčšej časti jemu odcudzená vystúpila do života, s radosťou príme komu bláho národa slovenského na srdci leží, zvest o založení akademického spolku.

Mládež slovenská v Pešť-Budíne študujúca bude mať už teda od dávna v hlavnom meste vlasti našej pohrešované ohnište prebudzovania, udržovania a roznecovania života národného. - Nemusí viacej mariť sily svoje k cieľom nenárodním. Rezkejší život bude môcť takto vyvinúť po boku živlu toho, ktorý za nepriateľský národného nášho jestvovania považovať učia nás dnešnej doby nepríjemné okolnosti. Len s chuťou k činu!”

Potom nasleduje výťah zo stanov, ktoré už boli predložené vláde, podmienky členstva a výzva k členstvu, k finančnej a morálnej

⁷⁵ *Slovenské noviny*, IV(1871), číslo 27, 16. februára 1871.

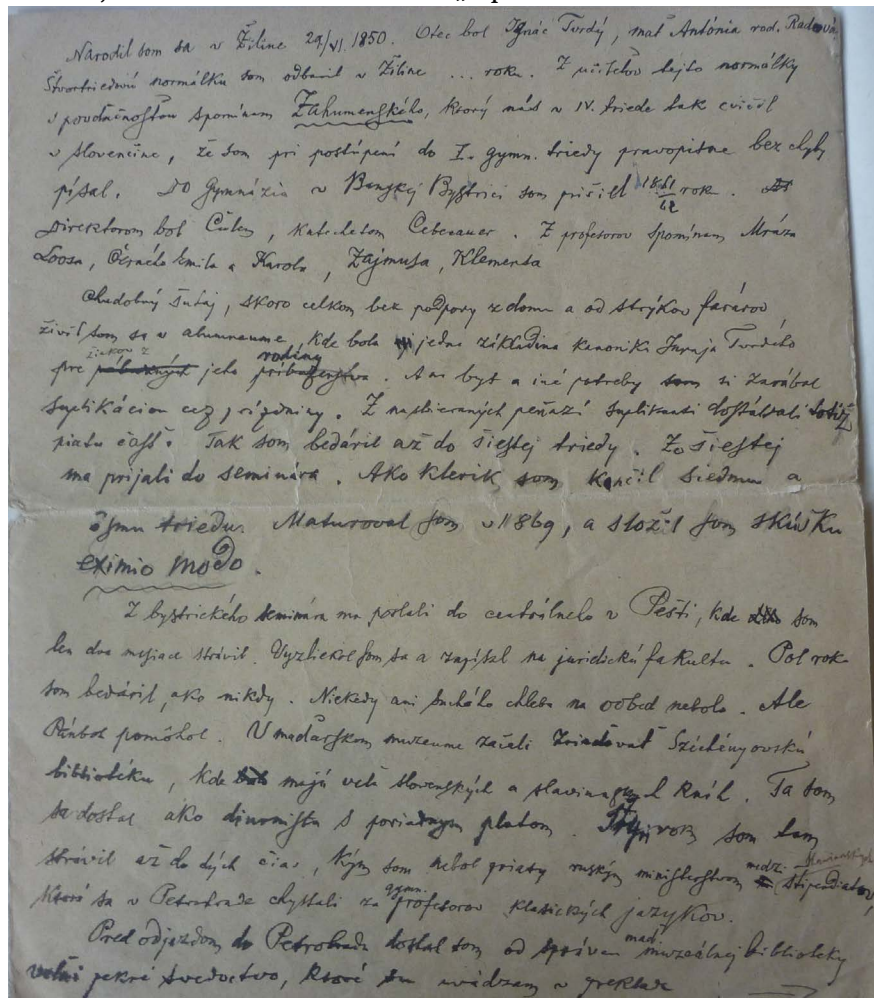
podpore a ku knižným darom. Záver článku obsahuje tieto slová: „Všetky jakékoľvek zásielky, knihy alebo peniaze nech sa dopyšú pod adresou: Peter Tvrďý, poslucháč filosofje Pešť (Universität).” Podpísaný je „Výbor”. Akademický spolok v skutočnosti založili až trochu neskôr.

Častejšie sa stretne s tvrdením, že Peter Tvrďý z Budapešti cestoval do Viedne - ale za akým cieľom? Snáď to boli ešte v prípravnom štádiu kontakty s tamojším slovenským akademickým spolkom Tatran, ktorý existoval od roku 1869 ako kultúrno-spoločenský a vzdelávací spolok s cieľom zblíženia slovenských študentov vo Viedni, ďalšieho vzdelávania a zdokonaľovania materčiny ako aj priateľskej zábavy. Okrem toho spolok pestoval kontakty aj k iným akademickým spolkom vo Viedni: slovinskému, českému, ruskému, poľskému a ruténskemu⁷⁶. Udržiaval snáď Tvrďý kontakty s „ruskou kolóniou” vo Viedni? V kladnom prípade by to znamenalo, že na ne mohol nadviazať v okamžiku, keď sa mu zrútila predstava, že by po univerzitnom štúdiu v Budapešti mohol vyučovať na jednom zo slovenských gymnázií v Uhorsku.

Vráťme sa späť k „príhode“. Dalo sa čakať, že konflikty takéhoto typu nemôžu zostať bez následkov a najmä vo vyhrotenom období, kedy štátna, čiže uhorská moc si všetkými prostriedkami chcela udržať svoju hegemoniu. Na akademickej pôde sa to asi riešilo zvyčajnými sankciami v rámci univerzitnej právomoci, aké sa celé stáročia uplatňovali pri študentských nepokojoch a vzburách a zvyčajne znamenali pre „previnilca“ koniec štúdia. Či to už bolo v tej forme, že ho nepripustili na skúšky, alebo mu naznačili, aby sa sám pobral, alebo sa univerzitná rada uzniesla na tom, že ho vylúčia. Kvôli tomuto protestu bol označený za nebezpečného pansláva a nemohol zložiť ani posledné skúšky, zvykne sa písať. Nazrel už niekto do archivovaných protokolov školy alebo policajných hlásení a zistil, aké sankcie boli vtedy uplatnené? A ako by vyzerali dnes? Praprastrýko vtedy nemal iné východisko, musel nejakým spôsobom

76 Dana Fleck: *Die Stellung der Slowaken in Österreich – der lange Weg bis zur Anerkennung als eigenständige Volksgruppe* (diplomová práca), Wien : Universität Wien 2011, str. 52 -54.

vyriešiť existenčnú krízu, v ktorej sa ocitol. Bol teda jeho odchod do Ruska migráciou za prácou? V konečnom dôsledku zapríčinila táto „príhoda“ to, čo možno niekto označí ako dobrodružný život. Ak áno, tak to bolo dobrodružstvo „z prinútenia“.

Narodil som sa v Žilane 29./IV. 1850. Otec bol Ignác Tvrdý, mat' Antónia rod. Radová.
 Svoju prvú normálku som odovzdal v Žilane ... roku. Z púťkových lepto normálky
 a povrchnejšou spomienkou Exhumenského, ktorý mal v IX. triede také cvičenie
 v slovenštině, že som pri postúpení do I. gymn. triedy pravopisne bez chyby
 písal. Do Jpanáza v Banský Bystrici som prišiel ¹⁸⁶¹ roku. ^{mat'} ~~mat'~~
 Direktorom bol Čech, Katedrátom Cebauer. Z profesorov spomínam, Matias
Loosa, Véneček Janča a Harala, Kajmusa, Klementa
Abudový Tubaj, skoro celkom bez podpory učdom a od svojich fevárov,
 živil som sa v abunauze, kde bola ^{i. ročník} jedna kákladná knoňka Juraj Tvrdeš
 pre ^{i. ročník} jeho ^{rodinný} ~~privatný~~. A on byt a iné potreby som si kúšoval
 syntakciovú časť, ríždiny. Z naštráných peniazí syntaktickú dostával som
 rianu časť. Tak som beďaril až do sieťtej triedy. Zo sieťtej
 ma prijali do seminára. Ako Klerik som, keď som siedmu a
 ôsmu triedu. Maturoval som v 1869, a šošť som študoval
Eximio modo.
 Z bystrického seminára ma poslali do učovníctva v Pešti, kde som
 len dva mesiace študoval. Vybehol som sa a zapísal sa na právnickú fakultu. Po rok
 som beďaril, ako nikdy. Nikedy ani pňuklo chleba na obed nebolo. Ale
 Petros pomáhal. Umožňoval muzeumu čitati Vierdovát Sveičký ovstka
bibliothekú, kde som májvil veľa Kovčany a plavinský Karl. Tu som
 sa dostal ako deňonista s poriadkom platon. Stýro roz som tam
 študoval až do tých čias, kým som bol priatý naše majský majský majský majský
 štúdiu sa v Petrovade štúdiu sa ¹⁸⁷⁰ ~~1870~~ profesorov klavicaj jezýtkov.
 Pred odjazdom do Petrovade dostal som od špörivca muzeológ klavicaj jezýtkov
veľkí pešce svetovetvo, ktoré som vidovaný v prekar

Jedna strana z tzv. Krátkej autobiografie Petra Tvrdého.

Slovenská národná knižnica, Literárny archív

Rusko

Skutočnosť, že panslávi „intelektuáli“ mohli ísť študovať do

Ruska a uplatniť sa tam ako učitelia v štátnych službách, bolo možné iba na základe istej bázy, ktorú vytvoril Slovanský zjazd v Moskve 1867 a novovznikajúce Slovanské dobročinné výbory⁷⁷. No motívom zo strany cárskoho Ruska nebola iba všeslovanská bratská láska, existoval aj konkrétny, pragmatický dôvod: zaostalá krajina naliehavo potrebovala odborne pripravených učiteľov, najmä v krajinách a regiónoch, ktoré anektovala v 18. a 19. storočí. Súčasťou imperiálnej politiky bolo nielen nevyhnutné pozdvihnutie hospodárskej ale aj vzdelanostnej úrovne. Gróf Dimitrij Andrejevič Tolstoj z pozície ministra národnej osvety nariadil v rámci reformy gymnázií vyučovať klasické jazyky. Ale na vyučovanie chýbali odborníci a tak proslovansky orientovaný Vladimír Ivanovič Lamanskij⁷⁸ a Michail Fedorovič Rajevskij, protojerej (najvyšší kňaz) pravoslávneho kostola pri Ruskom vyslanectve vo Viedni od 1842 do 1884, „najvýznamnejší sprostredkovateľ“ a organizátor ruských-slovenských kontaktov⁷⁹, presadil u vtedajšieho ruského ministra národnej osvety nasledovný plán: získať potrebný počet špecializovaných pedagógov formou slovanských štipendistov⁸⁰. Študent, ktorý mal už záverečné univerzitné skúšky za sebou, sa mal podrobiť iba diferenciálnym skúškam, ostatní museli absolvovať chýbajúce štúdium na univerzite v Rusku⁸¹. Na tento účel zriadili v Petrohrade 1866 „osobitný Slovanský učiteľský ústav (Učiteľskij institut slavianskych stipendiatov) s cieľom zabezpečovať prípravu budúcich učiteľov klasických jazykov z radov rakúskych Slovanov“⁸². Najprv sa ale všetci záujemci v Lipsku „zhromažďovali, a to v tamojšom ruskom seminári, kde boli prevedené s nimi rozhovory a patričný výber, a tí, ktorí obstáli, odišli odtiaľ do Petrohradu.“⁸³

77 Vladimír Matula: *Emigrácia slovenských intelektuálov do Ruska v 60.-70. rokoch 19. storočia*, in: *Historica*. Zborník FFUK, XXII(1971), Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, str. 104.

78 V. I. Lamanskij (1833-1914), ruský historik-slavist, v rokoch 1865-1899 profesor Petrohradskej univerzity, teoretik panslavizmu, aktívne sa činný v Slovenskom výbore v Petrohrade.

79 M. F. Rajevskij (1811 – 1884). V jeho viedenskom byte sa schádzali najvýznamnejší predstavitelia vtedajšieho slovanského sveta: Vuk Karadžič, F. Miklosich, V. Hanka, L. Štúr, K. Kuzmány, V. I. Lamanskij a ďalší. Štefan Švagrovský: *Slovenskí filológovia v Rusku* in: *Slavica Slovaca* str. 21(1986)/62. č. 1, 62 – 70, tu str. 63.

80 Matula, *Emigrácia* (ako pozn. 25), str. 104.

81 Slovenská národná knižnica, Literárny archív, C 251, Súpis prác a náčrt života (kópia strojopisu od nemenovaného autora), str. 1.

82 Matula, *Emigrácia* (ako pozn. 25), str. 105, 106.

83 Beňadik, Tvrdý 1969, str. 28 (podľa autorovho zistenia).

O štipendium sa úspešne uchádzal aj Peter Tvrдый na základe odporúčania protojereja ruskej pravoslávnej cirkvi v Ťröme pri Pešti, Kustodijeva⁸⁴.

Tvrдый strávil od jesene 1874 tri roky na historicko-filozofickej fakulte Cárскеj univerzity v Petrohrade. 30. mája 1877 zložil skúšky a dostal diplom (Svideteľstvo iz okončenia kursa nauk) ako gymnaziálny učiteľ klasických jazykov, čiže gréčtiny, latinčiny, ruského jazyka a ruských dejín. Znamenalo to, že bude vykonávať pedagogickú službu v prospech ruského impéria a teda ho aj budú prideľovať tam, kde sa ukáže aktuálne najväčšia potreba. Tvrдый začal hneď v tom istom roku v Chersone, zatým nasledoval arménsky Jerevan a arzerbajdžanské Baku – kariéra gymnaziálneho profesora spojená s povýšením na dvorného radcu a ďalší postup cez kolegiálneho a štátneho až ku vysokej hodnosti skutočného štátneho radcu. Ruka v ruke s tým išli aj zvýšenie platu s rôznymi príplatkami a vyznamenania. V 1882 prisahal na vernosť ako poddaný Ruska, čiže stal sa ruským občanom, iba o rok nato mu udelili rád sv. Stanislava 3. triedy, v 1886 sv. Anny 3. triedy, v 1889 rád Stanislava 2. triedy, 1893 sv. Anny 2. triedy. Ku koncu predstavoval Tvrdeho sumárny plat aj s rôznymi príplatkami 3405 rubľov. Pri odchode do penzie 1896 dostal ešte striebornú medailu Alexandra III.⁸⁵ Keď sa však bližšie pozrieme na jednotlivé zastávky jeho profesionálnej dráhy, nebol to vždy život v ružovom opare. Stačí sa oboznámiť s reálnymi podmienkami v spomenutých mestách.

Cherson

Keď sem Peter Tvrдый prišiel v roku 1877, existovalo hlavné mesto rovnomennej ukrajinskej Oblasti práve sto rokov. Na nariadenie Kataríny Veľkej ho vtedy založil Grigorij knieža Potemkin po tom, ako Rusi získali od Osmanskej ríše veľké územie. Zo strategických a hospodárskych dôvodov takto vznikol prístav s veľkými lodenicami

⁸⁴ Matula, Emigrácia (ako pozn. 25), str. 112. V publikácii *Zarubežnyje Slovjane I Rossija*. Dokumenty Archiva M. F. Rajevskogo 40 – 80 gody XIX. veka, Moskva: Nauka 1975, ktorá je venovaná Rajevského korešpondencii, sa meno Tvrдый nevyskytuje.

⁸⁵ *Attest* vydaný 16. januára 1897 kurátorom Kaukaského učebného okresu v Tiflise. SNK Martin, Literárny archív C 251.

na severných brehoch Čierneho mora, v ústí Dnepru. No význam Chersonu ďalej nerástol, zatienila ho o 15 rokov neskôr založená Odesa ležiaca v blízkosti, čím sa z Chersonu časom stalo provinčné mesto. O voľačo neskôr po Tvrdého príchode, v roku 1897, malo 59 000 obyvateľov⁸⁶. V periodickej publikácii Ministerstva národnej osvety, kde oznamovali nových učiteľov v ruskej ríši, sa objavilo aj jeho meno: „učiteli progimnazij Chersonskej [oblasti] Tverdij i Tibitanilj⁸⁷.“ Praprastrýko vyučoval na šesťtriednom progymnázium gréčtinu a latinčinu a okrem toho aj nemčinu, na ktorú dostal špeciálne povolenie od kurátora učebného okresu⁸⁸.

Tu v Chersone sa oženil roku 1879 s dcérou inšpektora chersonského gymnázia Lýdiou Digby (Digbi). Jej rodina patrila k miestnej honorácii, aj vzhľadom na to, že dvaja predkovia boli významnými architektami. Ohľadne pôvodu Digbyovcov vládnu v literatúre nejasnosti. Ruská historiografia hovorí o talianskom, zatiaľ čo britská a nemecká o britskom. Alexander Digby starší (1758 - ?)⁸⁹, Lýdiin prastarý otec, priniesol klasicistický sloh na juh Ruského impéria, jeho meno je spojené s mestami Astrachán (generálny urbanistický plán a niekoľko reprezentatívnych budov) a Odesa (prvý kamenný most v meste a reprezentatívne obytné domy)⁹⁰. Jeho syn Alexander mladší (okolo 1800 - po 1845), ako mestský architekt v Kerči v Novoruskej gubernii, v strategicky dôležitom meste medzi Azovským a Čiernym morom a s 2500-ročnou tradíciou a antickými pamiatkami, vypracoval generálny plán mesta. Okrem toho vytvoril systém námestí a projektoval viacero reprezentatívnych stavieb⁹¹. Jeho syn a teda Lýdiin otec bol

86 Hans Halm: *Gründung und erstes Jahrzehnt von Festung und Stadt Cherson (1778-1788)*, Wiesbaden : Otto Harrassowitz, 1961, str. 16, 55 , 193, 198; <http://pop-stat.mashke.org/ukraine-cities.htm> (22.8.2020)

87 *Žurnajl Ministerstva narodnogo prosvieščenia*, Ministerstvo narodnago prosvieščenia, Rosija 1879, str. 192.

88 *Attest* (ako pozn. 33).

89 Tento prastarý otec Lýdie údajne o sebe v roku 1803 napísal: "Som Talian podľa národnosti, poddaný Jeho Veličenstva rakúskeho cisára, mám 46 rokov, som ženatý, mám štyri deti... mal som česť slúžiť Jeho cárskemu Veličenstvu ako architekt mesta Astrachan od 1786 do 1803 roku." Citát, na ktorý sa odvoláva ruská literatúra, som prevzala z : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Дигби> (8.8.2020).

90 T. A. Novoselova: *Elementy italskoy architektury i istoričeskych namiatnikach Astrachani*, in: *Perspektivy razvitiya stroitel'nogo kompleksa*, č. 12 /2018, str. 36-40, online https://xn--80aai1dk.xn--p1ai/journal/wp-content/uploads/2018/12/mnpk12_36-40.pdf (1.8.2020). Z Digbyho reprezentatívnych stavieb menujeme: múzeum, katolícky chrám, nemocnicu ako aj efektívne dielo: terasovité schodisko v pleníri na dominantnom Mitridatskom vrchu.

91 [https://ru.wikipedia.org/wiki/Дигби,_Александр_\(младший\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Дигби,_Александр_(младший)) (12.8.2020)

Karol Alexandrovič Digbi, pedagóg a inšpektor progymnázia v Chersone. Za jeho pôsobenia tam prišiel učiť Peter Tvrдый a tak zákonite došlo aj k zoznámeniu s Digbyho dcérou. Po dvoch rokoch uzavreli manželstvo. Zodpovedajúc úrovni rodiny dosiahla aj Lýdia nadpriemerne vzdelanie⁹². Po štyroch rokoch, v roku 1881, Tvrdeho preložili na progymnázium do jedného z najstarších ruských miest, do Azova na Done v juhozápadnom Rusku, čiže relatívne „blízko“, iba 500 kilometrov východným smerom.

Azov

Zrejme v Zakaukazku však bola väčšia núdza o pedagógov a tak bezprostredne na to obdržal Tvrдый pozmenený dekrét, podľa ktorého bol povinný nastúpiť na chlapčenské gymnázium v Jerevane⁹³ - vzdušnou čiarou ešte ďalších 900 kilometrov východným smerom. Ťažko si dnes vieme predstaviť, ako tam z Azova cestoval. Železničné spojenie mal Jerevan totiž až od roku 1902 - s azerbajdžanským Tiflisom.

Jerevan

vtedy nepôsobil veľmi povzbudzujúco. „Mal síce štatút hlavného mesta gubernie, no zachoval si vzhľad chudobného provinciálneho mestečka na Blízkom východe, s jedno až dvojpodlažnými hlinenými domami na základoch z kameňa, s úzkymi krivoľakými uličkami... Boli tam iba dva závody, jeden na výrobu koňaku, druhý na výrobu tehál, a niekoľko drobných fabričiek.“⁹⁴ A vládlo ešte stále cechové hospodárstvo. Tento obraz zodpovedal dejinnému vývoju zeme, ktorá bola dlhý čas časťou Perzie, s obdobiami tureckej nadvlády a ruských výbojov, ktoré napokon viedli k rozdeleniu zeme. Po rusko-perzských vojnách sa stala veľká časť Arménska 1828 súčasťou ruského impéria, po rusko-tureckej vojne v 1877 napokon k nemu

⁹² Podrobnejšie Beňadik, Tvrдый 1969, str. 33 – žiaľ, pramene nie sú neuvedené. Možno iba predpokladať, že informácie pochádzajú od Vladimíra, syna Petra Tvrdeho, s ktorým bol Beňadik v 60.rokoch minulého storočia v kontakte. Podľa toho Lýdia dávala hodiny angličtiny, nemčiny a francúzštiny ako aj hodiny hudby.

⁹³ *Attest* (ako pozn. 33).

⁹⁴ https://ru.wikipedia.org/wiki/Ереван#Ереван_в_составе_Российской_империи (18.6.2020)

pribudla aj severná časť Arménska⁹⁵. *Arménska Oblasť* sa mala čo najskôr primerane rozvinúť ako súčasť veľkoimpéria. Jerevan, hoci založený už v 8.storočí, stál na počiatku tejto cesty. Keď sem prišiel 31-ročný Tvrдый v roku 1885, malo mesto okolo 14 600 obyvateľov (o jedno desaťročie neskôr už dvakrát toľko), z toho 48 % Arméncov, 1,25 % Rusov, 50,6 % Azerbajdžancov a zanedbateľný zvyšok pripadol na iné národnosti⁹⁶. V meste bolo šesť arménskych kostolov, dva pravoslávne a sedem šiitských mešít. Moderná doba sa tu prihlásila až s vybudovaním železnice, ale to už bol Tvrдый na ďalšej zastávke svojej profesionálnej dráhy. Chlapčenské gymnázium, na ktorom sa stal profesorom latinského jazyka, založili iba 13 rokov pred jeho príchodom (1. septembra 1868). Na okraj spomeniem malý detail: Tvrдый tu mohol zúročiť skúsenosti, ktoré získal z budapeštianskej národnej knižnice, konkrétne pri spracovávaní archívnych materiálov o jerevanskom gymnáziu do knižnej podoby ako aj pri vydaní prvého katalógu jeho knižnice⁹⁷.

Na akej úrovni býval a žil ženatý gymnaziálny profesor s manželkou a dvomi synmi, Vladimírom (1885) a Cyrilom (1887), ktorí sa tu narodili – koncom 19.storočia v meste, ktoré v ničom nepripomínalo európske mesto, kde nikoho nepoznal a mohol sa dohovoriť spočiatku iba po rusky? „Misia” v Zakaukazku nepatrila k najľahším. V 1883 ho menovali za inšpektora. V 1890 už išiel praprastrýko na nové miesto, vzdialené ešte ďalších 800 - 900 kilometrov na východ, na pobrežie Kaspického mora. Tesne pred odchodom z Jerevanu ku dvom potomkom pribudlo tretie dieťa, dcéra Helena (10.mája 1890).

95 <https://en.wikipedia.org/wiki/Yerevan> (19.6.2020) ako aj ďalšia webová stránka https://ru.wikipedia.org/wiki/Ереван#Ереван_в_составе_Российской_империи/ (18.6.2020)

96 https://ru.wikipedia.org/wiki/Ереван#Ереван_в_составе_Российской_империи (18.6.2029)

97 *Istoričeskaja zapiska ob Erivanskoj gimnazii* – sost. prep. Vasilij Romanovskij s pomôcou materialov, sobr. i insp. Petrom Tverdym, Tiflis, vydav. Glavnogo gražd. časťju na Kavkaze, 1890. 205 strán. www.opac.flib.sci.am/cgi-bin/koha/orac-search (23.10.2019) (register Jerevanskej knižnice). Druhá publikácia: *Bibliograf, Sostav literatury, nauki i iskusstva*, zv. 3, vydav. Erlich Petrohrad 1877, str. 437, pod číslom 3544: „Tverdýj. Katalog biblioteki erivanskoj gimnazii. Tiflis. Tip. kancelarii Glavnaoč. gražd. časti. na Kavkaze. 195 strán. (register Jerevanskej knižnice, pod číslom 569). Podrobne o oboch publikáciách, o Tvrdeho podiele na ich vzniku ako aj historických údajoch o tomto inštitúte pozri Beňadik, Tvrдый 1969, str. 142-149.

Baku

Petra Tvrdeho tu čakala celkom iná situácia ako v Jerevane. V blízkosti hlavného mesta Azerbajdžanu, ktorý Rusi začiatkom 19.storočia včlenili do cárskoho impéria, vyrástlo doslova na poli „priemyselné centrum“: pod povrchom sa nachádzali obrovské ložiská ropy. Bola to síce dávno známa skutočnosť, ale s ťažbou sa začalo až približne v polovici 19.storočia a vo veľkom až od roku 1873, keď sem zavítali investori a veľkopodnikatelia – starší brat Ludwiga a Alfreda Nobela, Robert a bankári Rotschildovci. A po ich boku sem prúdili inžinieri, chemici, geológovia. Nobel založil Nobel Brothers Petroleum Producing Company. (Áno, tu je aj finančná báza neskoršej Nobelovej ceny.) Mesto bolo spojené železnicou s Čiernym morom od roku 1883 a zakrátko dosiahlo Baku v ťažbe nafty prioritné postavenie vo svete. V 1901 boli Nobelovci najväčšími ťažiarimi nafty vôbec. Zodpovedajúc tomuto razantnému rozvoju sa zmenil aj vzhľad mesta a štruktúra obyvateľstva. V roku 1851 tu žilo 7.400 obyvateľov, 1886 dvanásťkrát toľko a 1897 už 112.000 (z toho 36 % Azerbajdžancov, 33 % Rusov, 17 % Arméncov a 3 % Židov)⁹⁸. Baku rástlo dokonca rýchlejšie ako najväčšie európske metropoly, Londýn či Paríž.

S preložením Petra Tvrdeho bol spojený aj služobný postup: menovali ho za inšpektora reálneho gymnázia. Predstavme si konkrétny obraz: „*Statskij sovetnik Pjotr Tvjordyj*”⁹⁹ so štyrmi deťmi (v Baku prišlo na svet 1892 štvrté dieťa, Andrej) uprostred naftového ošialu, v meste s pozostatkami zo slávnej minulosti, s hradbami a pevnosťou, v meste, v ktorom v rekordne krátkom čase vyrastali neogotické a secesné paláce zhohatlíkov. A čo by kameňom dohodil sa rozprestierali nedozierne polia s vrtnými vežami, pumpami, nádržami, prírodné fontány chrliace naftu a vlaky prepravujúce čierne zlato od Kaspického mora k Čiernemu moru.

⁹⁸ <https://en.wikipedia.org/wiki/Baku> (20.8.2020) https://de.wikipedia.org/wiki/Erd%C3%B6l%C3%B6rderung_am_Kaspischen_Meer (20.8.2020)

⁹⁹ Meshadi Azizbekov: *Plamennyi borets za vlast Sovetov, Partia Tarikhi Institutu* (Azerbajdžanská S. S. Republika), 1976, str. 157: “8. júna 1894: Direktor – dejstvitelnyj statskij sovetnik E. Kamenskij, Inšpektor: Statskij sovetnik Pjotr Tverdyj”.

Päť rokov po príchode do Baku sa Tvrдый v 45 rokoch stal riaditeľom tamojšieho Mariinského dievčenského gymnázia. O inštitút založený v roku 1874 bol veľký záujem. Od 1887 sídlila škola v novej reprezentatívnej budove, ktorú naplánovali pre 200 žiačok, no pri nástupe Tvrdeho do funkcie tu bolo už 500 dievčat a tak riešili situáciu prístavbou¹⁰⁰. Tvrдый mal pod sebou 14 učiteľov, 10 učiteľiek, 10 dozorkýň a jednu lekárku. Učebné predmety boli: aritmetika, rysovanie, prírodné vedy (včítane fyziky a astronómie), história a geografia, pravoslávne náboženstvo, francúzština, nemčina, latinčina, ruština a krasopis, arménsky jazyk, ručné práce, spev, tanec a gymnastika (podľa údajov z nasledujúceho školského roku)¹⁰¹. Latinčinu ako nový predmet zaviedli s príchodom Petra Tvrdeho, ktorý ho aj vyučoval (od 4. triedy štyri hodiny do týždňa). Cieľom bolo sprístupniť absolventkám gymnázia účasť na medicínskom štúdiu v medicínskeho štúdia v Petrohrade¹⁰².

Praprastrýko tu dosiahol najvyšší stupeň svojej pedagogickej kariéry, no musel bojovať čoraz viac so slabnúcim sluchom. Nevieme, kedy sa začali objavovať prvé príznaky hluchoty, no v pedagogickej praxi znamenala takéto diagnóza katastrofu. A tak už o niekoľko mesiacov bol nútený požiadať o penzionovanie so zdravotných dôvodov. Uvoľnili ho v priebehu krátkeho času a vzhľadom na to, že z 18-ročnej služby strávil v Zakaukazsku vyše 15 rokov, priznali mu aj privilégia, ktoré patrili pedagógom až po 20 rokoch služby¹⁰³. Začal sa písať rok 1897 a on mal 46 rokov.

Odesa

V ten istý rok Tvrдый opustil Baku a presťahoval sa s celou rodinou do veľkomestskej Odesy na Ukrajine. Odesa mala pre *riaditeľa gymnázia vo výslužbe* nepopierateľné výhody: vymoženosti veľkého mesta, kultúrny život, pre deti možnosť študovať na excelentných

100 https://www.ourbaku.com/index.php/Бакинская_Мариинская_женская_гимназия_Баку (3.9.2020)

101 https://www.ourbaku.com/index.php/Бакинская_Мариинская_женская_гимназия_-_Попечительный_Совет,_учителя,_ученики.1895.2F1896_.D0.B3.D0.BE.D0.B4.5B18.5D (6.9.2020) Tu uverejnené údaje sú prevzaté s tzv. *Kaukazského kalendára na rok 1897*.

102 https://www.ourbaku.com/index.php/Бакинская_Мариинская_женская_гимназия_Баку (3.9.2020)

103 *Attest* (ako pozn. 33).

školách. Beňadik píše, že tu žili najprv pomerne spokojne, navyše bola v meste pomerne početná kolónia Čechov a Slovákov¹⁰⁴. No nepokoj a napätia medzi obyvateľstvom, ktoré tu oddávna panovali, sa čoskoro vyhrotili do takej miery, že práve tu prežil Peter Tvrďý najväčšie tragédie svojho života. Mimochodom vo svojej *Krátkej autobiografii* celé toto obdobie až po rok 1920 vynechal, takže máme do činenia s bielym miestom v životopise¹⁰⁵. Ani po návrate do Československa sa nezmienil o tomto období, existujú iba rozprávania asi od štyroch osôb v rámci širokej tvrďovskej rodiny. Beňadik od nich zozbieral informácie, najmä od Petrovho syna Vladimíra¹⁰⁶. Praprastrýko v Odese nezaháľal - zrejme tiež podľa vyjadrenia jeho syna Vladimíra: ako penzista zastupoval profesorov, keď ochoreli alebo boli na dovolenke, pracoval ako konzultant v mestskej knižnici a v samosprávnom oddelení mestskej rady¹⁰⁷, kde „zostavil zbierku rozhodnutí mestskej rady. Okrem toho aj tu údajne pracoval literárne a vedecky, prispieval do časopisov a písal svoje najväčšie, žiaľ, stratené dielo „*Zápisky pedagóga*“¹⁰⁸.

Osídľovanie severného brehu Čierneho mora a výstavba miest sa začala od 1774, po uzavretí mieru medzi Ruskou a Osmanskou ríšou. Odesu založili 1794 a od počiatku sem prúdili nielen Rusi ale v hojnom počte aj Gréci a Židia a tak heterogénne zloženie obyvateľstva od samého založenia mesta sprevádzali napätia. Už v roku 1821 sa začali pogromy, ktoré sa neustále opakovali¹⁰⁹. Prichádzala sem aj chudoba, ktorú predstavovali muži bez rodín, pracujúci ako nádenníci. Keď nebol dostatok práce, viedlo to k politickému radikalizmu. Cez Odesský prístav prechádzal celý obchod s obilím, a v 1875 bolo viac než 60 % komerčných firiem v židovských rukách. Ale rovnako boli Židia hojne zastúpení aj

104 Beňadik, Tvrďý 1969, str. 35.

105 Do dnešného dňa v žiadnom oficiálnom životopise nenájdeme vysvetlenie. Jóna poznamenal: "O tomto období jeho života (vyše dvadsať rokov) nevieme nič." Eugen Jóna: Slovenský slovníkár (ako pozn. 1), str. 23.

106 Beňadik, Tvrďý 1969, str. 31. Kritiku pozri ďalej, pozn. 96.

107 Píše to aj Štefan Švagrovský: Peter Tvrďý a slovenská lexikografia, in: Slavica slovaca, 16(1981), číslo 1, str. 82-94, tu: str. 85. Dôkazy však nie sú. Švagrovský možno použil tie isté Beňadikove informácie.

108 Beňadik, Tvrďý 1969, str. 31, 32; Beňadik Tvrďý 1970, str. 12.

109 *Die Judenpogrome in Russland*, 2.diel (Einzeldarstellungen), Köln und Leipzig : Jüdischer Verlag GmbH 1910, str. 109. online: <https://www.yumpu.com/de/document/read/20655457/die-judenpogrome-in-russland> (5.9.2020)

medzi chudobou a v podsvetí. Najväčší prírastok dosiahlo mesto v rokoch 1862 - 1892 (404 000 obyvateľov). V roku 1897 bol podiel Rusov na počte obyvateľov 49,09 %, Židov 30,83 % a Ukrajincov 9,39 %¹¹⁰. Okrem toho tu boli zastúpení aj Arméni, Turci, Tatari, Poliáci, Gréci, ale aj Francúzi a Angličania¹¹¹.

Petrovi synovci a netere okolo roku 1910 (rodina Jána a Anny Tvrdocov s deviatimi deťmi). V hornom rade druhý zľava je najstarší Arpád, druhý sprava Ján. V spodnom rade druhá zľava moja stará mama Emília (Milka), druhá sprava Jozefína (Pepka).

Súkromný archív rodiny Grossmann

Synovci a netere Petra Tvrdeho

Na tomto mieste musím trochu načrieť do rodinnej histórie a objasniť príbuzenské vzťahy. Peter Tvrдый mal síce veľa súrodencov, no nažive zostala iba sestra Jozefína a brat Ján, s naozaj početnou rodinou a tak mal Peter Tvrдый celý rad synovcov a neterí. Dvaja z nich, kňazi, s ním boli späť aj existenčne: Arpád (1881 - 1963)

¹¹⁰ https://de.wikipedia.org/wiki/Geschichte_der_Juden_in_Odessa (4.9.2020)

¹¹¹ <https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/Odessa> (5.9.2020)

a Ján (1885 - 1957). (Ich podrobné životopisy na nachádzajú v dlhej verzii na mojej webovej stránke, tu uvádzam iba údaje, ktoré sa dotýkajú tejto špecifickej témy.) Neznámym faktom je, že najstarší Arpád bol ešte takmer na začiatku kňazskej dráhy farárom v srbskej Vojvodine, v regióne, v ktorom sa miešali národy aj náboženstvá. Konkrétne pôsobil ako farár v Bačkej Topole, od 30. apríla 1915 do 1. decembra 1919¹¹². Ktorého dňa sa Arpád vrátil do novej Československej republiky síce nie je známe, ale od marca 1920 bol farárom na Myjave. Ján Tvrdý sa po skončení vojny v roku 1918 stal správcom farnosti v Koši a od roku 1925 farárom. Peter Tvrdý žil po definitívnom odchode do penzie (1927) striedavo u týchto dvoch synovcoch až do smrti.

Čo nám rozprávala stará mama I.

Petrova najmladšia neter, moja stará mama Emília Krajanová (1903 - 1986), nám v rokoch 1971 - 1972, viac menej v náväznosti na Tvrdeho oslavy v Žiline v roku 1970, zverila niekoľko „tajomstiev“. Ako 13-ročnú ju rodičia poslali z rodnej Bytče k najstaršiemu bratovi Arpádovi, ktorý bol už vtedy farárom v Bačkej Topole. Údajne bez zdôvodnenia. Vekový rozdiel medzi súrodencami bol úctyhodný - 22 rokov! Podľa jej rozprávania „jedného dňa sa v Topole zjavil Peter Tvrdý, „ruský“ strýčko. Dovtedy som ho nikdy nevidela. Býval na fare, kde dostal izbu len pre seba.“ Keď som sa jej pýtala, čo tam strýko Peter robil, ako trávil dni, odpovedala: „Ako? Keď dal Arpádko zapriať, vozieval sa s ním kočom po okolí. Sám ale nikdy. A inak? Zdržoval sa vo svojej izbe a len zriedkavo sa vybral na prechádzku. Vlastne sám nešiel von. Čo robil v tej izbe? Čítal a písal.“

V ktorom roku to bolo a ako dlho trval tento pobyt Petra Tvrdeho vo Vojvodine neviem. Nepýtala som sa vtedy. Ako zapadá toto rozprávanie do životopisu Petra Tvrdeho? Podľa odhadu strávila stará mama v Topole približne štyri roky, od 1915 - 16 pravdepodobne do decembra roku 1919, kedy sa Arpádove pôsobenie v Topole, ktorá sa medzitým nachádzala na území novovzniknutého kráľovstva,

¹¹² Potvrdenie je obsiahnuté v liste, ktorý mi napísal farár Ferenc Fazekas z Bačkej Topole 17. októbra 2005.

definitívne skončilo. Zdržiaval sa tam snáď Peter Tvrдый v rámci ciest po Európe, ktoré uvádza Beňadik v jeho biografii a ktoré sa údajne konali od roku 1912 takmer každý rok, no ich kompletný priebeh nie je známy?¹¹³ Pozrime sa na tieto cesty, „voyažírky“, ako ich nazýval: 1910 - 1911 (cieľ neznámy); 1912: Rakúsko, Mníchov, Čechy spolu so synom Vladimírom; 1913: o. i. Ženeva a Paríž; 1914: Viedeň (operácia¹¹⁴); 1914 - 1915: doložené je Švajčiarsko - pohľadnicou (nazad vraj cestoval dobrodružne cez Švédsko)¹¹⁵. Kam sa radí pobyt v Bačkej Topole? Mohol byť iba súčasťou jednej z ciest počínajúc rokom 1915.

Emília Krajanová, rod. Tvrđá, moja stará mama, ktorá si zachovala spomienky na osobné stretnutia s Petrom Tvrđým približne už od roku 1915/16.

Foto: Igor Grossmann

Čo nám rozprávala stará mama II.

Neboli to iba idylické spomienky na prítomnosť Petra Tvrđého (zúčastnil sa aj na jej svadbe v Koši 1921), o ktorých nám hovorila začiatkom 70. rokov, boli to aj spomienky na to, ako „ruský strýčko“ líčil synovcovi Arpádovi tragické udalosti, a ona, najmladšia

113 Beňadik, Tvrđý 1969, str. 42. Presné pramene autor neuvádza, čerpal snáď informácie z korešpondencie s Petrovým synom Vladimírom v rokoch 1968-1972?

114 Podľa uverejnených čiastočných údajov (pozri predchádzajúcu poznámku) sa Tvrđého operácia mohla konať iba na II. chirurgickej klinike Všeobecnej nemocnice, ktorú viedol univerzitný profesor Július Hochenegg (1859-1940). Bol vyhláseným špecialistom a operatérom, ktorý tu založil aj urologické oddelenie a zaviedol nové progresívne operačné metódy.

115 Beňadik, Tvrđý 1969, str. 42.

Arpádova sestrička, zvedavo načúvala. Do pamäti sa jej vrylo nasledovné:

„Bolo to v Odese. Jedného dňa sa do domu, v ktorom žil Peter Tvrдый, začali dobýjať „červení“. S veľkým hlukom a zrejme so zbraňami v ruke. Hrôza. Strýčko sa bál o život. Reagoval ale rýchlejšie ako oni. Okamžite bežal do kuchyne, odkiaľ viedol zadný východ do záhrady, a tak sa mu podarilo uniknúť cez susedné záhrady. Nejaký čas sa potom aj skrýval. Syna Andreja, ktorý s ním vtedy v byte nebol, ale predsa len zabili. Na inom mieste. Zabudla som, kde a ako. No ešte predtým Petrovi otrávil staršieho syna. Aj to sa stalo v Odese.“

Pozrime sa bližšie na tieto spomienky mojej starej mamy. O smrti otrávením 21-ročného študenta Cyrila/Kyrila, svedčia tri zachované novinové články zo súdobej tlače v ukrajinčine. Články sú, žiaľ, tak tesne vystrihnuté, že sa nedá zistiť, ani z ktorého roku ani z akých novín pochádzajú. Beňadik, ktorý z textov ako prvý citoval, uvádza, že sú z roku 1908¹¹⁶.

V prvom článku sa píše o študentovi *Kirilovi Tvjordom*, ktorý deň predtým ukončil svoj život. Prišiel do chemického laboratória univerzity, správal sa celkom normálne, to jest pozdravil svojich kolegov, no nečakane rozhodil ruky a zvalil sa na zem. „Keď sa študent začal zvíjať v křčoch a na perách sa mu objavila krvavá pena, bolo očividné, že ide o otravu.“ Lekár, ktorého zavolali, to potvrdil, na čo študenta bezodkladne dopravili na kliniku, kde onedlho skonal. Správa sa vzťahuje na 12. november.

V druhom výstrižku sa redakcia pokúšala vsugerovať verziu o samovražde už samotným nadpisom (*Tajomná samovražda*). Popis tragickej udalosti je identický, až na niekoľko detailov, ako napríklad: že študent mal pri vstupe do laboratória mŕtvolne bledú tvár, že išlo o usilovného študenta, ktorého prácu si profesori vysoko cenili, že bol priateľský a tešil sa zo života a že pri prehliadke oblečenia našli u neho ceruzu a papiere na poznámky. V závere textu trochu

¹¹⁶ Tamže, str. 36, 37. Tieto novinové výstrižky nachádzajúce sa v súkromnom archíve rodiny Tvrđých použil Ján Gajdošík v krátkej filmovej dokumentácii *Peter Tvrдый 1850 – 1935. Jazykovedec, lexikograf, prekladateľ a pedagóg*, Koš : Miestny odbor Matice slovenskej 2010.

prekvapí dohad redakcie, že študent musel požiť jed na chodbách univerzitnej budovy.

Napokon v tretej správe, ktorej dátum uverejnenia ako aj meno novin takisto nie sú známe, sa píše, že v anatomickom laboratóriu kliniky súdnej medicíny sa uskutočnila pitva. Výsledok znel, že menovaný sa otrávil kyanidom draselným (cyankáli) a že teda predpoklad, že išlo o náhodnú otravu, nemá opodstatnenie.

Podľa novinových správ malo ísť o samovraždu. No už pri samotnom čítaní týchto krátkych článkov sa vynárajú oprávnené pochybnosti o takomto závere. Žeby inscenovaná samovražda jedom - pred zrakom kolegov, pred verejnosťou -, bez zjavného motívu? Bez toho, aby samovrah zanechal po sebe pár slov. Konalo sa vyšetrovanie? A ak áno, ako znel úradný výsledok? Alebo iba vyriekli formálne „akýsi“ uzáver?¹¹⁷ O ďalšom pokračovaní prípadu správy nemáme.

Beňadik našiel pre seba samého upokojivé vysvetlenie prvého prípadu v tom zmysle, že k otrave možno viedla láska (inšpiráciu mu poskytol list Cyrilovej sestry Heleny) a nastoluje otázku, či mu snáď neznáma dievčina nepodala osudnú (t.j. otrávenú) desiatu na ceste do laboratória. Pokiaľ ide o najmladšieho syna Petra Tvrdého, o Andreja, uvádza, že tragicky zahynul 19. novembra 1908, údajne sa otrávil octovou esenciou¹¹⁸, keď boli všetci preč z domu¹¹⁹. No podľa formulácie sa zdá, že Beňadik nebol o pravdivosti tohto tvrdenia celkom presvedčený.

Dvojnásobná tragédia, dvojnásobná vražda? Neviem, kedy sa to udialo, kedysi ma zaujímal dobrodružný charakter rozprávania starej mamy oveľa viac ako časové súradnice a faktografická presnosť, ktorá je prirodzenou podmienkou historiografie. Ako v skutočnosti 18-ročného Andreja zabili a kto ho mal na svedomí: naozaj červenogvardejci alebo nejaké iné radikálne politické

117 Ťažko odhadnúť, či by aj rešerš na mieste pomohla objasniť tento kriminálny prípad spred vyše jedného storočia.

118 Vysoko koncentrovaná kyselina octová (80%), ktorá môže pri požití viesť až k smrti.

119 Beňadik, Tvrdý 1969, str. 37.

zoskupenie, ktoré okolo seba šírilo hrôzu, teror a smrť? Na Ukrajine boli vtedy veľmi zložité pomery (pozri ďalej). Bolo by zaujímavé nazrieť do matriky zomrelých - ak sa pravda zachovala. A aký úmysel malo prepadvé komando v Tvrdeho byte - alebo to bola popravná čata? Bolo to kvôli názorom, s ktorými sa Peter Tvrдый pravdepodobne netajil, ako sa dá u neho predpokladať?

Beňadik píše, že až do roku 1967, kedy na Slovensko prišla Petrova vnučka Oľga, sa nevedelo nič o týchto Petrových synoch, povedal vraj o nich iba toľko, že „mal ešte dvoch synov, ale tí že zomreli“¹²⁰. Nuž, praprastrýko po príchode na Slovensko 1920 o tejto tragédii zrejme už nehovoril, ale jeho synovec Arpád a naša stará mama, a tým zrejme aj ďalší jeho synovec farár Janko, o nej vedeli ešte z oveľa skoršieho obdobia. Beňadik sa pokúšal zistiť pravdu od dvoch detí Petra Tvrdeho, ktoré zostali žiť v Sovietskom zväze: Vladimír sa vraj vyjadril v tom zmysle, že tragická smrť jeho bratov nemohla mať vonkajšie príčiny, že príčina Cyrilovej smrti bola v ňom samom, v jeho psychike, a u Andreja to vraj bolo „detské napodobňovanie“ bratovho konania. On však pritom nebol, žil už vtedy v Izmajili.¹²¹ Dcéra Helena, ktorá sa vydala a žila spolu aj s matkou mimo Odesy, Beňadikovi napísala, že v Cyrilovom prípade bola na príčine „nervózna povaha“ a naznačila, že sa k tomu hádam priplietla aj náklonnosť k jednej „starej dievke“, chudobnej a zdravotne vážne postihnutej poštarke bez náležitého vzdelania. A na konto Andrejovej smrti zopakovala vyjadrenie svojho brata o napodobňovaní¹²².

Príčiny?

Na tomto mieste si dovoľím uviesť autorské úvahy z Beňadikovho rukopisu. Autor síce udáva, že Tvrдый podnikal cesty do zahraničia z terapeutických dôvodov [trpel nielen na rapidne pokračujúcu nahluchnosť, ale aj na cukrovku, reumatizmus, sklerózu a zápal

¹²⁰ Tamže, str. 40.

¹²¹ Tamže, str. 38 – ohľadne listu Vladimíra Tvrdeho z 31. júla 1967 adresovaného Beňadikovi.

¹²² Tamže, str. 39, 40 – citát z listu 77-ročnej Heleny Klímenkovej, dcéry Petra Tvrdeho Beňadikovi, ktorý adresát obdržal 2. novembra 1967.

prostaty¹²³, no spomína aj iné dohady: že totiž Tvrдый „údajne robil spojku medzi ruskou emigráciou v západnej Európe s Ruskom, i medzi Slováckmi a Čechmi, žijúcimi v Rusku a naším prvým zahraničným odbojom“ a tiež, že sa osobne poznal s Leninom i Trockým¹²⁴.

Trochu ďalej v Beňadikovom texte nájdeme aj túto drobnú poznámku: „Je... zaujímavé, že krátko po svojom príchode do Odesy koncom roku 1915 Peter Tvrдый sa zdôveril svojmu synovi Vladimírovi, že sledí po ňom cársku ochranka [tajná polícia], čo ho veľmi znepokojovalo.“¹²⁵ Ak je to pravda, musíme priznať, že v Tvrdeho cestách do zahraničia sa ukrýva zrejme niekoľko otáznikov. Absolvoval ich prevažne sám. Boli to iba liečebné pobyty a výlety s turistickým cieľom?

Z Beňadikovho rukopisu uvediem ešte jednu krátku pasáž, kde je reč o tom, čo Peter Tvrдый napísal v liste svojmu (nemenovanému) priateľovi po svojom definitívnom návrate na Slovensko na konto „určitých nepríjemností“, ktoré mal kedysi v Odese. Súhrnom: Tvrдый uverejnil v (nemenovaných) odeských novinách niekoľko článkov (súdiac podľa kontextu muselo to byť v roku 1906), v ktorých kritizoval havarijné sociálne pomery a výčiny (pravdepodobne) krajnej pravice. Jedného dňa pri pive sa údajne vyjadril nasledovne: „Ak toto neprestane a bude sa týmto spôsobom pokračovať, ruský národ to nestrpí a poráta sa s nimi!“ Zhodou okolností padol tento výrok v predvečer obrovského židovského pogromu. Keď sa situácia trochu uklúdnila, začalo sa vyšetrovať, jedna skupina obviňovala druhú a zrazu si niekto spomenul na to, čo Tvrдый prehlásil v spoločnosti a tiež, čo ešte predtým písal v novinách. A tak sa dostal do súkolia politického vrenia, podozrievali ho zo spiknutia s gubernátorom, ktorý vtedy nezakročil, aj z agitácie

123 Tamže, str. 31. Informácie pochádzajú pravdepodobne od Petrovho syna Vladimíra.

124 Tamže, str. 43. Beňadik uvádza, že informáciu mal od syna Viktora Tvrdeho, ktorý ako študent kedysi býval v jednej izbe s Petrom Tvrđým na fare v Koši pri Prievidzi. Ten tam vždy pobudol niekoľko mesiacov v roku. No odkiaľ pochádza Beňadikova informácia, že Tvrдый údajne robil spojku medzi ruskou emigráciou v západnej Európe s Ruskom atď., nie je známe.

125 Tamže. Prameň nie je udaný, Možeme iba predpokladať, že Beňadik získal túto informáciu od Petrovho syna Vladimíra Tvrdeho.

v prospech krajnej pravice. No podozrenia sa nepotvrdili, ako napísal v spomínanom liste Tvrđý¹²⁶.

Všeobecne bolo životu nebezpečné sa deklarovať verejne ako sympatizant. O čo vlastne išlo, čo v onom liste naznačil Peter Tvrđý? Ano, bol to tzv. najväčší židovský pogrom v Odese: strieľanie, beštiálne vraždenie, znásilňovanie, rabovačky a pustošenie. Černosotenci, polícia, bandy „chuligánov“, vojaci, kozáci, študenti, Židia a ich vlastné samoobranné skupiny, kresťania... Výsledok: niekoľko tisíc ranených, vyše tristo zavraždených Židov, obrovské materiálne škody. Takto vyzeral trojdňový pogrom, no v podstate s „predhrou“ a „dohrou“ trval od 14. do 22. októbra 1906¹²⁷. Kto stál za ním? Obzvlášť brutálnou politickou silou boli v tom čase spomínaní Černosotenci - extrémna pravica monarchistického hnutia, ultrakonzervatívci s anti-ukrajinským postojom, ktorí získali moc po revolúcii v 1905. Podporovali princípy ortodoxie, autokracie a ruský nacionalizmus (= *ruská reč pre všetky národy*) a spolupracovali s cárskou ochrankou (tajnou políciou). Sociálne zastúpenie bolo rôznorodé: združovali sa v nej šľachtici, veľkoburžoázia, policajní úradníci, klerus, ale aj vysokí úradníci, obchodníci, ba aj najnižšie vrstvy. Dôležitým elementom bol antisemitizmus. Černosotenci vyprovokovali a stáli na čele židovských pogromov, no rádius ich ničivých aktivít zasahoval do života celej spoločnosti. Na Ukrajine boli špeciálne dobre organizovaní, čo trvalo až do februárovej revolúcie 1917. Mali rôzne formácie aj vlastné paramilitantné skupiny, ktoré vykonávali teroristické akty a vraždy protivníkov, revolucionárov a vybraných verejných osôb¹²⁸.

Je teda možné, že praprastrýko stratil dvoch synov v dôsledku brutálnych politických bojov? Ak je pravda, že sa skutočne

126 Tamže, str. 32-33.

127 *Die Judenpogrome in Russland*, 2.diel (*Einzeldarstellungen*), Kolín n. Rýnom – Lipsko : Jüdischer Verlag GmbH 1910, str. 109. (Online: <https://www.yumpu.com/de/document/read/20655457/die-judenpogrome-in-russland> (5.9.2020). Podrobnosti obsahuje celá kapitola Odessa, str. 109-152. Pozri aj https://en.wikipedia.org/wiki/Odessa_pogroms (3.9.2020)

128 Online <http://www.encyclopediaofukraie.com/display.asp?linkpath=pages%5CB%5CL%5CBlackHundreds.htm> https://en.wikipedia.org/wiki/Black_Hundreds (17.8.2020) ako aj Ivan Katchanovski - Zenon E. Kohut - Bohdan Nebesio - Myroslav Yurkevich: *Historical Dictionary of Ukraine* (2. Edition), Lanham – Toronto - Plymouth (UK) : The Scarecrow Press, 2013, str. 46, 47, 666.

angažoval v zákulisí politiky a dokonca vykonával akési „tajné misie“, vysvetlilo by to aj obsah druhého a tragického rozprávania mojej starej mamy. Niekedy stačí malá „rozbuška“ a tou mohli byť vtedy napríklad aj „fake-news“ takticky vypustené medzi ľudí. Fakt je, že podľa toho čo vieme už na základe uverejnených materiálov, Peter Tvrдый sa so svojimi názormi na spoločnosť neskrýval, ale prejavoval ich navonok a ako sa javí, aj ich nebojácne hájil. Osobne pokladám obe vyjadrenia jeho dvoch detí, ktoré zostali nažive, skôr za „taktickú verziu“ motivovanú politickou situáciou v dobe, kedy boli napísané. Lenže pre pozostalých bolo skutočne najistejšie rozprestrieť nad touto kauzou závoj mlčania. Napokon aj samotný Peter Tvrдый po príchode do Československa neragoval inak - hoci z iných dôvodov: minulé udalosti boli pre neho príliš bolestné¹²⁹. Ako to skutočne bolo, sa pravdepodobne už nikdy nedozvieme. A archívne dokumenty z tých čias týkajúce sa takýchto „prípadov“ sú naozaj vzácné.

Nasledujúcich 12 rokov na Ukrajine

Ako pokračoval život štátneho radcu Tvrdeho? Po dvojitej tragédii a niekoľkoročnom rozporuplnom vzťahu medzi manželmi, ktorí sa navzájom obviňovali z rodinnej tragédie¹³⁰, sa zrejme už vnútorne rozlúčil s Ruskom. Jeho syn Vladimír napísal Beňadikovi: „Po rodinnej katastrofe otec pricestoval za mnou do Izmajila, kde som vtedy učil, a žil u mňa [začas]. Jeho duševné rozpoloženie bolo hrozné. Len vtedy sa upokojil, keď začal hovoriť o svojej vlasti.“¹³¹ Zaujímavé je, Peter Tvrдый aj z Odesy finančne prispieval na rôzne „hornouhorské“ inštitúcie. Jeho meno napríklad nájdeme v zoznamoch „dobromilov“ Muzeálnej slovenskej spoločnosti v rokoch 1911 a 1912¹³².

Napätie v Odeze rokmi narastalo. Úsudok o situácii z roku 1910:

129 Beňadik, Tvrдый 1969, str. 41. Dokonca aj návštevníkov vopred upozornili, že sa Tvrdeho nemajú vypytovať na jeho život v Rusku, že o ňom nerád hovorí. Autor práce dodal: tu je snád' aj vysvetlenie, prečo sa vo vlastnom krátkom životopise vôbec nezmienil o tragickej smrti svojich dvoch synov.

130 Tamže, str. 57.

131 Tamže, str. 41. List Vladimíra Tvrdeho Beňadikovi zo 14. júla 1967. Izmajil mal v roku 1897 ca. 23.000 obyvateľov.

132 *Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 14. zv. (1911), str. 98 ako aj zv. 15/16 (1912), str. 64, 969.

Vladimír Petrovič Tvjordyj/
Tvrdý, najstarší syn Petra
Tvrdého a môj prastrýko
(1885 - 1973). Viedli sme
spolu korešpondenciu, takú,
aká sa asi môže rozvinúť
medzi osemdesiatročným,
životom skúšaným človekom,
matematikom, fyzikom, pedagógom a dirigentom a 16, 17-ročnou
neinformovanou vzdialenou príbuznou v Československu - dvaja, ktorí sa
nikdy nevideli a dozvedeli sa o vzájomnej existencii celkom náhodne.
Súkromný archív rodiny Grossmann

„Od októbrového pogromu roku 1905 sa stala Odesa hniezdom Černosotencov a ‚hooligans‘ všetkých druhov a kedykoľvek tu môžu znovu vypuknúť excesy.“¹³³ V rokoch 1916 - 1919 žil praprastrýko pri svojom synovi Vladimírovi v Odese, ako píše Beňadik¹³⁴. Predtým pôsobil Vladimír v Izmajile. Čo sa dialo v Odese? Roky 1. svetovej vojny a revolúcie v 1917, ktorá napokon vyústila do občianskej vojny... Bol to dravý prúd všetkých možných zápasov, národnostných, politických, sociálnych, ktorých hlavnou charakteristikou bolo obrovské, nespútané násilie. Na Ukrajine prebiehal boj o nezávislosť, boj proti boľševickej agresii, boje

¹³³ *Judenpogrome in Russland* (ako pozn. 75), str. 109.

¹³⁴ Beňadik, Tvrdý 1969, str. 44. Informácia od Petrovho syna Vladimíra?

červenogvardejcov proti bielogvardejcom a v tejto eskalácii násilia súčasne pokračovala svetová vojna a následkom toho hospodársky a sociálny kolaps. V Odeze mali tieto procesy obzvlášť dramatický priebeh, mesto sa ocitlo medzi dvomi frontami, v ohni bojov susediacich veľmocí sa stalo strediskom medzinárodných konfliktov. Konkrétne: Februárová revolúcia 1917 priniesla Ukrajine autonómiu s Centrálnou radou v Kyjeve. Potom vypukla Októbrová revolúcia, ktorá zase zmenila situáciu - Ukrajina sa stala Ukrajinskou ľudovou republikou ako časť ruskej federácie. V januári 1918 vyhlásila Centrálna rada opäť úplnú nezávislosť Ukrajiny, na čo bolševici obsadili hlavné mesto, zatiaľ čo Ústredné mocnosti uznali suverenitu Ukrajiny. Na „pozvanie“ Centrálnej rady prišli cudzie vojenské jednotky, ktoré s pomocou Odesančanov nastolili buržoázny poriadok, a tak sem okamžite začali prúdiť utečenci zo Sovietskeho Ruska¹³⁵. Pre intelektuálov a umelcov, ktorí utekali pred červenými, sa stala Odesa oázou s kultúrnym životom, a to aj napriek všetkým vojnovým hrôzám. Usadili sa tu divadelníci, filmári, spisovatelia (Ivan Bunin, Alexej Tolstoj, Arkadij Averčenko a i.)¹³⁶. Sovietska republika musela uznať nezávislosť Ukrajiny. Iba o mesiac na to však radu rozpustili a ustanovená bola vláda, ktorú forsírovali Nemci, a napokon v novembri ju nahradilo vedenie Ukrajinskej ľudovej republiky¹³⁷. To všetko sa udialo v rámci jedného roku, v 1918. No občianska vojna, ktorá medzitým vypukla v Rusku, sa už stihla rozšíriť aj sem a Ukrajina sa dokonca stala jej hlavným dejiskom. To bolo začiatkom roku 1919. Nastala anarchia, základné ľudské morálne hodnoty sa vytratili, vládlo násilie. A strach. Proti sebe stáli červeno- a bielogvardejci, ukrajinskí nacionalisti, Direktórium, a striedavo si vydobyli moc. Deväť vlád v priebehu púhych dvoch rokov!¹³⁸ Bolševikom sa podarilo definitívne dostať k moci až trochu

135 Mirco Günther: *Die Ukraine auf dem Weg nach Europa. Eindrücke und Betrachtungen aus historischer und gegenwartspolitischer Sicht*, Berlín : Friedrich-Ebert-Stiftung 2006, str. 41, 429.

136 Svedectvo spisovateľov podáva verný obraz toho, čo sa dialo. Napríklad Ivan Alexejevič Bunin plasticky vylíčil hrôzy v diele *Okajannye dni. Iz dnevnika pisatelija*. Po prvý raz vyšiel tento titul v roku 1936 v Berlíne, keďže Bunin opustil vlasť pred bolševikmi v roku 1920. V ruskom originále v roku 1991 (Odesa). V slovenčine prvýkrát ako *Prekliate dni*, 2013.

137 Günther, *Ukraine* (ako pozn. 83), str. 41, 429.

138 Tamže, str. 429.

neskôr, ale to už bol Peter Tvrдый preč. On už nezažil „nové časy“ na Ukrajine.

Odchod či útek a cestovný pas

Pravdepodobne táto anarchia, rozpútaná brutalita, celkový úpadok a zánik sveta, ktorý praprastrýko poznal a v ktorom pôvodne žil, boli poslednou a rozhodujúcou kvapkou pre jeho rozhodnutie: utiecť čo najskôr z takejto reality! Že neodišiel do vlasti skôr? Dôvod bol jednoduchý: nemal kam. Bol ruským občanom a Ruské impérium a Rakúsko-Uhorsko stáli vo vojne proti sebe. „Vhodná“ príležitosť na návrat sa ukázala skutočne až po rozpade habsburskej ríše a vzniku Československa. Petrova žena, ktorá sa narodila v Rusku, o nejakom odchode nechcela ani počuť - v tom sa výpovede syna Vladimíra v liste z 1. augusta 1967¹³⁹ i mojej starej mamy zhodujú. Navyše praprastrýko sa s ňou od 1909 až do konca života v Rusku už nikdy nestretol; manželstvo skrachovalo. Jedno je isté, on sám považoval odchod za útek. Vo svojej *Krátkej autobiografii* namiesto slova „odísť“ použil ruský výraz „bežať“ - do slovenčiny preložený ako bežať, utiecť, utekať (analogicky k tomu „beženec“ = utečenec).

Beňadik napísal: „Keď Tvrдый na jar roku 1920 odchádzal loďou z Odesy so skupinou Slovákov a Čechov, zväčša legionárov, na Slovensko, odprevádzal ho len jeho syn Vladimír.“¹⁴⁰ A na inom mieste: „Loď, ktorou sa vracal Peter Tvrдый domov, preplávala úžiny Bospor a Dardanely a cez Egejské a Stredozemné more dostala sa až do Marseille. Odtiaľ vlakom cestujúci dostali sa najprv do Prahy a potom sa rozišli domov“¹⁴¹. Prameň tejto informácie v Beňadikovej práci nie je možné zistiť. Týka sa snáď údaj skupiny českých a slovenských navrátilcov z Ruska, ktorí absolvovali návrat loďou odvážajúcou francúzskych občanov naspäť do ich vlasti? Bol medzi

139 Beňadik, Tvrдый 1969, str. 37.

140 Tamže, str. 50.

141 Tamže, str. 50/51. Informáciu prevzal aj Parenička, citujem: „Cez Čierne a Stredozemné more, cez Paríž a Prahu roku 1920 ... sa vrátil na Slovensko.“ Pavol Parenička: *Niekoľko poznámok k biografii Petra Tvrdeho alebo: Čo nebolo v Slovenskom biografickom slovníku*, in: Slavomír Ondrejovič – Kamila Fircáková – Dušan Lechner: Peter Tvrдый. Zborník zo seminára k 150.výročiu narodenia 28.novembra 2000, Bratislava : UK v Bratislave – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2001, str. 11.

nimi aj Peter Tvrďý a plavil sa skutočne do francúzskeho prístavu Marseille?

Cestovný pas Petra Tvrďého z rokov 1919 – 1920 a jeho fotografia.

Slovenská národná knižnica,
Literárny archív

Pozrime sa bližšie na Tvrďého zachovaný cestovný pas z tohto obdobia, od decembra 1919 do marca 1920, ktorý mimochodom názorne odráža komplikované pomery bezprostredne po vojne¹⁴². Zahraničný cestovný pas (*Zagranichnyj pasport*) pre *Petra Ignatieviča Tvordeho*¹⁴³ vystavil 19. decembra 1919 mestský veliteľ v Odese. Keď zostavíme chronologicky za sebou jednotlivé zápisy, môžeme sa pokúsiť o rekonštrukciu Tvrďého návratu:

- 4. januára 1920 dostal v Odese od generálneho štábu (oddelenie *Propusknoj punkt*) povolenie výjazdu za hranice s platnosťou jedného mesiaca.

142 Slovenská národná knižnica v Martine, Literárny Archív, Sign.: 92 H 19, *Cestovný pas*.

143 Uvedené sú tu aj alternatívne formy mena: Pierre Tvrďý, Peter Tverdy a Petr Tvrďý.

- 8. januára mu bola povolená cesta do Československej republiky československým zástupcom v Rusku. (Pečiatka *repatriačného komisára* svedčí o tom, že Tvrдый hodlal definitívne opustiť Rusko.)
- 20. januára nasledovalo povolenie odobrať sa do Varny, ktoré vystavil francúzsky zmocnenec v Odeze (*Bureau de controle*).
- V ten istý deň dostal Tvrдый aj povolenie k voľnému pobytu v Bulharsku, vystavené Bulharským cárskym konzulátom v Odeze.
- (Odchod z Odesy musel byť pred 4.februárom.)
- 15. februára mu potvrdili prítomnosť pri príchode do Varny na francúzskej sekcii tzv. *Bureau interallie de controle* (táto tajná služba štátov Dohody vykonávala aj kontrolu pasov)
- 18. februára bolo vo Varne vydané povolenie cestovať do Sofie.
- 6. marca povolená cesta do Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov. Vystavil na vyslanectve v Sofii splnomocnenec pre ruské záležitosti (*Ruská misia*).
- 8. marca zápis o výjazde do cudziny: povolenie na prekročenie Rakúska vystavené splnomocnencom Nizozemského kráľovstva v Sofii zastupujúceho aj záležitosti Rakúska.
- 9. marca je datované úradne potvrdenie prítomnosti *od súdneho vykonávateľa/zastupiteľa* v Caribrode (dnes Dimitrovgrad, vtedy bulharská hraničná stanica na dôležitej železničnej trati Istanbul – Belehrad). Poznámka autorky: tento úradný zápis doprevádzaný pečiatkou bol v minulosti neprávne identifikovaný - ako Carhrad¹⁴⁴.
- toho istého dňa, 9.marca, pečiatka železničnej polície Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov.
- 11. marca (nečitateľná) pečiatka a zápis v Belehrade.

¹⁴⁴ Pri prepise zápisov cestovného pasu sa z mesta Caribrod, ktoré je na príslušnej pečiatke veľkými písmenami, stal *Carhrad* a bulharské slovo *pristav* sa mylne preložilo ako totožný slovenský výraz *prístav*. Táto dvojnásobná chyba viedla k mylnému tvrdeniu o Tvrdeho návrate do Československa cez Bospor a následne prístav v Marseille.

Viac zápisov sa v pase Petra Tvrdeho nenachádza. Súhrnne: Koncom roku 1919 si vybavil v Odesse cestovný pas, povolenie k ceste za hranice a predovšetkým československé vízum. Skutočná púť sa začala niekedy po 20.januári 1920 a viedla cez Čierne more do Varny, najdôležitejšieho prístavu v Bulharskom cárstve, ktorý spravovali Spojenci. Odtiaľ sa Tvrdý vybral do Sofie, kde si vybavil povolenie, aby smel precestovať (medzitým už oklieštené) Rakúsko. Potom išiel do Belehradu (vtedy hlavné mesto v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov). Oprávnené môžeme predpokladať, že niekedy po 11. marci odtiaľ pokračoval (vlakom?) cez Rakúsko do Československa. A že sa teda nevracal trasou Odesa, Carihrad, Marseille loďou a odtiaľ po súši vlakom do Prahy, ako sa doteraz písalo.

Boli snád' dvaja súrodenci Tvrđovci, Arpád a moja stará mama, ktorí patrili tiež k repatriantom, vtedy ešte v Bačkej Topole, a vrátili sa potom spoločne s Petrom Tvrđým do Československa? Ani tento detail sa už nedozvieme. Že ale praprastrýkova cesta z Ruska do Československa nebola žiadna ľahká záležitosť, možno predpokladať. Mimochodom o lodi, plavbe a ukrývaní v lodnom kufri sa ešte aj po dlhých desaťročiach zachovali zvesti v Koši pri Prievidzi, kde Peter Tvrđý pobýval u synovca farára¹⁴⁵.

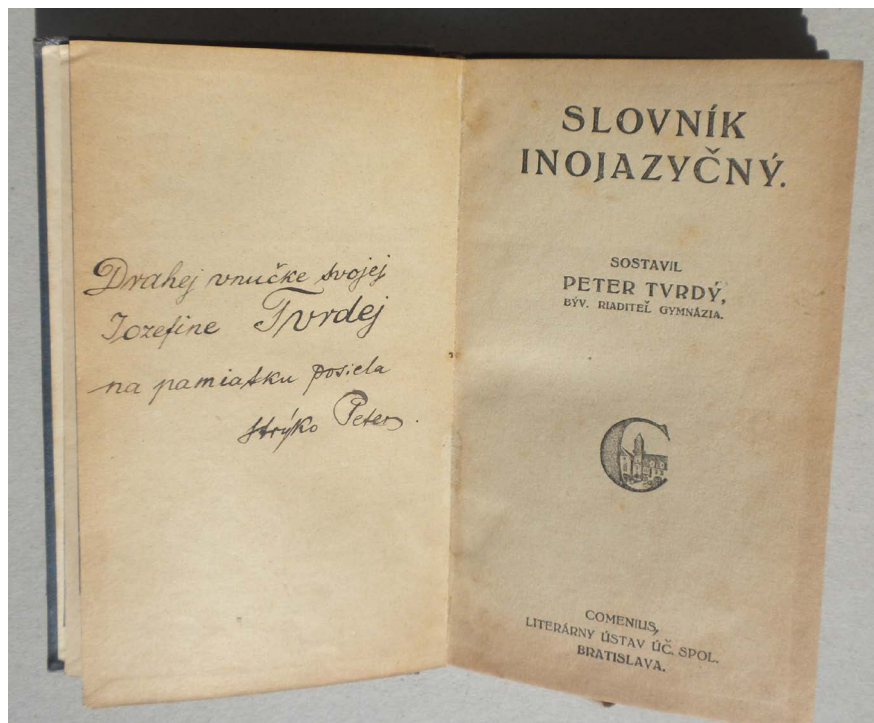
Namiesto záveru

Keď sa v odesskom prístave praprastrýko lúčil s 35-ročným synom Vladimírom¹⁴⁶, musel vidieť, že jeho život, ktorý si v Rusku postupne vybuďoval, leží v troskách. V 70-tich rokoch sa mu celá existencia scvrkla na kufor, s ktorým nastúpil na loď odvážajúcu ho bližšie k vlasti. Koľko energie sa muselo ukrývať v tomto mužovi, aby mohol začať ešte raz zmysluplný nový život, v domovine? Skláňam sa pred jeho životaschopnosťou, húževnatosťou a nesmiernou pracovitosťou ako aj pred jeho vedomosťami. Už len samotné jazykové schopnosti boli obdivuhodné: okrem materinského jazyka

145 Podľa vyjadrenia Jána Gajdošika, ktorý udržiava pamiatku Petra Tvrdeho v Koši pri Prievidzi stále živú, tieto podrobnosti rozprávala dávno zomrelá Košanica, p. Pažická.

146 Pozri aj poznámku 88.

maďarčina, gréčtina, latinčina, nemčina, ruština, francúzština, čeština, poľština a ukrajinčina. A ako uvádza Beňadik, dosť obstojne ovládal aj gruzínsky a arménsky jazyk¹⁴⁷.

Vo venovaniach vlastných diel a portrétov používal Peter Tvrdý výrazy vnučka, vnuk namiesto neter a synovec. Dôsledne a v zmysle toho, ako to uviedol vo svojom Slovenskom frazeologickom slovníku (Trnava : Spolok sv. Vojtecha 1931, str. 575): „VNUK, -a = synov alebo dcérin syn“ a teda analogicky aj vnučka.

Súkromná knižnica Anny Schirlbauer

Pokiaľ ide o tematiku jeho diela, tá patrí do rúk jazykovedcom. Pripomeniem iba na okraj: moja sestra Katarína Grossmannová obhájila v roku 1980 diplomovú prácu pod názvom *Jazykovedné /lexikografické/ dielo Petra Tvrdého*, v ktorej sa zaoberala Frazeologickým slovníkom Petra Tvrdého pod vedením prof. Šimona

¹⁴⁷ Beňadik, Tvrdý 1969, str. 30. Nebol to snád azerbajdžanský jazyk namiesto gruzínčiny, ktorý sa vtedy vo veľkej miere používal aj v Jerevane? Pozri aj pozn. 44.

Ondruša na katedre románskej, klasickej a semitskej literatúry FFUK. Ťažiskom jej práce bolo porovnanie Tvrdeho hesiel a jeho názorov so *Slovníkom slovenského jazyka* (1. - 5.diel, SAV Bratislava 1959 - 1968), t. j. so stavom slovenčiny 1950 - 1980, a *Slovenským slovníkom z literatúry aj nárečí* od Miroslava Kálala (vlastný náklad, Slovenská Grafia, Banská Bystrica, 1924.

Ján Beňadik podnietil síce záujem o Tvrdeho v 1970, ale jeho rozsiahlejšie životopisné dielo o ňom zostalo v rukopise. Škoda, že v ňom nespracoval dôkladný poznámkový aparát, čím sa nie vždy možno dostať ku prameňom jeho tvrdení a úsudkov. Tým pádom aj dielo nezodpovedá prísnyim kritériám vedeckej práce - fakt, ktorý sa stal aj podnetom závažnej kritiky¹⁴⁸. Ale to zrejme nebolo jediným dôvodom, prečo Beňadikov rukopis v 70. rokoch nevydali. Začiatok „normalizácie“ jednoducho nebol tým najvhodnejším okamihom na vydanie knižného titulu, ktorý pre vtedajšiu administráciu obsahoval problematický, ba miestami snáď až explozívny materiál. Veľa miest by bol musel autor vtedy *prepracovať*¹⁴⁹. V roku 1994 vyšiel šiesty a posledný diel („T - Z“) Slovenského biografického slovníku, koncipovaného a pripraveného ešte za socializmu¹⁵⁰, v ktorom heslo Peter Tvrďý napísal Pavol Parenička, opierajúc sa čiastočne o Beňadikove práce. O 16 rokov neskôr, po zmene režimu a bazírujúc pritom na pôvodnom Beňadikovom texte zhrnul stručne

148 „V oboch publikáciách autor podáva príliš emotívny pohľad na celoživotné dielo P. Tvrdeho a sú v nich aj viaceré vymyslené epizódy z jeho života.“ A ďalej: „Biografické údaje o P. Tvrdom sú najpresnejšie uvedené v jeho vlastnej *Krátkej autobiografii*, ktorá je v súčasnosti spolu s celou pozostalosťou po P. Tvrdom uložená v Literárnom archíve Maticy slovenskej.“ (Štefan Švagrovský: *Peter Tvrďý a slovenská lexikografia*, in: *Slavica slovaca*, 16(1981), číslo 1, str. 82-94, tu: 83, 84). Tu musím autorovi oponovať: 1. ťažko možno viniť nejakého autora z toho, že prináša vymyslené epizódy, keď pravdu aj tak nepoznáme; 2. Beňadik sa netají tým, že množstvo informácií získal od svedkov a ešte viac od ich potomkov. Jeho chybou nie je, že zozbieral a aj použil (a tým zachránil pred definitívnym zabudnutím) tieto informácie od celého radu osôb. Chybou je, že ich neprinesol v takej forme, aby bol výrok každého pôvodcu jednoznačne menovite definovaný a datovaný a aby sa dokázané a publikované fakty dali odlíšiť od prostého rozprávania; 3. spoliehať sa iba na Tvrdeho *Krátku autobiografiu*, ako to Švagrovský odporúča, by znamenalo, že by sme o živote Petra Tvrdeho vedeli naozaj pramálo, keďže v nej „prezradil“ o sebe iba niekoľko faktov istého druhu – všetko ostatné, aj dôležité, zamlčal. Ano, autocenzúra zo subjektívnych dôvodov. Že sa niekoľko zamlčaných udalostí jeho života zachovalo v pamäti rodiny a že z generácie na generáciu sa ich obsah redukuje, je prirodzené. Aj keď sú možno tu a tam emotívne sfarbené, môžu do určitej miery slúžiť k dokresleniu Tvrdeho ľudského profilu. Zato ešte nemusia byť celkom „výmyslami“.

149 Poznámka na okraj: napriek tomu, že Beňadik odkryl mnohé biele miesta Tvrdeho života, jeho rukopis je čiastočne poznamenaný dobou, v ktorej vznikol: autor sa miestami nevyhol (vtedy pravda nevyhnutnému) ideologickému zdôrazneniu (údajné stretnutia s Leninom boli určite vítanou príležitosťou), čím na druhej strane napríklad kompenzoval fakt, že Tvrdovská rodina splodila toľko kňazov. No na druhej strane Beňadik spomenul aj Masaryka, ktorého meno sa vtedy radšej vynechávalo.

150 Augustín Matovčík (hlavný zost.): *Slovenský biografický slovník*, Martin : Matica slovenská. Heslo Peter Tvrďý, str. 158-160.

niekoľko opráv a doplnkov do krátkeho referátu¹⁵¹ a skonštatoval v ňom , že zatiaľ nevyšla seriózna monografická práca o Tvrdom. V roku 1997 Andrea Tvrdá-Škokorová, členka tvrdovskej rodiny, v úvode svojej študentskej práci venovanej Petrovi Tvrdému podotkla: „Som trochu zarmútená tým, že tento veľký človek upadol tak hlboko do zabudnutia.“¹⁵² Dnes, po ďalších dvoch desaťročiach ešte stále postrádame kritický a teda skutočne spoľahlivý životopis aj s vyčerpávajúcim poznámkovým aparátom, s údajmi o prameňoch informácií, v ktorom by boli dokumentované fakty prísne odlišené od spomienok svedkov či ich potomkov, od hypotéz a domnienok, ktoré, žiaľ, častým opakovaním nadobúdajú (falošný) punc faktov, ako aj od fám a legiend.

Za pomoc a spoluprácu ďakujem Mgr. Šišmišovej (SNK v Martine), Karolovi Kantekovi a Jánovi Gajdošíkovi.

Anna Schirlbauer

151 Parenička, Niekoľko poznámok (ako pozn. 89), str. 6-13.

152 Andrea Tvrdá: *Peter Tvrdý* (práca predložená na Obchodnej akadémii v Žiline; strojopis), Žilina : 1997, str. 4.

Peter Tvrđý, pravdepodobne v roku 1930.
Súkromný archív rodiny Grossmann

Ruská anabáza žilinského rodáka Petra Tvrdeho (1850 – 1935) a jej dôsledky

Osobnosť Petra Tvrdeho patrí do pozoruhodnej galérie slovenských intelektuálov, vedcov a pedagógov poslednej tretiny 19. a prvej tretiny 20. storočia. Nečudo teda, že 170. výročie jeho narodenia (na svet prišiel 29. júna 1850 v Žiline) a okrúhle 85. výročie úmrtia (dokonal 24. februára 1935 na Myjave) tohto výnimočného Žilinčana, Slováka a Slovana je vzácnou príležitosťou, aby sme sa pristavili pri Petrovi Tvrdom a jednotlivých kapitolách jeho života, čo sa predovšetkým týka menej známej ruskej anabázy. Problematika naozaj neobyčajne dramatického životného oblúku Petra Tvrdeho a jeho rozsiahleho lexikografického, jazykovedného, prekladateľského, pedagogického a knihovníckeho diela, ako aj národnobuditeľských postojov, je dostatočne osvetlená a nechceme opakovať známu biografickú faktografiu uverejnenú v množstve nekrológov, životopisných a jubilejných článkov, nekrológov a štúdií, hesiel v encyklopedických lexikónoch i statí v syntetických dielach, vrátane rukopisnej monografie¹⁵³, monografickej štúdie¹⁵⁴ a knižne vydaného zborníka o Petrovi Tvrdom¹⁵⁵. Ambíciou tohto príspevku je poukázať na pozoruhodnú ruskú anabázu Petra Tvrdeho a s ňou spojené zaujímavé osudy jeho finančne nemalého testamentu. Nateraz je táto problematika čiastkovo samostatne vyčlenená a spracovaná v kratšom staršom článku Rudolfa Klačka z roku 1924¹⁵⁶.

Národnostný útlak a prenasledovanie slovenskej inteligencie v Uhorsku

Peter Tvrdý sa roku 1874, tak ako desiatky iných národne orientovaných intelektuálov Slovákov z politických aj sociálnych

153 BEŇADIK, Ján Kamil: Peter Tvrdý – život a dielo (strojopis), 1969, 215 s.

154 BEŇADIK, Ján Kamil: Peter Tvrdý: stručný životopis k 120. výr. narodenia. Prievidza: MO MS (Miestny odbor Matice slovenskej), 1970, 35 s.

155 Peter Tvrdý: zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia 28. novembra 2000 (zostavili Slavomír Ondrejovič, Kamila Fircáková, Dušan Lechner). Bratislava: Univerzitná knižnica – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2001, 155 s. ISBN 80-85170-63-9.

156 KLAČKO, Rudolf: Slovenskí profesori v Rusku, Peter Tvrdý. In: Sborník Spolku profesorov Slovákov, 3, 1924, č. 1, s. 25 – 27.

dôvodov, najmä kvôli silnejúcej maďarizácii, vystaľoval z Uhorska do Ruska. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní sa totiž Slováci a ich inteligencia i inštitúcie národného charakteru v Uhorskom kráľovstve dostali pod obrovský národnostný útlak a krutý maďarizačný atak Pešti, ktorého prvá fáza vyvrcholila práve v rokoch 1874 až 1875 a rukolapne ju symbolizovalo zatvorenie Matice slovenskej a troch slovenských gymnázií. V tomto období sa ako jedna z reakcií na národnostne motivovanú perzekúciu zo strany uhorskej vlády na Slovensku opätovne z národno-obranných dôvodov dostávala do popredia otázka slovanskej vzájomnosti, slavianofilstva a rusofilstva, často idealizovaného a nekritického. Cárске Rusko sa v tomto čase po zrušení nevoľníctva s nástupom obmedzeného spoločenského pokroku, čiastočnej demokratizácie, vrátane rozvoja školstva a prístupu ku vzdelaniu i pre širšie vrstvy ruského obyvateľstva otváralo svetu a vykonávalo nábor prostredníctvom cárskoho Ministerstva národnej osvety a školstva v Petrohrade medzi perzekvovaným učiteľstvom a študentstvom slovanského pôvodu a zmyšľania v habsburskej monarchii¹⁵⁷. Za týmto účelom bola pre emigrantov roku 1874 na petrohradskej univerzite zriadená štipendijná základina Michala Baluďanského¹⁵⁸. Samozrejme, že čo sa týkalo gymnázií i filozofických fakúlt, aj v Rusku stále prevažovalo ich humanistické zameranie s dôrazom na vyučovanie ruštiny a cudzích jazykov, vrátane klasických, preto bol z ruskej strany neobyčajne silný záujem práve o učiteľov jazykov, lingvistov a klasických filológov aj z habsburskej monarchie¹⁵⁹.

Rusko ako „zasľúbená zem“ pre slovenských intelektuálov

Spočiatku sa zdalo, že odísť do Ruska a začať tu študovať, učiť, **resp. vykonávať pedagogickú prax bude ako prechádzka ružovou**

157 Peter Tvrдый odišiel do Ruska spoločne s ďalšími trinástimi profesormi a študentmi slovenskej národnosti. MATULA, Vladimír: Emigrácia slovenských intelektuálov do Ruska v 60. a 70. rokoch 19. storočia. In: Zborník Filozofickej fakulty UK, Historica 22, 1971, s. 121 a n.

158 Michal Baluďanský (1769 – 1847), rodák z Nižnej Olšavy v Stropkovskom okrese, ruský ekonóm, právnik, politik a štátnik rusínskej národnosti, bol profesor a rektor univerzity v Petrohrade. <https://slovakia.mid.ru/istoria-sootecestvennikov-v-slovakii..>

159 ŠVAGROVSKÝ, Štefan: Slovenskí filológovia v Rusku. In: Slavica Slovaca, 21, 1986, č. 1, s. 63, 67 – 70.

záhradou, no niekedy bol pravý opak horkou pravdou. Aj Peter Tvrdý musel akoby zmeniť svoju identitu. A preto sa v prvom rade z Petra Tvrdého, resp. Pétera Tvrdeho stal Piotr Ignatjevič Tverdij, pričom otcovo meno Ignác, resp. syn Ignácov si uvádzal ako Ignatjevič. S touto úpravou a ortografickým porušením krstných mien a priezviska sa relatívne ľahko vyrovnal, oveľa horšie to vypadalo s otázkou vierovyznania. Po príchode do Ruska čakalo na Petra Tvrdého vystúpenie z rímskokatolíckej cirkvi a prestúpenie na pravoslávie, oficiálne štátne náboženstvo cárskeho Ruska, lebo ak by tak „dobrovoľne“ neučinil, nezriekol sa viery, jeho ruská anabáza by sa po štúdiách skončila skôr, než by sa začala. A to bol veľký problém, pretože Peter Tvrdý pochádzal zo silne nábožensky založenej rímskokatolíckej rodiny, ktorej viacerí príslušníci pôsobili ako kňazi, ba aj vysokí i vyšší cirkevní hodnostári¹⁶⁰, ktorí sa výrazne angažovali v slovenskom národnom i matičnom hnutí v 19. i v prvej polovici 20. storočia. S otázkou zmeny vierovyznania vnútorne zápasil Peter Tvrdý počas celých petrohradských štúdií.

Filologické štúdia na univerzite v Petrohrade

Pretože Peter Tvrdý, ktorý v rokoch 1870 až 1872 študoval na filozofickej fakulte univerzity v Budapešti, štúdia v Uhorsku po obvinení z panslavizmu z politických dôvodov nedokončil¹⁶¹, po príchode do Ruska v nich ako štipendista v rokoch 1874 až 1877 pokračoval na historicko-filozofickej fakulte prestížnej univerzity

160 Juraj Tvrdý (1780 Žilina – 1865 Nitra) bol farárom v Púchove, roku 1859 sa stal kanonikom – lektorom v Nitre (Slovenský biografický lexikón 6. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 160. ISBN 80-7090-111-X; Lexikón kňazských katolíckych osobností Slovenska. Bratislava: Lúč, 2000, s. 1419 – 1420. ISBN 80-7114-300-6). Štefan Tvrdý (1788 Žilina – 16. 11. 1862 Bytča) pôsobil ako rímskokatolícky farár a dekan v Bytči, od roku 1837 bol čestným a od roku 1853 skutočným nitrianskym kanonikom, mal aj ďalšie cirkevné tituly, okrem iného, ho roku 1861 menovali za žilinského archidiakona. Pôsobil i vo funkcii dozorca biskupského sirotinca v Žiline. (Slovenský biografický lexikón 6. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 160. ISBN 80-7090-111-X; Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska. Bratislava: Lúč, 2000, s. 1420. ISBN 80-7114-300-6). Mladší brat Petra Tvrdého obuvník Ján Tvrdý, narodený 28. decembra 1855 v Žiline, mal deväť detí, z ktorých synovia Arpád Tvrdý (krstné meno Arpád jeho otcovi ako národovcovi úmyselne na potupu naoktrojovala bytčianska pomadařená úradná vrchnosť pri zápise do matriky narodených) a Ján Tvrdý ml. po bohosloveckých štúdiách pôsobili ako farári a dekáni na Myjave, resp. v Koši. Významné postavy a dejatelia Myjavy. In: GÁLIK, Ján: Myjava našej jari. Bratislava 1968, s. 182; GÉCZY, Roman: Zaslúžili Košania. In: MICHALÁČ, Jozef – REMIÁŠOVÁ, Marta a kol.: Pamätnica obce Koš. Bratislava: Šport, 1988, s. 72 – 73.

161 V roku 1872 po konflikte Petra Tvrdého s profesorom histórie Árpádom Kerékgyártóom ho označili za pansláva a po absolvovaní prvého absolútoria bol vylúčený zo štúdií na univerzite v Pešti.

v Petrohrade. V roku 1877 úspešne absolvoval skúšky z latinského, gréckeho a ruského jazyka a získal diplom stredoškolského profesora. Štúdia a pobyt vo výstavnej ruskej metropole a hlavnom meste cárskeho impéria na Petra Tvrdeho hlboko zapôsobili. Navštevoval a obdivoval petrohradské bibliotéky, múzeá a galérie, kde si čo by bývalý diurnista Széchényiho knižnice rozširoval svoje odborné knihovnícke i jazykové znalosti, pričom ako polyglot popri slovenčine ovládal maďarčinu, nemčinu, poľštinu, ruštinu, ukrajinčinu, francúzštinu a klasické jazyky gréčtinu aj latinčinu. V roku 1877 musel Peter Tvrдый, ak chcel pôsobiť v štátnej službe, konvertovať na pravoslávie. Jeho nútené rozhodnutie ohľadom zmeny vierovyznania čiastočne napomáhalo a uľahčovalo poznanie odkazu v Rusku v tom čase aktualizovaného diela Ľudovíta Štúra Slovanstvo a svet budúcnosti, podľa ktorého by sa aj tak mali všetci kresťanskí Slovania prestúpiť na pravoslávie¹⁶².

Gymnaziálny profesor v Chersone a Azove

V rokoch 1877 až 1881 pôsobil Peter Tvrдый ako profesor latinčiny, gréčtiny a nemčiny na progymnázium v Chersone na Kryme ležiacom pri ústí rieky Dneper do Čierneho mora. Starobylé ukrajinské mesto Cherson bolo dôležitým čiernomorským prístavom a kultúrnym centrom Chersonskej oblasti. Zhodou okolností sa Peter Tvrдый ocitol na mieste, kde v polovici 9. storočia smerovala jedna z byzantských christianizačných misií Konštantína a Metoda k pohanskému kmeňu Chazárov (Kazárov), pričom v Chersone sídlil ich kaganát, v rámci ktorej solúnski bratia našli ostatky tretieho pápeža, mučeníka, sv. Klimenta. Zaiste i táto historická udalosť spätá s cyrilometodským kultom motivovala Petra Tvrdeho aj v rodinnom živote a jednému zo svojich synov dal neskôr krstné meno Cyril. Už v tomto období pre potreby školskej praxe intenzívne pracoval na učebnici a metodickéj príručke vyučovania klasických jazykov. Po ukončení

162 Spis Ľudovíta Štúra Slovanstvo a svet budúcnosti vyšiel knižne po prvýkrát v ruskom preklade pod názvom Slavianstvo i mir buduščago roku 1867 v Moskve a roku 1909 v Petrohrade, čo časovo korešpondovalo s pôsobením Petra Tvrdeho v Rusku. https://chamo.kis3g.sk/search/query?term_1=%C2%B4%C5%A1t%C3%BA+%C4%BEudov%C3%ADt+slavianstvo&theme=snk

pedagogickej misie v Chersone Petra Tvrdeho v júli 1881 preložili do ruského mesta Azov na rieke Don pri Azovskom mori, ale ešte cez prázdniny sa rozhodlo, že jeho služby viac využijú v ďalekom arménskom Jerevane.

Gymnaziálny profesor a školský inšpektor v Jerevane

V rokoch 1881 až 1890 bol Peter Tvrdý profesorom na gymnáziu v arménskej metropole Jerevan pod majestátnou biblickou horou Ararat. Arménsko sa dostávalo počas 19. storočia pod silný vplyv cárskeho Ruska a stávalo sa súčasťou jeho impéria, pretože Rusi i Arméni aj pod náboženskou zámkou ako kresťanské národy viedli zdĺhavé vojnové konflikty s Osmanskou ríšou a moslimskými Turkami. S tým súvisela i rusifikácia Arménska a v tomto širšom spoločensko-politickom rámci sa odvíjalo aj pedagogické pôsobenie Petra Tvrdeho na jerevanskom ruskom gymnáziu, súčasne v rokoch 1883 až 1890 vykonával aj funkciu školského inšpektora. Agilný Peter Tvrdý pri gymnáziu založil knižnicu, skatalogizoval jej fondy a zostavil prácu o dejinách jerevanského gymnázia¹⁶³. Súčasne nasledoval jeho postup v úradníckej kariére, keď roku 1885 Tvrdeho menovali za dvorského a roku 1890 za štátneho školského radcu. V roku 1886 ho za pedagogické aktivity vyznamenali Radom sv. Anny 3. triedy a roku 1889 Radom sv. Stanislava 3. stupňa. Čo sa týkalo rodinného života, v Jerevane sa Peter Tvrdý oženil s Máriou Karlovnou Digbiovou, pochádzajúcou z Odesy. V roku 1885 sa sprvu v šťastnom manželstve narodil syn Vladimír, v roku 1887 už spomínaný syn Cyril a roku 1890 dcéra Helena.

Profesor na reálke, školský inšpektor a gymnaziálny riaditeľ v Baku

V roku 1890 Petra Tvrdeho preložili z arménskeho Jerevanu do azerbajdžanského Baku, kde v rokoch 1890 až 1895 pôsobil ako profesor na reálke, súčasne vykonával funkciu školského inšpektora.

¹⁶³ Katalóg biblioteki Erivanskoj gymnazii. Tbilisi 1886; Istoričeskaja zapiska ob Erivanskoj gymnazii. Tbilisi 1990.

V ruskom školskom systéme priekopnícky presadzoval koncepciu stredoškolského vzdelávania dievčat. Jeho iniciatívy v tomto smere vyvrcholili roku 1895, keď založil jedno z prvých ruských dievčenských gymnázií v Baku a v školskom roku 1895 až 1896 bol aj jeho riaditeľom. Pri gymnáziu zriadil i vyšší nadstavbový ženský kurz, na ktorom ako prvý v Rusku zaviedol pre dievčatá nepovinný predmet latinčina. V Baku sa mu roku 1892 narodilo štvrté dieťa, syn Andrej. Zlé klimatické podmienky v azerbajdžanskom Baku sa negatívne prejavili na zdraví Petra Tvrdeho viacerými chorobami, vrátane zhoršujúcej sa nahluchlosti¹⁶⁴, preto zo zdravotných dôvodov roku 1896 odišiel ako štyridsaťšesťročný predčasne na penziu. Už roku 1893 Tvrdeho vyznamenali Radom sv. Anny 2. stupňa, pri príležitosti odchodu na dôchodok roku 1896 striebornou medailou cára Alexandra III. a menovali ho za skutočného štátneho školského radcu, zároveň povýšili do šľachtického stavu s titulom excelencia.

Penzionovaný profesor v Odeze

Po odchode na predčasnú penziu sa Peter Tvrdý aj s rodinou, manželkou a štyrmi deťmi, usadil v čiernomorskom letovisku Odesa, kde sa intenzívne liečil a v rámci svojich zdravotných možností zapájal do školského, kultúrneho aj spoločenského života. Stal sa členom samosprávneho oddelenia mestskej rady, často zastupoval ako suplujúci profesor na miestnom gymnáziu a bol konzultantom odeskej knižnice. Čítal, študoval a zaoberal sa dielami ruských realistických klasikov Leva Nikolajeviča Tolstého a Nikolaja Semjonoviča Leskova, ale najviac naňho zapôsobili a obľúbil si prózy Fiodora Michajloviča Dostojevského. Z jeho beletristických prác Tvrdeho zaujal svetoznámy filozoficko-etický román *Zločin a trest* a rovnako slávny psychologický román s autobiografickými

164 Peter Tvrdý v rukopise svojej autobiografie aj v iných životopisných materiáloch spomína, že trpel desiatimi chorobami, z ktorých medzi najzávažnejšie patrila nahluchlosť, spôsobená častými prechladnutiami a následnými zápalmi stredného ucha. Ďalej ho trápila skleróza, cukrovka, vápenatie žíl, obezita a zápal prostaty. Preto podnikal aj liečebné cesty a absolvoval pobyty do zahraničia, liečil sa na viacerých klinikách vo Švajčiarsku, v Nemecku a Rakúsko-Uhorsku, kde ho vo Viedni operovali na prostatu. Liečil sa ako zámožný ruský šľachtic a solventný človek so slušnou rentou u popredných európskych lekárskech kapacít, pričom liečebné pobyty spájal so svojou veľkou záľubou cestovaním.

prvkami *Zápisky z mŕtveho domu*, ktoré prekladal do slovenčiny¹⁶⁵. Inšpirovaný týmto románom od roku 1896 Tvrďý pracoval na diele *Zápisky pedagóga*, kde podal kritiku úrovne a systému vzdelávania v cárskom Rusku, ale zároveň obsahovalo aj progresívne návrhy a projekt novej organizačnej štruktúry ruského školstva. V rokoch 1905 až 1907 pozorne sledoval priebeh prvej ruskej demokratickej revolúcie, ale z humanistických pozícií odsúdil jej násilenstvá. Ako vnímavý a rozhladený človek dobre vedel, že cárske samoderžavie nepotrebuje len reformy pedagogické, ale predovšetkým politické a spoločenské, pričom sprvu svoje nádeje vkladal do boľševikov.

Rodinná tragédia

Harmonické až idylické vzťahy v rodine Tvrďých zásadne narušili dve mimoriadne tragické a osudové udalosti. Prvá sa udiala 12. novembra 1908, keď vo veku dvadsaťjeden rokov spáchal samovraždu druhorodený syn Cyril Petrovič Tverdič. Priamo počas vyučovania na odeskej univerzite požil ampulku s cyankáli. A to nebolo všetko, lebo o týždeň neskôr, 19. novembra 1908, si dobrovoľne siahol na život i šestnásťročný gymnazista Andrej Petrovič Tverdič, najmladšie a najoblúbenejšie dieťa rodiny Tvrďých, ktorý psychicky neunesol ťarchu nečakaného skonu staršieho brata Cyrila a vypil smrteľnú dávku koncentrovaného roztoku octovej esencie. Tragický a náhly odchod dvoch synov v priebehu jedného týždňa otriasol manželstvom Tvrďých. Rodičia sa začali vzájomne obviňovať, výčitky striedali neustále hádky, nedorozumenia sa prehlbovali, čo v konečnom dôsledku viedlo k odcudzeniu sa manželov a ich rozchodu. Na jednej strane ostal Peter Tvrďý so synom Vladimírom a na druhej Lýdia Tvrďá s dcérou Helenou,

165 Preklady diel ruských spisovateľov od Petra Tvrďého vyšli knižne až po jeho návrate do Československa v medzivojnovom období a aj počas Slovenského štátu vychádzali v mnohotisícových nákladoch, čo mu, resp. jeho dedičom podobne ako plodná lexikografická tvorba prinášalo slušné honoráre a finančné prostriedky (napr. podľa online katalógu Slovenskej národnej knižnice išlo o tieto tituly: Rozprávky ruských spisovateľov: Eňa Nikolajeviča Tolstého, Nikolaja Semjonoviča Ljeskova. Ružomberok: Lev, 1922, 47 s.; Dostojevskij, F. M.: Zločin a trest. Román v 6. častiach. Kniha 1 – 2. Ostrava: Melantrich, 1932, 373 + 359 s.; Dostojevskij, F. M.: Zápisky z mŕtveho domu: v dvoch častiach. Časť prvá: Bratislava: Spoločnosť priateľov klasických kníh, (1940), 194 s.; Dostojevskij, F. M.: Zápisky z mŕtveho domu: v dvoch častiach. Časť druhá: Bratislava: Spoločnosť priateľov klasických kníh, (1940), 159 s.; Dostojevskij, F. M.: Zápisky z mŕtveho domu. Bratislava: Spoločnosť priateľov klasických kníh, 1943, 2. vyd., 306 s.).

pričom medzi sebou si vytvorili bariéru, nekomunikovali, ba ani len neudržiavali korešpondenčný styk, jeden pre druhého prestali existovať, akoby boli mŕtvi.

Otec so synom, matka s dcérou

V roku 1909 odišiel Peter Tvrďý za svojím synom Vladimírom Petrovičom Tvrďým do mesta Izmajil (skôr Tučkov) na rumunsko-ruských (dnes ukrajinských hraniciach) pri delte rieky Dunaj, kde pokračoval v otcových pedagogických stopách, keď po štúdiu prírodných vied na univerzite v Odese pôsobil ako stredoškolský profesor matematiky a fyziky. Do rodinnej vily v Odese sa Peter Tvrďý spoločne so synom Vladimírom vrátil až potom, čo sa jeho manželka Lýdia Tvrďá definitívne odsťahovala ku svojej dcére Helene, vydatej Klimekovej do Charkova. Vladimír Petrovič Tverdi prednášal matematiku na odeskej univerzite, kde sa habilitoval na docenta.

Sympatizant politického programu bolševikov

Petrovi Tvrďému už od čias prvej ruskej revolúcie boli blízke školské a sociálne reformy, ktorými sa prezentovali vo svojom politickom programe ruskí bolševici, najmä proklamovaná demokratizácia školstva a prístup širokých vrstiev ku všetkým stupňom vzdelania. V roku 1912 Peter Tvrďý navštívil Prahu, kde sa v tom čase v prísnej ilegalite konal šiesty zjazd ruských bolševikov, resp. novo sformovanej Všeruskej komunistckej strany bolševikov. V lete roku 1914 sa Peter Tvrďý zasa liečil vo Švajčiarsku, kde ho zastihlo i vypuknutie prvej svetovej vojny. V tom čase vo švajčiarskom exile pôsobili špičky politického vedenia ruských bolševikov na čele s Vladimírom Iljičom Leninom a Levom Davidovičom Trockým, s ktorými sa Tvrďý stretal a poznal osobne. Vo Švajčiarsku Petra Tvrďého oslovili aj predstavitelia českej Maffie na čele s Tomášom Garriguom Masarykom, pričom sa ho usiloval zapojiť do prvého československého zahraničného odboja. Keďže pobyt

na švajčiarskych klinikách a v alpských sanatóriách si vyžadoval značné finančné prostriedky, ktoré sa Petrovi Tvrdému jedného pekného dňa minuli a nedali sa uskutočniť bankové prevody, musel sa vrátiť domov do Ruska, čo počas naplno zúriacej prvej svetovej vojny nebolo jednoduchou záležitosťou. Zo Švajčiarska sa roku 1915 za posledné peniaze pobral železnicou na strastiplnú cestu cez Nemecko, Švédsko a Pobaltie späť do Ruska, a od Baltu z Petrohradu potom zasa cestoval vlakom až k Čiernemu moru domov do Odesy.

Útek pred boľševickým terorom z Ruska

Ďalšiu akoby na prvý pohľad dôchodcovskú idylku Petra Tvrdého na čarokrásnom čiernomorskom pobreží prerušil výbuch boľševickej revolúcie v októbri 1917. Po desiatich dňoch, ktoré otriasli svetom, nasledovali dlhé mesiace a roky krvavej občianskej vojny v Rusku. Červený teror a boľševické zverstvá, najmä zo strany červenoarmejcov a čekistov, sa vyznačovali cynizmom a krutosťou, ktoré Peter Tvrdý nemohol akceptovať a boľševizmus nadobro uňho stratil predchádzajúce sympatie. Keď roku 1919 dobyla Odesu Červená armáda a so sovietskou mocou prišli nové poriadky, boľševici Petrovi Tvrdému ako buržujovi zhabali celý majetok a všeobecne priniesli do pokojného odeského prístavu nepokojnú občiansku vojnu, komunizmus, ateizmus, vraždenie, hlad, biedu a chaos. Preto sa napriek odporu syna Vladimíra i jeho rodiny šesťdesiatdeväťročný Peter Tvrdý rozhodol odvážne a osudovo pridať ako utečenec k česko-slovenským legionárom v Rusku, s ktorými sa po neuveriteľnej dobrodružnej anabáze cez Čierne a Stredozemné more, Marseille, Paríž a Prahu vrátil do Československej republiky až roku 1920, po štyridsiatich šiestich rokoch v exile prišiel domov na milované Slovensko.

Posledné roky života

Po príchode do Bratislavy ako sedemdesiatročný vitálny starec začínal nezlomný a nemajetný Peter Tvrdý akoby úplne odznovu

a sám. V rokoch 1921 až 1927 bol pracovníkom bratislavskej Univerzitnej knižnice, po odchode na definitívny dôchodok od roku 1928 žil striedavo u svojich synovcov kňazov na rímskokatolíckych farách v Koši a na Myjave. K otázke svojho vierovyznania sa vrátil roku 1928, pričom musel vycestovať do Vatikánu. Využil dobrú známosť s jezuitským kňazom, misionárom v Rusku, profesorom pápežského východného inštitútu a napokon riaditeľom pápežského kolégia Russicum Vendelínom Javorkom¹⁶⁶, ktorý mu napomohol konvertovať z pravoslávia späť na rímskokatolícku vieru.

Testament Petra Tvrdeho¹⁶⁷

Keď sa už Peter Tvrдый opätovne zmieril s Bohom, duchovne uspokojený pred odchodom na večnosť zanechal testament, takmer neuveriteľnú finančnú čiastku stotisíc československých korún, ktoré prevažne získal ako honoráre za knižné vydania svojich početných slovníkových diel a ich reedícií, ako aj za preklady z ruskej literatúry. Keďže z poslednej vôle vylúčil syna Vladimíra Petroviča Tvrdeho i dcéru Helenu Klimekovú s rodinami žijúcimi v Sovietskom zväze (Odesa, resp. Charkov), všetky peniaze tak testamentárne odkázal slovenskému študentstvu a kultúrnym inštitúciám na Slovensku. Konkrétne sa jednalo o katolícke gymnázium v Kláštore pod Znievom a vysokoškolský internát Svoradov v Bratislave, ďalej prostriedky venoval nadáciám pri redakciách Národných novín v Turčianskom Svätom Martine a ľudáckeho denníka Slováč v Bratislave. Autorské práva na svoje diela zasa poručil Spolku profesorov Slovákov a Matici slovenskej. A zrazu, čuduj sa svete, rodina Petra Tvrdeho zo Sovietskeho zväzu testament svojho príbuzného právnický spochybnila a napadla. V rokoch 1935 až 1942 sa o dedičstvo Petra Tvrdeho rozpútal vleklý a mimoriadne

¹⁶⁶ Vendelín Javorka, SJ (15. 10. 1882 Ružomberok-Černová – 24. 3. 1966 Žilina) v rokoch 1928 až 1934 pôsobil ako rektor pápežského kolégia Russicum v Ríme, potom bol diplomat a misionár v Mandžusku, Číne a Rumunsku, kde ho ako údajného vatikánskeho špióna 19. 6. 1944 zajala postupujúca Červená armáda a príslušníci NKVD odviekli do Sovietskeho zväzu. V roku 1944 V. Javorku odsúdili sovietske orgány na sedemnást rokov väzenia, bol internovaný vo viacerých gulagoch, roku 1955 ho omilostili a umožnili mu návrat do Československa, kde žil u svojho brata v Žiline. ONDRUŠ, Rajmund: Z Černovej do Žiliny, cez Rím, Šanghaj a gulag: životné osudy P. Vendelína Javorku, SJ (1882 – 1966). Trnava: Dobrá kniha, 2008, (1. vyd.), 108 s. ISBN 978-80-7141-597-8.

¹⁶⁷ PARENÍČKA, Pavol: Testament Petra Tvrdeho. In: Národný kalendár 2015. Martin: Matica slovenská, 2014, s. 159 – 160. ISBN 978-80-8128-108-2.

komplikovaný súdny spor. Do veci teda zasiahli právnici, pričom stranu príbuzenstva zo sovietskeho Ruska zastupoval a obhajoval známy básnik a komunista, advokát Ján Rob Poničan. Napokon súdy konečne vyniesli rozsudok až roku 1942, pričom rozhodli, že testament sa má vykonať tak, ako ho právoplatne spísal sám nebohý Peter Tvrdý vlastnou rukou. Len, akoby mimochodom, pôvodne stotisícové konto Tvrdého pozostalosti hlavne na podnet advokáta Poničana sa ochudobnilo o čiastku tridsaťtisíc korún, teda temer jedna tretina odkázaných peňazí slovenským študentom i inštitúciám nezmyselne padla na poplatky za súdne trovy. Ale asi nikdy ani vo sne by Petra Tvrdého nenapadlo, ako sa po jeho smrti roku 1935 rozpúta doslova právnické peklo o naplnenie testamentu. Sila peňazí nepozná žiadnych prekážok, ideológií, ani hraníc¹⁶⁸.

Pavol Parenička

168 Základné pramene: TVRDÝ, Peter... In: Slovenský biografický slovník, 6 zv., T – Ž. Martin: Matica slovenská, 1994, s. 158 – 160. ISBN 80-7090-111-X; PARENÍČKA, Pavol: Niekoľko poznámok k biografii Petra Tvrdého alebo: Čo nebolo v Slovenskom biografickom slovníku. In: Peter Tvrdý: zborník zo seminára k 150. výročiu narodenia 28. novembra 2000 (zostavili Slavomír Ondrejovič, Kamila Fircáková, Dušan Lechner). Bratislava: Univerzitná knižnica – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2001, s. 15 – 21. ISBN 80-85170-63-9.

Knižná tvorba Petra Tvrdeho

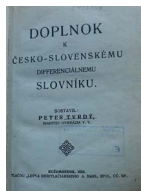
Úsek regionálneho výskumu, dokumentov a informácií Krajskej knižnice v Žiline pri príležitosti 170. výročia narodenia a 85. výročia úmrtia Petra Tvrdeho (29.6.1850 - 24.2.1935) vypracoval súpis autorovej knižnej tvorby.

Osobnosť Petra Tvrdeho patrí medzi popredných a plodných slovenských lexikografov, jazykovedcov, prekladateľov a pedagógov 20. - 30. rokov 20. storočia. Bol vynikajúci znalec jazykov, ovládal francúzštinu, gréčtinu, latinčinu, maďarčinu, nemčinu, poľštinu, ruštinu a ukrajinčinu. Na pozvanie ruského Ministerstva národnej osvety a školstva odišiel do Petrohradu, kde vyštudoval klasickú filológiu. Pre potreby školskej praxe vypracoval učebnicu, príručku a metodiku vyučovania klasických jazykov. Po návrate na Slovensko sa prevažne venoval tvorbe praktických slovníkov. V rokoch 1886 a 1893 bol vyznamenaný Radom sv. Anny 3., resp. 2. stupňa, v roku 1889 Radom sv. Stanislava 3. stupňa, v roku 1896 striebornou medailou Alexandra III.

Bibliografické záznamy v súpise sú radené chronologicky a sú rozdelené na autorove knižné vydania a preklady. Doplnený je zdrojovými dokumentami o autorovi a obrazovou prílohou. Výskum knižnej tvorby a fotodokumentácia boli realizované v Slovenskej národnej knižnici v Martine pracovníčkami Krajskej knižnice v Žiline Mgr. Ivanou Jančulovou a Ivanou Uríkovou.

Knižné vydania

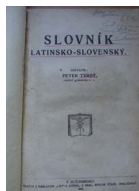
1. Česko - slovenský diferenciálny slovník / Peter Tvrdý. - Trnava : Lev, 1922. - 160 s.
2. Doplnok k československému diferenciálnemu slovníku / zostavil Peter Tvrdý. - Ružomberok : n. vl. , 1923. - 276, [3] s.

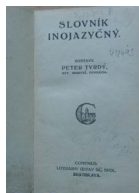
3. Chybné slová, výrazy a väzby, ktorým treba v slovenčine vyhýbať : (väčšina ich prevzatá je z Czambelových diel, Slovenskej štilistiky [!] Šenselovej a zo Slov. pohľadov) / zostavil [Peter Tvrдый]. - Trnava : Lev, 1923. - 38 s.

4. Slovník latinsko-slovenský / zostavil Peter Tvrдый. - [1. vyd.]. - V Ružomberku : Lev, 1923. - 331 s.

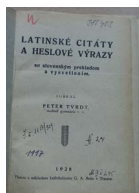
5. Slovník inojazyčný / Peter Tvrдый. - 1. vyd. - Bratislava : COMENIUS, [1925]. - 125 s.

6. Slovník slovensko-latinský / zostavil Peter Tvrдый. - Ružomberok : Lev, 1926. - 345, [3] s.

7. Latinské citáty a heslové výrazy / Peter Tvrдый. - V Trnave : G. A. Beža, 1928. - 92 s.

8. Slovenský frazeologický slovník / zostavil Peter Tvrдый. - Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1931. - 738 s.

9. Slovník inojazyčný / zostavil Peter Tvrдый. - 2. oprav. a značne dopln. vyd. - Žilina : O. Trávníček, 1932. - 216, [2] s.

10. Slovenský frazeologický slovník / zostavil Peter Tvrдый. - 2. dopln. vyd. - Praha Prešov : Československá gra-fická únia, 1933. - 843 s.

11. Doplnky k slovenskému frazeologickému slovníku / zostavil Peter Tvrдый. - [1. vyd.]. - Praha Prešov : Československá grafická unie, 1937. - 240 s.

Preklady

1. Rozprávky ruských spisovateľov: Lva Nikolajeviča Tolstého, Nikolaja Semjonoviča Ljeskova / preložil Peter Tvrдый. - [Trnava] : Lev, [o.r. 1922]. - 47, [1] s.

2. Zločin a trest : román v 6 častiach . Kniha 1.-2 / Fedor Michajlovič Dostojevskij; preložil Peter Tvrдый. - [Praha] : Melantrich, 1932. - 373, [2] s.

3. Zápisky z mŕtveho domu : v dvoch častiach . Časť prvá / F. M. Dostojevskij ; preložil Peter Tvrдый. - Bratislava : Spoločnosť priateľov klasických kníh, [1940]. - 194 s.

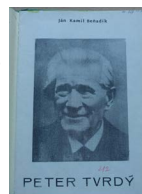
4. Zápisky z mŕtveho domu : v dvoch častiach . Časť druhá / F. M. Dostojevskij ; preložil Peter Tvrдый. - [1. vyd.]. - Bratislava : Spoločnosť priateľov klasických kníh, [1940]. - 159 s.

5. Zápisky z mŕtveho domu : román / F.M. Dostojevskij ; [preložil Peter Tvrdý]. - 2. vyd. - Bratislava : Spoločnosť priateľov klasických kníh, 1943. - 306, [ii] s.

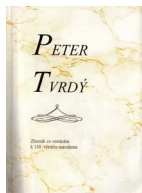

O autorovi

1. Peter Tvrđý : stručný životopis k 120. výr. narodenia / Ján Kamil Beňadik. - Prievidza : MOMS, 1970. - 35 s.

2. Peter Tvrđý : zborník zo seminára k 150.výročiu narodenia 28. novembra 2000 / [zostavili Slavomír Ondrejovič, Kamila Fircáková, Dušan Lechner]. - Bratislava : Univerzitná knižnica : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2001. - 155 s. ISBN 80-85170-63-9

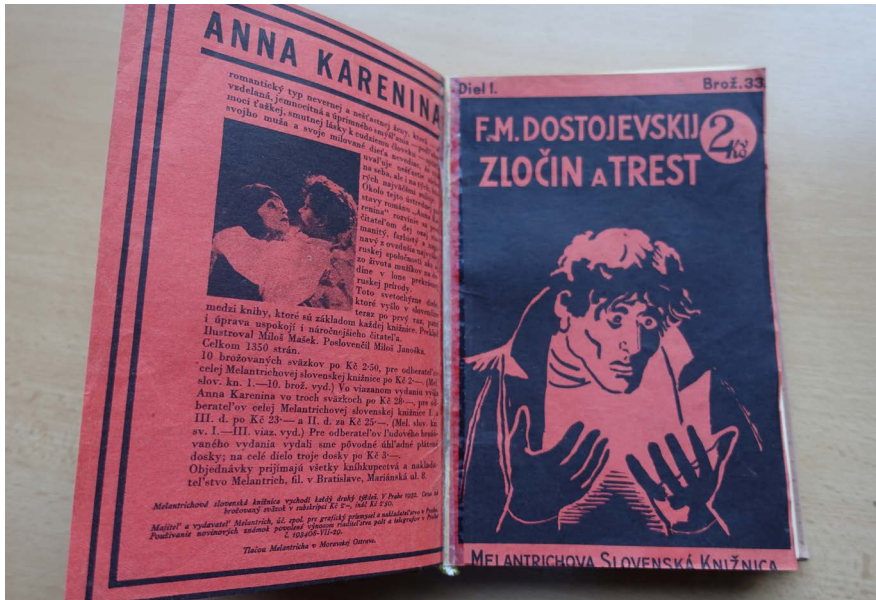

3. Reprezenačný biografický lexikón Slovenska. - 1. vyd. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1999. - 384 s. ISBN 8070905379

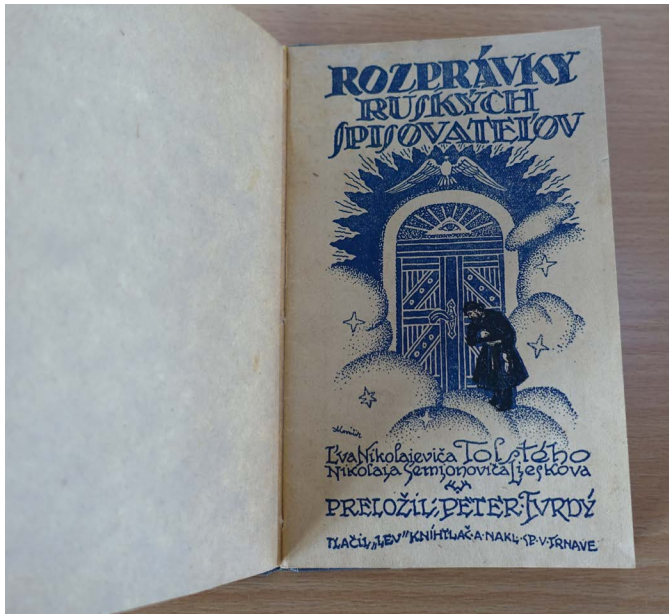
4. Slovenský biografický slovník 6 : od roku 833 do roku 1990. - 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1994. - 659 s. ISBN 807090111X.

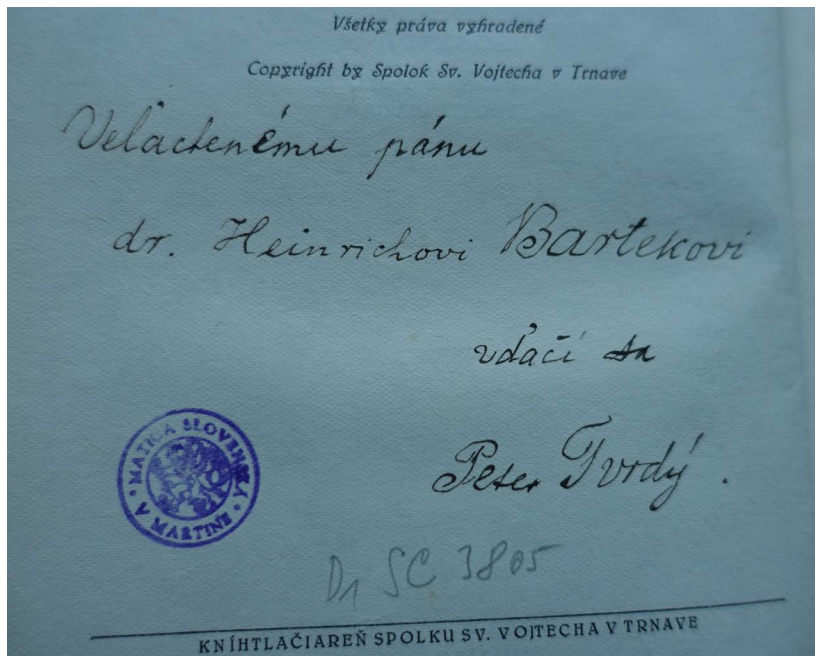
Autorove knižné vydania, SNK Martin

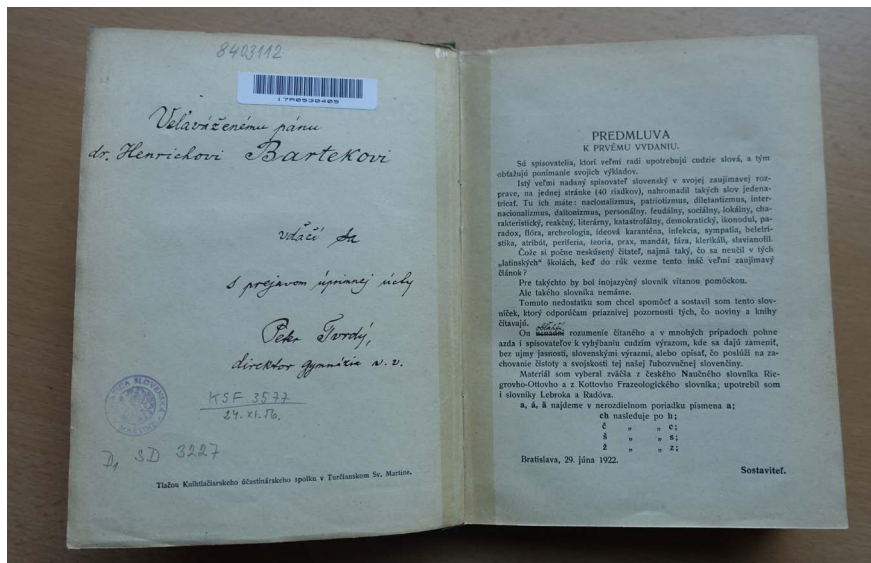
Zločin a trest, Fedor Michajlovič Dostojevskij, 1932

Rozprávky ruských spisovateľov: Eva Nikolajeviča Tolstého, Nikolaja Semjonoviča Ljeskova, 1922

Slovenský frazeologický slovník, Peter Tvrdý, 1931

Slovník inozajčný, Peter Tvrdý, 1932

Odhalenie pamätnej tabule Petrovi Tvrďému, ktorú vyhotovil akademický sochár Ondrej Lipták, Horný val č. 9 (Lombardiného dom)

Archív Krajskej knižnice v Žiline

Zľava:

Ing. JUDr. Milan Sekera, LL.M., primátor mesta Žilina
 Mgr. Peter Fiabáne, MUDr. Vladimír Tvrďý, príbuzný Petra Tvrďého z Bytče,
Archív Krajskej knižnice v Žiline

Zľava: Historik Mgr. Peter Štanský, MUDr. Vladimír Tvrđý, príbuzný Petra Tvrđého z Bytče, primátor mesta Žilina Mgr. Peter Fiabáne, Ing. JUDr. Milan Sekera, LL.M., ktorý inicioval a zaplatil pamätnú tabuľu, Akademický sochár Ondrej Lipták
Archív Krajskej knižnice v Žiline

Použitá literatúra

Reprezentačný biografický lexikón Slovenska. 1. vyd. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1999. S. 348-349. ISBN 8070905379.
Slovenský biografický slovník 6 : od roku 833 do roku 1990. 1. vyd. Martin: Matica slovenská, 1994. S. 158-159. ISBN 807090111X.

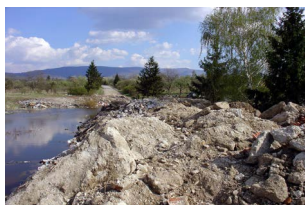
Mgr. Jančulová Ivana

Peter Tvrđý a obec Koš

Naším zámerom je povedať niečo viac o živote Petra Tvrdeho. O jeho živote v našej obci Koš, ale i dielach takej významnej osobnosti, akou bol a podľa nás je Peter Tvrđý. Zármutok až smútok v nás vzbudzujú informácie, keď zisťujeme z postupne získaných dokumentov, ako ťažko si zarábal na štúdium, ako horlivo bojoval za čistotu nášho slovenského jazyka a niektoré životné udalosti, ktorými on a jeho rodina prešla.

Sme presvedčení, že mnohí budete čítať a zoznamovať sa s touto veľkou osobnosťou slovenského národa prvýkrát. Chceme to oživiť, zachovať a dostať viac do podvedomia ľudí. Aj o tejto osobnosti v našich spomienkach a informáciách, ktoré získate, budete môcť rozširovať vedomosti medzi svojimi známymi, deťmi, vnukmi. (potomkami). Dnešná mladá generácia si nevie ani predstaviť veľmi náročnú prácu vo vývoji, akým prešla naša prekrásna slovenská reč. Prečo obec Koš a niektoré udalosti z Koša, ktoré sú úzko spojené s takou významnou osobnosťou akou bol a je Peter Tvrđý. Dôvodom je on sám, jeho publikačná činnosť, spomienkové aktivity, dôkazová korešpondencia, oslavy 80. narodenín a mnoho ďalších dokumentov. Nadviazanie kontaktu a získanie informácií od pre nás jedinej potomkyne s ktorou korešpondujeme Lisou Klimenko, vnučkou najmladšej dcéry Heleny. Z jej informácií sme spracovali i rodokmeň Petra Tvrdeho. Naša obec Koš sa nachádza v Prievidzskej kotline, na ľavom brehu rieky Nitry. Na východnej strane hraničí s pohorím Vtáčnik. Osídlenie v košovskom chotári bolo už v období Veľkomoravskej ríše. Dôkazom sú vykopávky dechtových jám na Katkej láne, ktoré sa počítajú do obdobia 9. a 10. storočia. Do 14. storočia nie je o obci písomný doklad. V roku 1367 sa terajší Koš prvýkrát uvádza v jednej šoltýskej donácii pod názvom Andreansdorf (Andrejova Ves). Pravdepodobne preto, že tamojšia drevená kaplnka bola zasvätená svätému Ondrejovi. Obec Koš prežila mnoho utrpení, smútku i radosti. Bohatstvo energetických zdrojov je skryté predovšetkým v hnedom uhlí. Priemyselná revolúcia

na prelome 19. a 20. storočia naučila človeka - aj keď v skromnej podobe - využívať tieto dary prírody vo svoj prospech. Dar prírody - uhlie - bolo osudným a krutým pre našu obec Koš. Rozhodnutím Československej vlády v roku 1980 o ťažbe hnedého uhlia sa začalo sťahovanie prevažnej časti obyvateľov obce Koš v roku 1987 do novej lokality. Z pôvodných viac ako 3300 obyvateľov obce zostalo v obci niečo vyše 850 a veľká časť obyvateľov Koša našla domov v obci Kanianka, ale niektorí sa usadili i v okresnom meste Prievidzi a okolitých obciach. Z obce sa zachovali domy hlavne v hornej časti, v dolnej niekoľko domov okolo železničnej zastávky Koš.

Obec Koš - odstrel kostola. Navážka zeminy po zbúraní a prepadnutých domov. Hviezdoslavová ulica v roku 1987.

Neboli zbúrané len domy ale aj občianska vybavenosť obce a kostol z roku 1409 a prestavaný v roku 1941, ktorý mal nad vchodom do kostola slovenský znak ako jeden z nemnohých na Slovensku a bol najväčší v okrese Prievidza. Len jeho najstaršia časť - pôvodný starý kostol - bola presťahovaná asi 3 km do hornej časti obce. Zbúraná bola i fara, v ktorej žil a pracoval Peter Tvrdý. Život v obci, aj napriek krutej dani, sa nezastavil. Obec sa sústavne zveľaďuje a rozrastá. Bol postavený nový Obecný úrad, kostol, bytovky, rodinné domy. V súčasnosti má obec 1083 obyvateľov.

Nová cesta do obce, novopostavené bytovky a domy.

Naša obec Koš, je svojím spôsobom akýmsi výhonkom, alebo kvietkom v spojení s rodinou Tvrдых. Do našej obce, do farnosti Koš, prišiel na Vianoce v roku 1918, ako si spomínajú občania našej obce vo vojenskej uniforme priamo do kostola počas vianočnej bohoslužby kňaz Ján Tvrдых. Narodil sa 15. septembra 1885 vo Veľkej Bytči. Ordinovaný za kňaza bol 1. júla 1910. V Koši pôsobil 26. rokov (1918 - 1944). Po príchode do obce v roku 1918 v škole pri kostole učil hlavne mládež písať, čítať po slovensky a oživoval v nich národné povedomie. Založil telovýchovnú organizáciu OROL a nacvičil prvú divadelnú hru v obci v roku 1919 autora Ferka Urbánka „Kamenný chodníček“. Počas pôsobenia v Koši nacvičil a režíroval niekoľko divadelných hier. V rokoch 1922-1944 bola na fare obecná knižnica bol jej knihovníkom. Bol iniciátorom a organizátorom prestavby, krovu a veže na kostole v roku 1927. Najväčšou udalosťou v jeho pôsobení v Koši bola prestavba a rekonštrukcia starého kostola, ktorá sa začala 15. apríla 1940 a 23. novembra 1941 banskobystrický biskup Andrej Škrábik vysvätil nový kostol. Košovský kňaz Ján Tvrдых zomrel 5. 3. 1957 v Hlohovci. Pochovaný je so svojím bratom Arpádom, taktiež kňazom, na cintoríne v Hlohovci.

1. októbra 1932 nastúpil ako učiteľ do košovskej cirkevnej školy pra-synovec Petra Tvrдыхo, Viktor Tvrдых. Tu sa zoznámil s pani učiteľkou pôsobiacou v Koši Vilmou Matulajovou, a uzavreli spolu manželstvo. Dňa 21. apríla 1939 sa stáva riaditeľom školy. Vo funkcii riaditeľa školy v Koši bol do júna 1946.

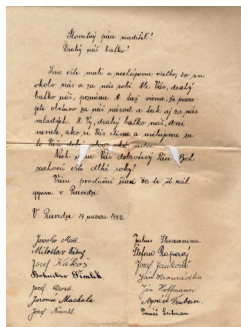
Viktor Tvrдых riaditeľ školy v Koši
– pra synovec Petra Tvrдыхo.

Pohľad na kostol
- vložený Peter Tvrdý do obrázku.

Peter Tvrdý žil v Koši od roku 1927 do roku 1934. Býval u svojho synovca kňaza Jána Tvrdého na fare. V tomto spomenutom období sa aktívne zapája do života diania obce ale i štátu. Veľa jeho vydaných dokumentov vypracovával v Koši. Aj jeho najrozsiahlejšie dielo Frazeologický slovník dokončil v Koši.

O tom, že sa zapájal aj do činnosti v obci, svedčia niektoré dokumenty. List žiakov prievidzského gymnázia zo dňa 19. marca 1932, na ktorom je i podpis prvého študenta z našej obce Tomáša Leitmana.

Slovutný pán riaditeľ!

Drahý náš baťko!

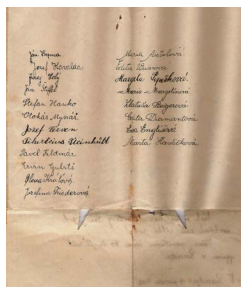
Sme ešte malí a nechápeme všetko, čo sa okolo nás a za nás robí. Ale Vás, drahý baťko náš, poznáme. A tiež vieme, že pracujete obetavo za náš národ a tak aj za nás mladých. A Vy drahý baťko náš, ani neviete, ako si Vás ctíme a milujeme za to Vaše dobré slovenské srdce.

Nech nám Vás dobrotivý Pán Boh zachová ešte dlhé roky!

Vám povďační žiaci II. C triedy št. reál. gymn. v Prievidzi.

*V Prievidzi 19. marca 1932. ***

(archív Ján Gajdošík)

Či list adresovaný Matici slovenskej v Martine.

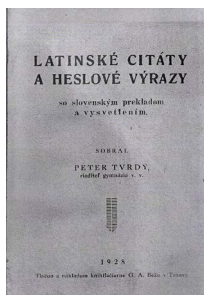
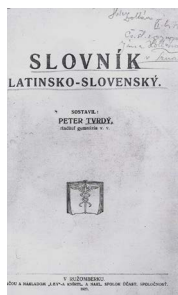
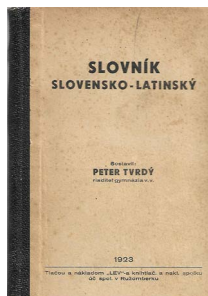
Správa Matice slovenskej v Turčianskom Sv. Martine. Úctivo prosíme správu Matice slovenskej predložiť valnému zhromaždeniu zmenu stanov matičných v tom zmysle, aby vo výboroch matičných mal len Slováckorozhodujúci hlas; Neslováci môžu mať len poradný hlas. Prievidza 1. mája 1932 Za našu obec je na dokumente ako prvý podpísaný Peter Tvrдый, direktor gymnázia v. v., Ján Tvrдый, kňaz, František Mallo, správca ľudovej školy, riadni členovia Matice Slovenskej Koš pri Prievidzi.

*12/1932/1 M.S

Po desiatich rokoch od návratu z Ruska na Slovensko, keď Peter Tvrдый slávil svoju osemdesiatku, stal sa známym už v celom našom národe. Svoje osemdesiate narodeniny oslávil 29. júna 1930 v našej obci Koš, v okrese Prievidza a pri tejto príležitosti sa tu zišlo hodne gratulantov. K osemdesiatke mu blahoželali zástupcovia Matice slovenskej, Univerzitetnej knižnice, Spolku profesorov Slovákov, Spolku sv. Vojtecha a iní. Telegram mu poslal aj prezident dr. T. G. Masaryk, s ktorým bol vrstovníkom a osobne sa s ním poznal z Viedne i zo stretnutí vo Švajčiarsku a vo Francúzku. Zo všetkých si však Peter Tvrдый vážil to, že mu prišli pogratulovať stovky slovenského ľudu z Koša a širokého okolia, s ktorými sa dal na farskom dvore aj odfotografovať s kyticami kvetov v náručí. Nechýbala tu ani košovská dychová hudba, ktorá mu hrala jeho obľúbené slovenské ľudové piesne. Peter Tvrдый mal ľudí veľmi rád a ľudia, ktorí ho poznali, mali radi jeho. Peter Tvrдый bol už na penzii a žil striedavo v Koši a na Myjave, a to tak že cez zimné mesiace žil na Myjave a od jari do jesene v našej obci Koš. (Spomienka: Keď sme pripravovali a získavali rôzne dokumenty o Petrovi Tvrdom v roku 2010, stretol som sa na námestí v Prievidzi s Viktorom Tvrdým mladším, ktorý bol vedúcim môjmu otcovi v elektrárni Nováky, kde som aj ja celý život pracoval, teda sme sa poznali. Povedal som Viktorovi: „Dozvedel som sa, že Peter Tvrдый sa dal odfotografovať na košovskej fare s mnohými gratulantmi pri príležitosti jeho 80-tych narodením. Zohnať takú fotografiu to by bolo“. Večer mi Viktor

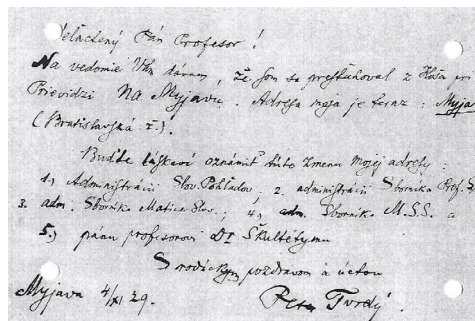
telefonoval: „Jano, ja tú fotografiu mám, zastav sa pre ňu, požičiam Ti ju“.

Peter Tvrďý sa 29. júna 1930 dožil na košovskej fare 80 rokov. Kto bol Peter Tvrďý? Strýc farárov, ktorý (Peter Tvrďý) za maďarského režimu pre svoje slavianske presvedčenie bol prenasledovaný a hnaný do Ruska. Tam účinkoval 46 rokov, ako profesor a riaditeľ gymnázia. Za svoje horlivé účinkovanie bol za cárskej vlády viackrát vyznamenaný, konečne ako skutočný štátny radca dostal titul „Exelencia“ a dedičné ruské zemianstvo. Účinkoval v Chersonese Azove, Baku a naposledy býval v Odese. Tu v Koši na fare pracoval s mladistvou energiou vydal 1. Latinsko-Slovenský, Slovensko-Latinský slovník. 2. diferenciálny slovník Český a Slovenský slovník. 3. Latinské citáty a heslové výrazy. 4. Inojazyčný slovník v dvoch dielach. 5. Preložil mnohé Ruské diela do slovenčiny a prácu svoju dovŕšil 6. Slovenským frazeologickým slovníkom, ktorého druhé vydanie vyšlo v roku 1933. A čo za túto úmornú prácu dostal a čo zo skromnej penzie usporil, to všetko zanechal národu. Mimo vzácných rukopisov vyše 100tisíc korún v hotovosti nechal slovenskej Matici a Svorazdovu v Bratislave. Z príležitosti 80-ročného narodenia Košovci ho dôstojne pozdravili na čele so správcom školy Františkom Mallom. Spolok Sv. Vojtecha, pozdravil ho poslancom Jozefom Sivákom. Matica Slovenská tajomníkom Rudolfom Klačkom. Košovskí hasiči sa dostavili v uniformách na čele s hudbou a mládež košovská v krojoch prespevovala na jeho česť národné piesne. Bola to slávnosť neobyčajná a pamäti hodná. Starý baľko v 85 rokoch svojho požehnaného života 24. februára 1935 na Myjave zomrel.

Farská kronika

Peter Tvrđý posielal poďakovanie mnohým gratulantom. Za mnohé uvádzam aspoň jeden venovaný Matici Slovenskej.

S hlbín srdca vyslovujem vďaky Správe Matice slovenskej za milú rozpomienku a blahoželanie ku dňu mojich osemdesiatych narodenín.

Ráčne prijať prejav mojej obzvláštnej úcty a oddanosti.

Peter Tvrđý

riaditeľ gymnázia v. v.

Koš pri Prievidzi 29/6/30

Ako už bolo povedané, že Peter Tvrđý žil striedavo v Koši a na Myjave, vždy posielal aj písomné zmeny jeho pobytu.

Archív Matice slovenskej Martin

Rodostrom potomkov Tvrđých

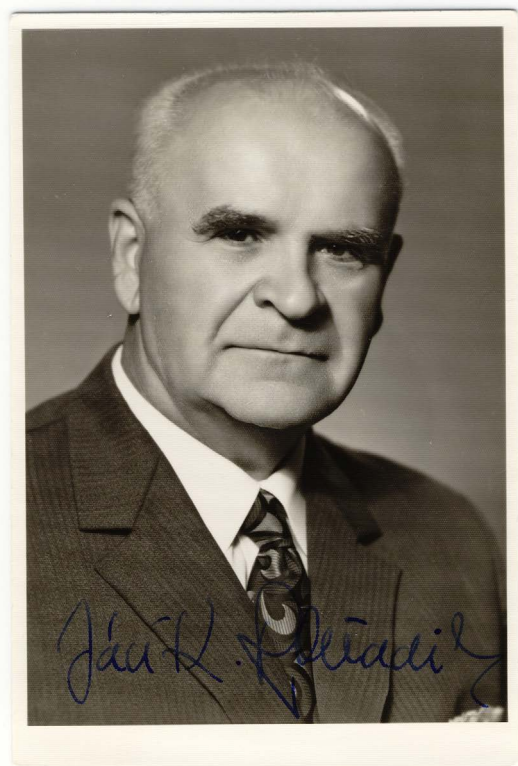
1. Juraj Tvrđý	Anna Rajčaniová
1.1. Juraj Tvrđý *5.7.1780	Kňaz †23.11.1865, Nitra
1.2. Štefan Tvrđý *4.11.1789	Kňaz †16.11.1862
1.3. Alžbeta Tvrďá	Derčíková
1.4. Ján Tvrđý	Anna Rybáriková
1.4.1.2. Peter Tvrđý *26.6.1850 †24.2.1935	Lýdia Karlovna Digby †1921
1.4.1.2.1. Vladimír Petrovič Tvrđý *9.4.1885	Anna Šiknievska Anna Kubiškinová
1.4.1.2.1.1. Vladimír Tvrđý	
1.4.1.2.1.2. Oľga Tvrďá	
1.4.1.2.1.3. Nina Tvrďá	Lev Švarcman
1.4.1.2.1.4. Ľal'a Tvrďá	

1.4.1.2.2. Cyril Tvrđý *8.12.1887 †12.11.1908	
1.4.1.2.3. Helena Tvrđá *10.5.1890 †29.3.1975	Alexander Nikolajevič Klimeko †1946 vo
1.4.1.2.4. Andrej Tvrđy *26.12.1892 †19.11.1908	Volčansku
1.4.1.2.4.1. Ľudmila Klímenko 17. rokov umrela	
1.4.1.2.4.2. Igor Klímenko *27.6.1917 †7.2.1985	Alexandra Michalski 1911- 1945
	Lena Czerkas *3.6.1918 †16.10.1948
	Barbara Maley
1.4.1.2.4.2.1. Bohdan Klímenko	
1.4.1.2.4.2.2. Alexandra Klímenko	
1.4.1.2.4.3. Dimitro Klímenko *22.10.1928 †8.5.2013	Sonja Saplywy *1934
1.4.1.2.4.3.1. Jerry Klímenko *1960	Anne Fiorenza
1.4.1.2.4.3.1.1. Mathev Klímenko *1995	
1.4.1.2.4.3.1.2. Ryan Klímenko *1999	
1.4.1.2.4.3.2. Tammy Klímenko *1962	
1.4.1.2.4.3.2.1. Naomi Klímenko *2005	
1.4.1.2.4.3.3. Lisa Klímenko *1965	

Archív Jána Gajdošíka

V roku 1970 som bol jeden z krojovaných košovských zväzákov pri oslavách 120. výročia a odhalení Pamätnej tabule Petra Tvrdeho v našej obci Koš. Od tohto dátumu sa veľa zmenilo. Z Československej republiky vznikli dva samostatné štáty Slovenská republika a Česká republika. Aj o Petrovi Tvrdom sme sa za obdobie v roku 1970 a 2019 veľa dozvedeli. Niečo sme zo získaných dokumentov či už od Viktora Tvrdeho (dnes už nebohého) aj keď nie priameho potomka Petra Tvrdeho, ale o generácie sú vo svojom rodokmeni Tvrдых, z archívov zo Žiliny, z Bojníc, z Matice slovenskej, z Myjavy, z Univerzitnej knižnice, zo spomienok obyvateľov z Koša. Viktor

Tvrдый nám poskytol niektoré dokumenty, ktoré spracovával jeho svokor Ján Kamil Beňadik. Ján Kamil Beňadik bol jeden a podľa nášho názoru hlavný organizátor pri príležitosti osláv k 120. výročiu narodenia Petra Tvrdeho. Boli to oslavy: 4. júla 1970 výstava diel Petra Tvrdeho v spoločenskej miestnosti slobodárne Bane Cígel na sídlisku v Prievidzi.

Ján Kamil Beňadik

Pamätná tabuľa Petrovi Tvrdeму bola slávnostne odhalená 5. júla 1970 na budove Miestneho národného výboru v Koši. Miestna slávnosť sa začala za prítomnosti veľkého počtu miestnych občanov a hostí. Po vystúpení miestnej dychovky slávnosť otvoril predseda komisie školstva a kultúry pri MNV v Koši Ján Melo, ktorý privítal hostí i všetkých prítomných obyvateľov obce. Na slávnosť bol pozvaný i generálny konzul Sovietskeho zväzu v Bratislave Dejev,

ale pre slávnosti na Devíne sa ospravedlnil a zaželel našej slávnosti veľa úspechov.

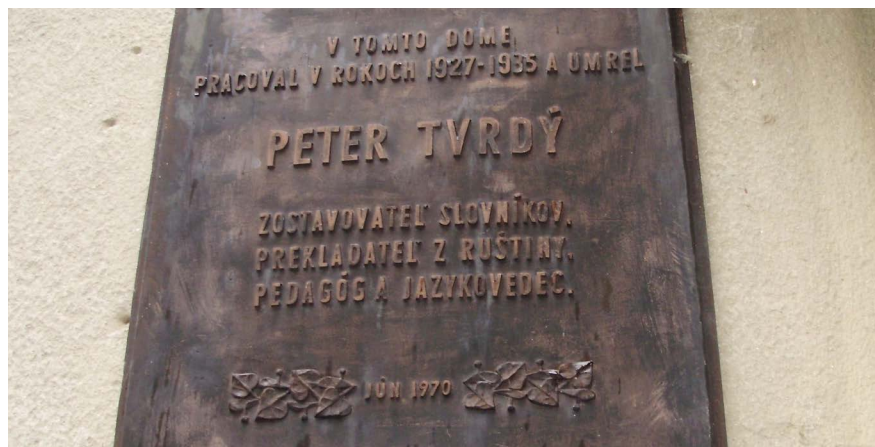
Odhalenie pamätnej tabule uskutočnil predseda Miestneho výboru Národného frontu v Koši Jozef Rybnikár. V programe účinkovala Alena Pernišová, žiačka gymnázia Prievidzi - recitovala báseň Gustáva Hupku „Večná vďaka“. Počas slávnostného odhalenia tabule zaspievali členky Slovenského zväzu žien z Koša pieseň „Aká si mi krásna...“. Čestnú stráž pred Pamätnou tabulou tvorili členovia Socialistického zväzu mládeže v košovských krojoch. Slávnosť ukončil s poďakovaním predseda kultúrno-školskej komisie Ján Melo. Pamätnú tabuľu dala zhotoviť Miestna organizácia Matice slovenskej v Koši z bieleho mramoru s nasledovným textom:

Pamätná tabula v Z. Š. v Koši 15.11.2010

20. júna 1970 sa uskutočnilo v závodnom klube odborov na Myjave otvorenie výstavy o živote a tvorbe Petra Tvrdého. 21. júna 1970 sa uskutočnilo kladenie vencov na hrobe Petra Tvrdého a po presune z cintorína ku kostolu, kde bola odhalená pamätná tabula Petra Tvrdého na rímskokatolíckej fare. Program pokračoval popoludňajších hodinách v Parku kultúry Trnovce. Slávnostný prejav mal zástupca ústredia Matice slovenskej Martin, vystúpenie

Matičného spevokolu z Kútov a tanečno-speváckych súborov Skaličan a Kopaničiar. Text na pamätnej tabuli znie:

Pamätná tabuľa Petra Tvrdého Myjava 1970

Po Petrovi Tvrdom je pomenovaná ulica, ako jeden z mála tunajších obyvateľov má na Myjave Pamätnú tabuľu a toto mesto sa mu stalo aj miestom posledného odpočinku.

23. júna 1970 sa uskutočnila spomienková slávnosť v Žiline, žilinského rodáka Petra Tvrdého. Slávnosť sa uskutočnila v Starej radnici na Námestí Dukla. Slávnostný prejav o živote a diele Petra Tvrdého predniesol Ján Kamil Beňadik. Po prejave vystúpil Žilinský miešaný zbor.

Pri príležitosti 120. výročia narodenia Petra Tvrdého zorganizovala;

UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE
dovoľuje si Vás pozvať na otvorenie výstavy

P E T E R T V R D Ý

SLOVENSKÝ JAZYKOVEDEC

1850 _____ 1935

dňa 15. júna 1971 o 14.30 hod.

v Univerzitetnej knižnici v Bratislave.

Výstava potrvá do 18. júna 1970

Spomienky na Petra Tvrdeho spracoval Ján Gajdošík spolu s Mariánom Mendelom do DVD dokumentu v roku 2010, ďalej v kalendári obce v roku 2015, ako i pri besedách v školách v Koši, Kaniaňke, Prievidzi a Handlovej v rokoch 2010, 2015, 2017, 2019 ale i 2020.

Zaujímavú informáciu v roku 1970 poskytla autorovi Paulína Pažická, narodená v roku 1911, keď povedala: „**Vieš Janko, že ten Peter Tvrдый prišiel z Ruska v bedni loďou.**“ V tom čase bývali pri kostole, a ako bolo vtedy zvykom, na faru z gazdovských dvorov nosili mlieko, vajíčka tvaroh a pod. A aj vtedy sa ľudia rozprávali o všeličom... Pomyslel som si, no dobre teda bedňou z Ruska a loďou?

Pri rôznych mojich získaných rozhovoroch a dokumentoch sa slová pani Paulíny Pažickej čím ďalej tým viac potvrdzujú. Je mnoho nevyjasnených okolností okolo života Petra Tvrdeho a jeho rodiny. Pani riaditeľka Hornonitrianskeho múzea PhDr. Iveta Géczyová mi v roku 2014 oznámila, že dostala mail aj s adresou priamej potomkyne Petra Tvrdeho. Dohodli sme sa s pani riaditeľkou, že jej odpíšeme a nadviažeme kontakty na pravnučku Petra Tvrdeho. Stalo sa. Komunikujeme s ňou a postupne získavame podrobnejšie informácie o osude rodiny Petra Tvrdeho. Je to vnučka Petrovej dcéry Heleny, Lisa Klimenko.

Pri príležitosti 75. výročia od úmrtia Petra Tvrdeho sa po druhýkrát odhalila Pamätná tabuľa, teraz v priestoroch Základnej školy Koš. Tabuľa už bola v roku 1970 odhalená na budove Miestneho národného výboru Koš pri príležitosti 120. výročia narodenia Petra Tvrdeho. Keďže budova bola asanovaná a Pamätná tabuľa sa zachovala, Miestny odbor Matice slovenskej Koš požiadal starostu obce Ing. Štefana Závadinku o opravu Pamätnej tabule a doplnenie príložnej tabule. Za prítomnosti starostu obce, poslancov obecného zastupiteľstva, synovca Petra Tvrdeho - Viktora Tvrdeho, riaditeľky školy Mgr. Ivety Bohňovej, predstaviteľov Matice slovenskej Koš, Prievidza, Kaniaňka, riaditeľky Hornonitrianskeho múzea v Prievidzi PhDr. Ivety Géczyovej, folklórnej skupiny Lúčina z Koša, učiteľov a

obyvateľov obce Koš boli na stenách chodby školy odhalené tabule dňa 15. novembra 2010.

„Z úcty človeku, ktorý bol súčasťou života našej obce v minulosti, bohatého duchom aj skutkami“.

Účastníci slávnostného odhalenia pamätnej tabule Petra Tvrdeho sa premiestnili do obradnej miestnosti obecného úradu v Koši, kde si prezreli výstavu dokumentov a pozreli DVD dokument o živote a diele Petra Tvrdeho, ktorý vydal Miestny odbor Matice slovenskej v Koši. Žiaci školy si spracovali vlastné projekty o živote a diele Petra Tvrdeho. Ich práce boli vystavené na nástenkách v škole a na obecnom úrade v Koši. Miestny odbor Matice slovenskej v Koši žiakom, ktorí sa zapojili a spracovali svoje projekty odovzdal spomienkové predmety.

Pri príležitosti 165. výročia narodenia Petra Tvrdeho vydal Miestny odbor Matice slovenskej Koš nástenný kalendár a uskutočnil besedy v Základnej škole Koš, o tejto významnej osobnosti. Uskutočnená bola i beseda a výstava dokumentov o Petrovi Tvrdom v Mestskej knižnici v Handlovej. Stojí za zmienku povedať, že pri besede o Petrovi Tvrdom v škole v Koši, žiakom bolo povedané: „Dáme sa spolu odfotografovať a zajtra bude odoslaná fotografia spolu s obrázkovo-náučným kalendárom a DVD dokumentom pravnučke Petra Tvrdeho „Lise Klimenko“. Stalo sa. Balík bol odoslaný a nastala komunikácia s Lisou Klimenko. Ako bolo spomenuté v predošlom texte, riaditeľke Hornonitrianskeho múzea sa ozvala Lisa Klimenko. Vymenili sme si niekoľko mailov. Pýtala sa ma na mnohé veci z DVD dokumentu a Obrázkového kalendára o Petrovi Tvrdom. Napísali mi, že ak mám záujem niečo viac vedieť o ich rodine, tak mi to môže poslať. Odpoveď znela áno. Manželka Petra Tvrdeho Lýdia Karlovna Digby zomrela na škvrnitý týfus v roku 1921. V jednom dokumente z roku 1967 sa píše, že

Heleniných synov počas druhej svetovej vojny fašistickí okupanti zajali do Nemecka.

Lisa Klimenko mi píše, že otec Dimitrij Klimenko bol v tábore pre (vysídlených ľudí) odkiaľ, emigroval do Kanady v roku 1947. 8. mája 2013 umrel. Môj otec Dimitrij Klimenko a jeho brat Igor Klimenko sa pokúšali zistiť, čo sa stalo z ich rodinami po vojne. Keďže nenašli žiadnu informáciu, predpokladali, že umreli. V roku 1975 cez Červený kríž Helena Klimenko našla môjho otca. Neviem si predstaviť ako sa cítil môj otec, keď po tridsiatich rokoch v domnení, že jeho matka umrela, zrazu zistil, že žije. Rozprávali sa po telefóne niekoľkokrát, a napísali si pár listov. Pamätám sa, že sme plánovali výlet na Ukrajinu, aby sme sa s ňou stretli, ale umrela skôr, ako sme to uskutočnili. Umrela 29. 3.1975.

Ako už bolo predošlej časti povedané, traja členovia z Koša, teda z Miestneho odboru Matice slovenskej Koš, sa zúčastnili zasadnutia Matice v Prievidzi, odkiaľ účastníci poslali stanovisko k stanovám Matici. To je prvý doklad o vzniku Matice slovenskej v Koši. Pri príležitosti 85. výročia, teda v roku 2016, Miestny odbor Matice slovenskej vydal publikáciu Matica slovenská Koš 1932 - 2016, kde sú venované dve state: o Petrovi Tvrdom aj o Pamätných tabuliach Petra Tvrdého.

Spomienka na Petra Tvrdého v škole v Koši

15. novembra 2019 uplynulo 60. rokov od otvorenia novej školy. K pamätným tabuliam v Základnej škole v Koši, Miestna odbor Matice slovenskej v Koši, v spolupráci s vedením školy, žiakmi, a starostom obce Petrom Zavadinkom, si pri tejto príležitosti zaspomínali na veľkú osobnosť slovenského národa Petra Tvrdého. Tajomník Miestneho odboru Matice slovenskej pán Ján Gajdošík, informoval prítomných o osobnosti a dielach Petra Tvrdého. V závere svojho vystúpenia povedal: „V roku 2020 uplynie 170. rokov od narodenia Petra Tvrdého a Miestny odbor Matice slovenskej v Koši vo februári 2020 uskutoční v 6. - 9. ročníku základnej školy v Koši besedy o

Petrovi Tvrdom“. Na záver stretnutia odhalili Nástennú tabuľu o živote a dielach Petra Tvrdého.

Od 120. výročia narodenia Petra Tvrdého a odhalenia Pamätnej tabule v Koši, aj keď s väčšími odstupmi rokov, teda za päťdesiat rokov, podarilo sa zozbierať a zachovať mnoho vzácných dokumentov o práci Petra Tvrdého v našej obci Koš. Vždy to bola Miestna organizácia Matice slovenskej v Koši, ktorá organizovala, zabezpečovala a zachováva veľké množstvo dokumentov pre budúce generácie. I keď Peter Tvrdý žil u nás v Koši od roku 1927 do roku 1934, všetky dokumenty, ktoré sme získali - originály i kópie - majú obrovskú cenu pre našu obec, pretože diela, ktoré Peter Tvrdý vydal, sú úzko späté s našou obcou KOŠ.

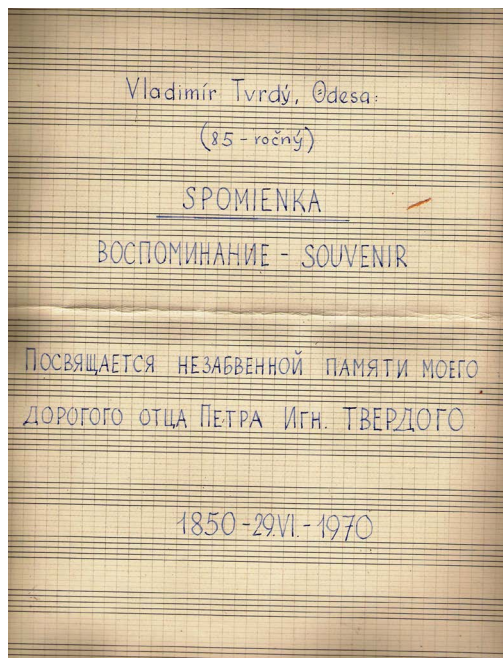
V žalostnom stave je miesto posledného odpočinku tohto veľikána, o čom sa presvedčili nielen členovia Miestneho odboru Matice slovenskej v Koši, ale aj žiaci zo základnej školy, pre ktorých bola exkurzia po pamätných miestach odmenou za účasť v celoročnom projekte k 165. výročiu narodenia Petra Tvrdého. Nemilo zostali všetci účastníci exkurzie stáť pri hrobe osobnosti s prepadnutým prekrytím, rozlámanou železnou ohrádkou, zarastenom vysokou trávou. Snaha o odstránenie negatívneho stavu hneď v roku 2015 sa nestretla s dostatočnou podporou a zmena nenastala ani v roku 2017, so zdôvodnením chýbajúcich informácií a nedostatku finančných prostriedkov. Boli sme presvedčení, že rok 2018 už po predbežnom súhlase a získaní finančných zdrojov sa tento žalostný stav hrobu Petra Tvrdého zmení. ... Stalo sa ...

Peter Tvrdý – Úcta akú si zaslúži ...

Veľkú pozornosť venovalo Petrovi Tvrdému i Hornonitrianske múzeum v Prievidzi, ktoré pripravilo výstavu originálnych dokumentov o tvorbe a živote slovenského jazykovedca, lexikografa, prekladateľa a pedagóga pre žiakov Základných a stredných škôl, ale i pre širokú verejnosť v okrese Prievidza.

Výstava sa uskutočnila od 30. septembra 2010 do 10. októbra 2010 v jej priestoroch, aby sa mohla verejnosť oboznámiť s touto významnou osobnosťou slovenského národa. Na otvorení výstavy odznela po prvýkrát i spomienka syna Petra Tvrdeho, Vladimíra Petroviča Tvrdeho v Odeze v tom čase bol 85. ročný, ktorý skomponoval na pamiatku jeho drahého otca symfonickú skladbu pre orchester pri príležitosti 120. výročia jeho narodenia. Úryvok z listu k uvedenej skladbe syna Petra Tvrdeho Vladimíra univerzitného docenta v Odeze:

Zložil som skladbu, ktorú som nazval „SPOMIENKA“. Napísaná je pre orchester, ako aj ostatné všetky skladby, ktoré som zložil. Pre klavír neviem písať, mne v mysli vždy znel orchester. Snáď je táto skladba slabá, ale ja som v hudbe autodidaktom - samoukom, do hudobnej školy som nechodil, vedomosti v hudbe som nadobudol samovzdelávaním, no túto skladbu som písal s vreým citom. Feci, quod potui, feciant meliora potentes – Urobil som, čo som mohol, lepšie nech urobia schopnejší! – ako sa hovorí po latinsky... .

Prvá strana notovej skladby V. P. Tvrdeho v roku 1970 k 120. výročie Petra Tvrdeho.

Dodávame že matka Vladimíra Petroviča Tvrdeho Lýdia Karlovna Digby, bola učiteľka hudby, a on veľa zdedil po svojej matke.

Po uskutočnení a návštevách účastníkov tejto výstavy, ktorá bola veľmi kladne hodnotená najmä profesormi, žiakmi, ale aj radovými obyvateľmi, Hornonitrianske múzeum Prievidza dalo výstavu aj na našu internetovú stránku.

Posledná rozlúčka s Petrom Tvrdom

Nekrológy o smrti Petra Tvrdeho boli vydávané vo všetkých slovenských, ale i českých novinách. Pohreb Petra Tvrdeho bol dňa 26. februára 1935 na Myjave a bol veľkolepý. Pred nimi išiel klérus na čele s trnavským generálnym vikárom Dr. Nečesálkom, vpredu dychová hudba vyhrávala smútočné pochody. Za truhlou išli priatelia a príbuzní Petra Tvrdeho, pravda, bez syna bez dcéry, bez manželky i bez vnúchat, ktorí boli v Sovietskom zväze a ani nevedeli o jeho smrti.....

Potom nasledoval veľmi dlhý sprievod ostatných účastníkov pohrebu, na čele príbuzných rodín Tvrдых, či už z Bytče, Žiliny, Myjavy, Prievidze, z Koša a mnoho slovenských občanov. Nad otvoreným hrobom na cintoríne sa s Petrom Tvrdom rozlúčil za Univerzitnú knižnicu Dr. Ľudovít Zachar, za Maticu slovenskú Dr. Henrich Bartek, za Spolok profesorov Slovákov Rudolf Klačko, za spolok sv. Vojtecha profesor Schultz a iní.

Keď máme záverom zhodnotiť osobnosť Petra Tvrdeho, nemôžeme ináč ako konštatovať, že to bol vzácny človek, obdivuhodne verný svojmu národu, nesmierne pracovitý, obetavý, nezištný, človek pevnej vôle, húževnatý, vytrvalý, životaschopný a charakterný.

Ján Gajdošík

Fotografická príloha

Pohľad na časť obce v roku 1987 - všetko je zbúrané

Stredoveký sídliskový objekt - (12. - 14. storočie) Koš

Odstrel kostola 28.3. 2001

Peter Tvrđý

Ján Tvrдый synovec Petra
Tvrdeho kňaz v Koši
1918 - 1944

Peter Tvrдый na fare
v Koši

Peter Tvrdý na fare v Koši oslava 80. narodenín (v krúžku Peter Tvrdý)

Premietanie DVD dokumentu v obradnej miestnosti 2010 - Peter Tvrdý

Besedy v Z. Š. Koš k 165. výročie Petra Tvrdého

Besedy v Z. Š. Kanianka o Petrovi Tvrdom 2010

Otvorenie výstavy o Petrovi Tvrdom v Hornonitrianskom múzeu v Prievidzi v roku 2010 s premietnutím DVD dokumentu a prvý krát odznela skladba Vladimíra Petroviča Tvrdeho - PhDr. Iveta Géczyová riaditeľka múzea.

Príhovor Ján Gajdošík

Prehliadka výstavy originálov o živote, práci a dielach Petra Tvrdého

Odhalenie Pamätnej tabule Petra Tvrdeho v Z. Š. Koš 15.11. 2010
(pra prasynovec Petra Tvrdeho Viktor Tvrdy, starosta obce Ing. Stefan Zavadinka, riaditelka školy Mgr. Iveta Bohňová)

Pomenovaná ulica v meste Myjava po Petrovi Tvrdom

Pôvodná pamätná tabuľa vyhotovená v roku 1970
Štátny archív v Žiline

Slávnostné zasadnutie v budove Starej radnice v roku 1970
Štátny archív v Žiline

Rodina Petra Tvrdého a organizátori Alojz Eichler a Ján Kamil Beňadik
Štátny archív v Žiline

Odhalenie pamätnej tabule 26. júna 2020

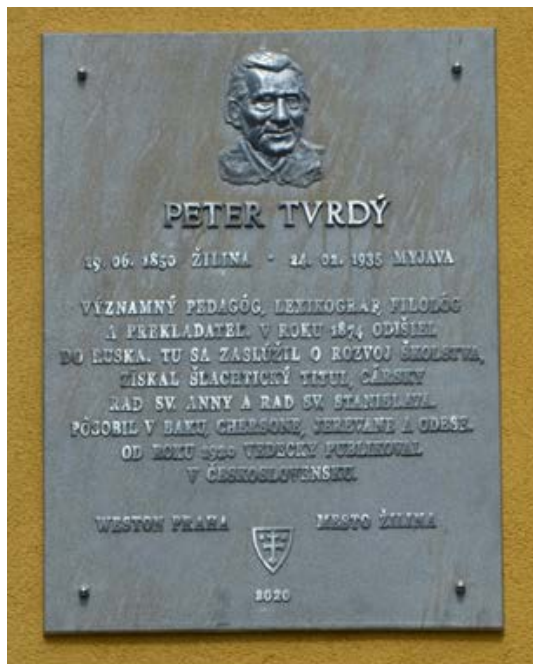
Jozef Feiler

Odhalenie pamätnej tabule 26. júna 2020

Jozef Feiler

Pamätná tabuľa odhalená
26. júna 2020
Jozef Feiler

Odhalenie pamätnej tabule 26. júna 2020
Jozef Feiler

Oprava hrobu Petra Tvrdeho
na Myjave v roku 2019

PROJEKT JE SPOLUFINANCOVANÝ MESTOM ŽILINA A ŽILINSKÝM SAMOSPRÁVNÝM KRAJOM.

Názov: Peter Tvrдый - jazykovedec, knihovník, prekladateľ, lexikograf, pedagóg

Zborník zo spomienkového seminára pri príležitosti 170. výročia narodenia a 85. výročia úmrtia osobnosti

Vydavateľ: Krajská knižnica v Žiline

Zostavovateľ: Mgr. Peter Štanský

Grafická úprava: Mgr. Martina Zubčeková

Texty neprešli jazykovou ani štylistickou úpravou.

Publikácia je nepredajná.

Tlač: Krajská knižnica v Žiline

Rok vydania: 2020

Vydanie: prvé

Náklad: 200 exemplárov

